

HIER VUUL IK ME THUUS

~ de geschiedenis van de twaelf buurtschoppen van West-Stellingwarf ~

Jelle Roorda

mit eigen bijdragen van
Henk Bloemhoff tegere mit Dennis Worst en van Geert Lantinga

HIER VUUL IK ME THUUS

~ de geschiedenis van de twaelf buurtschoppen van West-Stellingwarf ~

HIER VUUL IK ME THUUS

~ de geschiedenis van de twaelf buurtschoppen van West-Stellingwarf ~

Jelle Roorda

mit eigen bi'dregen van
Henk Bloemhoff tegere mit Dennis Worst en van Geert Lantinga

Disse uutgifte wodde mit meugelik mækt deur twie pattekeliere giften.

© 2022 JERO / Beeldige Tael

Kaorte veurkaante: Christiaan Sgrooten

Tekst: Jelle Roorda, Akkrum

Henk Bloemhoff, Oosterwoolde

Geert Lantinga, Wolvege

Dennis Worst, Else

Redaktie: Jelle Roorda en Sietske Bloemhoff

Aendredaktie: Sietske Bloemhoff, Nijberkoop

Omslag ontwerp en vormgeving: BVK grafisch vormgever, Haulerwiek

Drok: Printbase, Sunt-Jehannesge

ISBN 9789082800920

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the publishers.

INLEIDING

De levensbeschriever van de man die mit zien leger Stellingwarf veroverde in september 1500, stelde zien 'baos' Wilwold von Schaumburg vermoedelik as wat geweldiger veur as dat hi' in et echt was. Misschien ok dat hi' daaromme 'oons laand' as indrokkewkender veurstelde as dat hi' zels lichtkaans docht. Wilwold trok, dat vaalt te lezen, 'ins Stellnusswarf'. Naor de omgeving van Berkoop was dat, en et leger sleug door zien tenten op. As laeste 'Friezen' die nog 'vri'j' weren, mossen de Stellingwarvers d'r now ok an geleuven. Now was d'r nog wel een kleine verzetsgroep, mar doe die een tal pakknechten daelesteuken hadde, kwam de grote legermacht van Wilwold tegen oonze meensen in aktie. Die keuzen veur de verstaandigste weg, en dat was je overgeven, krek zoas de ere 'vri'je Friezen' dat daon hadden (Bloemhoff 1989).

Waoromme dit anlopien? Stellingwarf hadde, zo schrift diezelde levensbeschriever, wel zoe'n honderd dörpen. Dat tal liekt aorig overdreven, temeen-sen aj' van dörp = perochie uutgaon. In 1500, et jaor dat et gebied him dus overgaf - wiels et naoderhaand (1504) bi'j Friesland onderbrocht wodde - weren d'r 31 perochies. Nog niet zo lange leden is dat in een artikel in et tiedschrift *De Ovend* vaastesteld deur Oebele Vries. We citeren die auteur nog even: 'Hiel belangriek is dat zolange as de vri'jhied duurde, en dat was tot 1500, de perochies (karkdörpen) zelsstaandig weren. Ze weren mit mekeer

Kaarte van Christiaan Sgrooten (ca. 1525-1603) uut 1573 mit ondereren de Stellingwarven.

Dit is een uutsnede van de topografische kaarte van Nederland, ofkomstig uut de Brusselse atlas van de Keuninklike Biebeltheek van België. De kaarte gefte een beeld van de ligging van eertieds, dus van de laetere grietenijen (gemienten) Schoterlaand (now Et Vene), West- en Oost-Stellingwarf. De dörpen staon hier al op angeven en liggen op 'e drie hogere zaandroggen die in de Riss-iestied ontstaon binnen deur de opstouwende warking van et laandies. Hier tussenin bin de beekdaelen mit de rivieren De Lende en De Kuunder te zien, die vanof et Drentse Plateau naor de vroegere Zuderzee stroomden, now et Iesselmeer.

om et zo mar te numen de follementen van et vri'je Stellingwarf. Jammer veur de ienhied was dat al in 1517 Stellingwarf bestuurlik opdield wodde in Stellingwarf-Westaende en Stellingwarf-Oostaende, dat vuufhonderd jaor laeter nog altied et geval is.

De Middelieuwse klonisaosie van Stellingwarf was al zo'n 500 tot 600 jaor eerder begonnen. Et vroegste begin van de bewoning moe'n we zuken in de periode 1000 –1200, neffens archeologische voonsten die in 1960 daon binnen bi'j een opgreving in de buurt van Riesberkaampen in de oosthoeke van de gemiente. Op grond daarvan wodt verondersteld dat de omgeving van Buil, Riesberkaampen en Boekelte tot iene van de ooldst bewoonde gebieden van et noorden van oons laand beschouwd wodden kan. (Bouwer 1970)

D'r is hier spraoke van een duzenten jaoren oolde zaandhoogte, van gemiddeld zoe'n vuuf tot zes meter boven N.A.P. Blikber vunnen de noma-den/jaegersfemilies van doe disse zaandhoogte geschikt om d'r te blieven en te bruken as bouwlaand, vermoedelik omreden zi'j daar gien last hebben zollen van een overstromende Lende. Dit in tegenstelling tot de meer westelike gebieden zoas de Westhoek, waar dat wel riegelmaotig et geval was. Veerder was d'r bewoning meugelik op 'e van et noordoosten naor et zuudwesten toe oflopende zaandroggen, waar ok wegen op ontstonnen. Op die roggen, die oorspronkelijk begreensd wodden deur hoogvene, ontstonnen agrarische streekdörpen en buurtschoppen.

Tot omdebi'j 2012 wodde veural docht dat de ontginnings van Stellingwarf vanof de oolde zaandroggen in et laandschop gebeurden, vandae-ge-de-dag gaot men d'r vanuut dat de revieren De Lende en De Kuunder de basis vormd hebben. (Worst 2012)

De eerste formele vermeldings over de dörpen in perochiaole oorkonden stammen uut de 12e en 13e ieuw. Al in 1204 kregen de inwoners van 'Holenpathe' (Oldeholtgade) toestemming van Theodericus de Bisschop van Utrecht, waar ze indertied onder stonnen, om een perochie te vormen en een eigen kapel te bouwen. Van doe of an wodde praot over de perochie of et dörp Hooltpae. Al gauw volgden d'r meer. Hoe oold Hooltpae percies is, is niet bekend, mar wel dat dit dörp – en ok ere dörpen – al veur heur ofscheiding een zekere tied bestaon hebben zullen as vestigingsplak van meensen.

*De laetgotische karke van Hooltpae
van 1545. (Foto: Geert Lantinga)*

In 1328 weren d'r 29 Stellingwarver perochies, mar in 1408 was dat tal uutgruud tot 31 deur de ofsplissings van Berkoop (West-Ni'jberkoop) en Langedieke. Zovule weren et ok nog an et aende van de Stellingwarver vri'jhied in 1500 (Vries 2012). Die honderd dörpen, dat liekt dus aorig overdreven, mar aj' van bewoningsplakken uutgaon, dan bliest dit wel et geval. Anno 2022 tellen de beide Stellingwarver gemienten tegere 39 dörpen en 67 buurtschoppen.

Hoe of wat, dat zal hier veerder niet de vraoge wezen; al is d'r wel een bepaold beeld bi'j wat een buurtschop is, ok dat et soms mar om een peer huzen gaot en aandere keren om een lange riegel, et kan alderdeegst om een flinke woonkern gaon.

Of een woonkern een buurtschop of dörp nuumd wodt, hangt of van de geschiedenis, kultuur, de grootte van et plak mar veural van et beleid van de overhied. De Middelieuwse dörpen van Stellingwarf, zoas die te herkennen binnen uut de bronnen en van de laetere kaorten, beslaon et gebied van de oolde perochies.

Buurtschoppen en gehuchten bin meerstal nuumd naor de oolde naemen veur et gebied dat ze bestrieken. Ok al liggen ze vaeke ofzonderd, ze bleven bi'j een dörp heuren. Buurtschoppen staon soms wel al ieuwen op oolde laandkaorten angeven, mar ze bin niet in officiële staotkundige jaarboeken as zelstaandige buurt of as dörp opneumen. Veur de wet is et trouwens niet van belang of we een bewoond plak een gehucht, buurtschop of een dörp numen. De wet het et sund 1851 alliend mar over 'woonplak' en 'gemiente'.

Een buurtschop promoveerde in vroegere tiden vaeks tot een dörp as d'r een kärke bouwd wodde, mar ere redens kwammen laeter ok veur. Zo kregen Zaandhuzen en De Oosterstreek in 1989 de dörpsstaotus om heur basisschoele, bi'j een kommende wieziging van een onderwieswet, hollen te kunnen.

Een gegeven is dat de grotere woonkernen vaeks vanuut een tal buurtschoppen ontstaon binnen. Dat is ok et geval wat Wolvege en Noordwoolde angaot. Zo bestaot Wolvege aenlik uut vuuf kleine agrarische buurtschoppen. Dat bin de *Hisseburen* (now Heufdstraote Oost), de *Westerboerenstreek* (De Oppers-Keiweg-Haulerweg in et verlengde van Sunnege), *De Haule* (De Heidepolle), *De Miente* (Julianaweg) en de *Eesterboerenstreek/Oosterboerenstreek* (Iekenlaene-Heufdweg, richting Hooltpae), omdebi'j 1700.

De ooldste naemsanduding 'Wolwagham' (Wolvege) zol van 1218 wezen, temeensen zo is et in de kroniek *Gesta Fresonum* opgeven. D'r bestaon liekewel nog wel wat twiefels over disse naemsanduding.

Neffens Van der Aa betekent Wolvege *wolveaand* (de uutgang ga / ge = gouw, distrikt). In dit gebied haj' vroeger veul bos, en d'r kwammen veul wolven veur. Zo lag d'r in 1878 nog een dichte bos mit iekebomen tussen de buurtschop De Haule en Wolvege, die pas om 1900 kapt en anmaekt is.

In et begin van de 19e ieuw wodde 'de Buurte Wolvegae' veural bewoond deur arbeiders. Zij warkten mit naeme bi'j de boerebedrieven mit bouwlaand en vee. Doe telde 'de Buurte' zoe'n 1270 inwoners. In de 19e ieuw ontwikkelde 'de Buurte Wolvegae' him tot een belangrieke kern. De veurnae-mste oorzaeke was de anleg van de Rieksstraotweg tussen Liwwadden en Zwolle in de jaoren twintig van die ieuw. Die weg kruusde in et dörp een belangrieke oost-westverbiening: van et plak De Kuunder naor Oosterwoolde en zo veerder richting Drenthe. Op et kruuspunt van beide wegen wodde in 1835 et grieteni'jehuus eupend. Mit die gebeurtenis wodde Wolvege definitief et heufdplak van de gemiente West-Stellingwarf. Eerder was Noordwoolde et heufdplak. Noordwoolde beston van oorsprong ok uut een tal agrarische buurtschoppen, waor de *Butenburen*, de *Meuleburen* en de *Oosterstreek* restaanten van weren of nog binnen. Dit plak gruuide veural in de 17e en de 18e ieuw in de tied van de turfgreveri'je, en laeter deur de rotanindustrie. Ok now is Noordwoolde nog altied een belangrieke regionaole kern.

De gemiente West-Stellingwarf telt vandaage-de-dag behalven 26 kleine en grote dörpen ok 12 bewoonde buurtschoppen. Dat bin *Riesberkaampen*, *Boekelte*, *Noordwoolde-Zuud*, *De Miente*, *Et Rooie Dörp*, *Keuningsbargen*, *Zeuvenroeden*, *Euverburen*, *De Gracht*, *Schoterziel*, *De Blauwhof* en *Munnikezeel*.

Et dot bliken dat in de loop van de tied et tal dörpen flink gruud is. In 1840 telde West-Stellingwarf 19 dörpen en vermoedelik omdebi'j 18 kleine buurtschoppen. Sund die tied hebben zeuven vroegere buurtschoppen officieel de dörpsstaotus kregen, allemaole per 1 jannewaori volgende op et jaor van et gemientelik besluit. Et gaot om De Hoeve (1938), De Blesse (1952), De Langelille (1964), Slikenborg (1988), Ni'jlaemer (1988), Zaandhuzen (1989) en De Oosterstreek (1989).

Grietenijehuus West-Stellingwarf
anno 1835, an de Hiseburen, now
Heerenveenseweg in Wolvege.
(Foto: Ooldhiedkaemer Wolvega)

Ien buurtschop, Noordwoolde-Zuud, mit vandaage-de-dag mar liefst zoe'n 850 inwoners en daordeur aenlik vergeliëkber mit een groot dörp, lokte dit mar niet. Op 'e heide van et Oosterse- en Westerse Veld an de zunnekaante van Noordwoolde vestigden heur van 1850 of warkeloze veenarbeiders en vroegere kloniebewoners van de Maatschoppi'je van Weldaadighied in zelsbouwde heidehutten. Zo ontstun *Lombok*, dat eerst *Klein-Amsterdam* nuumd wodde. Sund 1951 wodt dit hiele gebied tot de buurtschop *Noordwoolde-Zuud* rekend. De buurtschop kreeg gien officiële dörpsstaatus, omreden dippeteerde staoten van Frieslaand et hier, zo om 1985 henne, niet mit iens weren. Zij vunnen dat niet in et belang van de regionaole kern Noordwoolde. Bi'j toekenning van de dörpsstaatus zol et tal inwoners van Noordwoolde flink minder wodden, mit naodelige gevolgen veur onder meer de verdieling van wonings. De inwoners van Noordwoolde-Zuud wo'n daoromme nog altied officieel as inwoners van Noordwoolde beschouwd.

De meerste buurtschoppen kennen een lange geschiedenis, die soms hiel wat ieuwen weeromme in de tied gaot. Zo is bi'jgliëks de benaeming *Boekelte* al zoe'n 500 jaor oold en ontstun de buurtschop *Euverburen* in et jaor 1657.

D'r verdwenen ok buurtschoppen, zoas onder eren de buurtschap *Scheenebos*, die tussen Der Izzerd en Hooltpae lag. De naeme is dudelik: 'bos an de Scheene'. De 'Scheenebosshen' strekten heur indertied langs De Scheene uut, mar van dat vroegere bosgebied is weinig meer over. De naeme is liekewel bleven: in de *Scheenebos* en et *Scheenebospad*. Op dit plak aachter de vroegere 'Roomse Pastori' stonnen – vanof aende 19e ieuw tot begin zeuventiger jaoren van de veurige ieuw – zoe'n twintig kleine husies, waor veural aarmere arbeiders woonden. Een tal van heur vun zien bestaon in onder eren et kappen van hakhoolt, dat veural bruukt wodde as boeregeriefhoolt. Et hakhoolt diende ok as branige en bi'jgliëks om de ovens van de bakkers mit te stoken. De wonings bin in de jaoren 1964–1975 in het kader van de sanering ofbreuken.

Een aander veurbeeld is et buurtschoppjen *Gapenburgh*, dat an De Lende bi'j Ooldetriene lag. Hier ston lange tied een kemiezenhuus mit dezelde naeme, waor in de 18e ieuw tol betaeld wodden mos as men haandelsweren over De Lende via et Mallegat naor Ooldemark vervoerde. In die tied was et een drokke veerroute, jaorliks kwammen hier wel zoe'n 700 tot 800 boten langes. Ok as men over laand reisde en De Lende overstak, mos d'r hier

angifte daon wodden. Die drokte kwam veural deurdats d'r in et dörp Ooldemark een beheurlik grote week- en bottermark was. Ok rogge, boekweit en varkens wodden hier verhaandeld. Et kemiezenhuus en nog een peer huzen in Gapenburgh bin ofbreuken, zodat d'r hier in et laandschop gien bebouwing meer is. Allind de naeme van een fietspad bi'j de Driewegsluus hoolt de herinnering an disse vroegere buurtschop nog levend.

Et zal dudelik wezen dat d'r over de buurtschoppen, mit heur geschiedenis, biezundere kerakter en gebrûken, veul te vertellen vaalt. Zo bestaot d'r tussen de bewoners van ooldsher veul gemienschopszin / naoberschop. Bi'j belangrieke gebeurtenissen, zoas geboorte, ziekte en overliden, was en is et nog vaeke hiel gewoon daj' as buren mekeer helpen. Hiel gebrukelik is ok dat de bewoners, as ze mekere tegenkommen, gedag zeggen en riegel-maotig een praotien mit mekere maeken. Butendat is et gebrûk van de Stellingwarver tael d'r meerstal nog hiel gewoon. Krek zoas daj' je komst mit 'volk' ankondigen en daj' deur de achterdeure de woning inkommen. Altied bi'j welkom. De bewoners van kleine plattelaansdörpen, waaronder ok de buurtschoppen rekend wodden, bin trots op heur buurtschop en wonen d'r graeg. Dat blikt ok uut een woononderzuuk dat in de jaren 2019-2021 daon is deur et Fries Sociaal Planbureau (FSP). Zo geft een bewoner daor in an: 'Wi'j vunnen d'r een huus mit een grote tuun, die betaelber bleek veur oons. De mooie woonomgeving, et plattelaand mit gröslanen, boswallen en veul netuur geft een ruimtelik gevuul waor et rustig en vredig wonen is. Oonze kiender hebben d'r de ruimte om buten te speulen en kun hier veilig opgroeien. En et is noflik om van oons huus uut kuieren, fietsen en hadlopen te kunnen.'

Veul eren geven an: 'Hier vuul ik me thuus.' 'Allind tussen zes plaankies kriegen ze mi'j hier vot, aandere beslist niet,' zo geft en ere bewoner an.

Al weer een schoffien leden vul et Sietske Bloemhoff, doe nog warkzem bi'j de Stellingwarver Schrieversronte, op dat d'r over de geschiedenis van de buurtschoppen – in vergelieking mit de dörpen – mar hiel weinige publiceerd was. Et leek heur goed toe om daor veraandering in te brengen en zo ontston et initiatief om een serie verhaelen over Stellingwarver buurtschoppen te beginnen die in et tidschrift *De Ovend* publiceerd wodden zollen. Een klein groepien schrievers zet him daor sund die tied veur in. Intied is de geschiedenis van alle bewoonde buurtschoppen van West-Stellingwarf beschreven. Veur veerweg et grootste pat gebeurde dat deur Jelle Roorda die vandaage-de-dag in Akkrum woont, mar van oorsprong ofkomstig is van Steggerde. Op 'e artikels kwammen tal van aorige reakties binnen en zo ontston in 2021 bi'j Sietske en Jelle et idee om de verhaelen over de buurtschoppen van West-Stellingwarf te bundelen in een boek. Niet allind om zo een stokkien geschiedenis vaaste te leggen in ien boek, mar ok om de herinnering an hoe et ooit was levend te hollen. Netuurlik hopen de initiatiefnemers van dit boek dat d'r in de toekomst ok een boek over de buurtschoppen van Oost-Stellingwarf prissentereerd wodden kan.

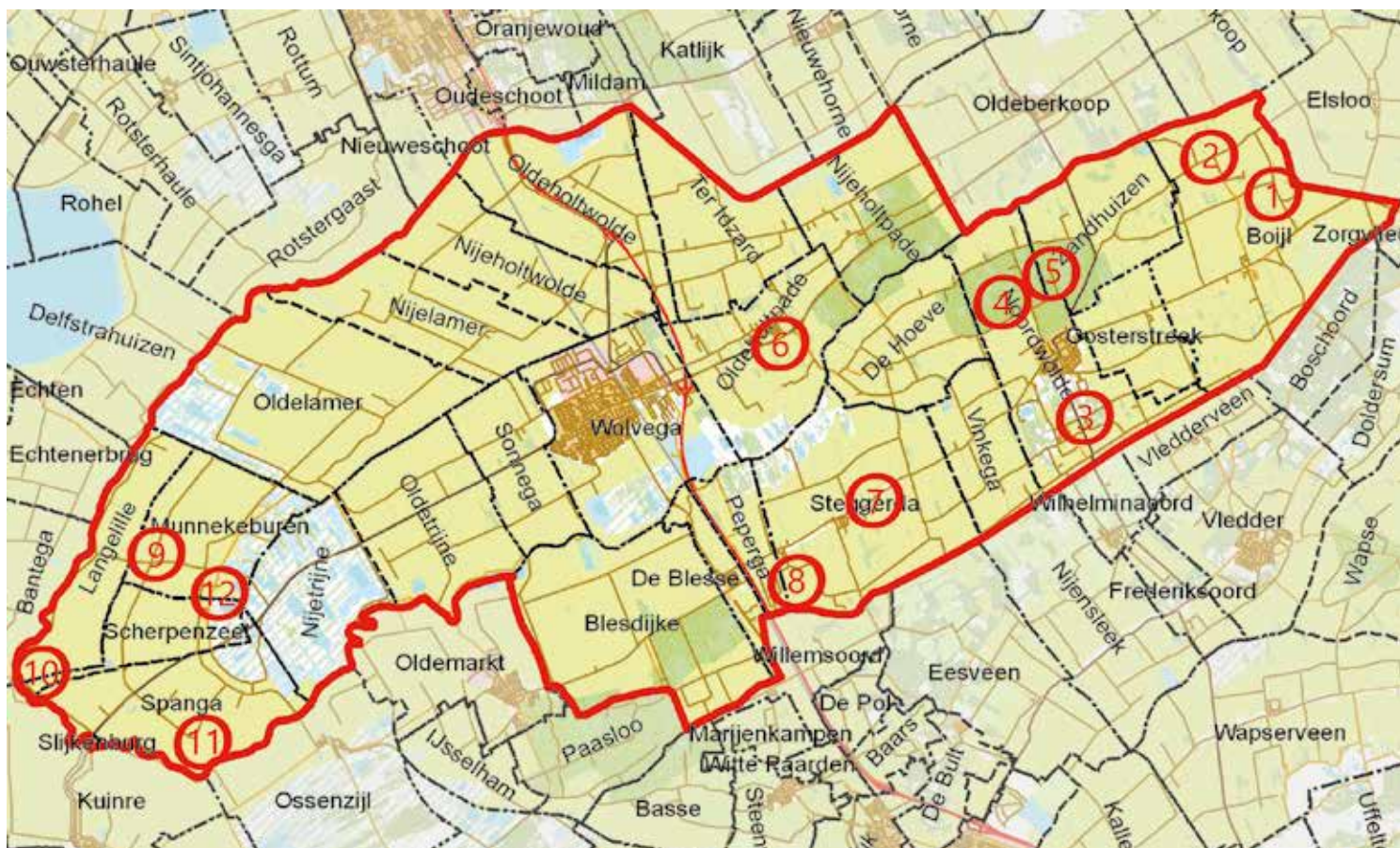
In dit boek wodt in twaelf heufdstokken over de geschiedenis van de buurtschoppen van West-Stellingwarf verteld, waorbi'j op alderhaande aspekten, kenmerken en interessaante biezunderheden ingaon wodt.

Et eerste heufdstok en mitien et ooldste verhael in dit boek is van april 2016. Et gaot over de buurtschop *Riesberkaampen* en is deur Henk Bloemhoff, tegere mit Dennis Worst, verzorgd. Geert Lantinga leverde ok twie heufdstokken; die gaon over *De Blauwhof* en *Keuningsbargen*. Jelle Roorda het de ere negen artikels schreven, zoas ok dat over *Munnikezeel*, de jongste buurtschop (2007) van West-Stellingwarf. Ok al vormde Munnikezeel al sund de jaoren twintig van de veurige ieuw een eigen buurtien, et kreeg lange tied niet die erkenning en wodde deur sommigen – wat ironisch – 'et vergeten strekien' van de Westhoek nuumd. Mar ok al het Munnikezeel nog mar een kotte bestaonsgeschiedenis, de buurtschop is vandaage-de-dag rondomtoe zo bekend as wat.

De unieke verhaelen leveren een slim interessant kultuur-historisch tidsbeeld op. Veur de bewoners van de buurtschoppen zels is et mitien een vorm van erkenning van et bestaon d'r van. Dit eerste boek over de Stellingwarver buurtschoppen dreegt bi'j an et veerder 'op 'e kaarte zetten' van de unieke geschiedenis van Stellingwarf. Et lat ok et mooie van de streek en et laandschop zien, dat blikt wel aj' de verschillende buurtschoppen es bezuken en daor om je henne kieken. Op die wieze kuj' genieten van al die mooie buurtschoppen van West-Stellingwarf, mar mit dit boek kuj' ok nog es even wegdromen naor eertieds.

Naost de officiële dörpen bin d'r in de gemiente West-Stellingwarf de volgende buurtschoppen:

Nr.	Stellingwarver naeme	Nederlaanse naeme	Dörpsgebiet
1.	Riesberkaampen	Rijsberkampen	Buil
2.	Boekelte	Bockelte	Buil
3.	Noordwoolde-Zuud	Noordwolde-Zuid	Noordwoolde
4.	De Miente	De Meenthe	Noordwoolde
5.	Et Rooie Dörp	Rode Dorp	Zaandhuzen
6.	Keuningsbargen	Koningsbergen	Hooltpae
7.	Zeuvenroeden	Zevenroeden	Steggerde
8.	Euverburen	Overburen	Steggerde / Peperge
9.	De Gracht	Gracht	Munnikeburen/Scharpenzeel/Spange
10.	Schoterziel	Schoterzijl	De Langelille
11.	De Blauwhof	De Blauwhof	Spange
12.	Munnikezeel	Munnekezeel	Munnikeburen/Scharpenzeel

Topografische kaart van West-Stellingwarf¹ met de twaalf buurtschoppen daar op aangeven.

1) Bestand: www.m.wikipedia.org: BAG woonplaatsen-Gemeente Weststellingwerf.png, 9 aug. 2012, publiek domein, wiki.Creative Commons-licentie, naamsvermelding 2.0 Unported (CCBY 2.0), toegevoegd twaalf rode cirkels met nummer.

RIESBERKAAMPEN: ECHT EEN BUURTSCHOP, WAKKER EEN DÖRP

Henk Bloemhoff en Dennis Worst

1

**Makkinge is een elite-stad/Tronde is een moddergat/Else is een lange streek/
Buil is een hoge bult/In Riesberkaampen is nooit gien preek¹**

Noordoostelik van Buil, vlakbi'j de greens mit de gemiente Oost-Stellingwarf, ligt de buurtschop *Riesberkaampen*. De buurtschop het gien plaknaembod, zodaj' aliend an et straotnaembod zien kunnen daj' d'r binnen. De belangriekste weg is de Riesberkaamperweg, die de Builerweg en de Boekelterweg mit mekere verbint. De Riesberkaamperweg het twie ziedwegen: een klein ziedweggien naor 'De Riesen' en de Meuleveldweg, dat is de vroegere Liekweg. Et gebied om Riesberkaampen henne is bekend vanwegens een uniek kultuurlaandschop.

Dit verhael is een ni'je versie van oonze eerdere bi'jdrege an *De Ovend* van 2016 in de riegel over buurtschoppen in Stellingwarf. Wi'j hebben indertied as duo veur *Riesberkaampen* keuzen. Oons verhael beschrift dus, krek liek as doe, verschillende zaeken van die mooie omgeving. An de odder kommen een beschrijving van et ontstaon van et Riesberkaamper laandschop en we gaon we in op de naemen *Riesberkaampen* en *De Riesen*, en op ofleidings van die naemen. We geven veerder oonze hypothese over wat d'r vermoedelik eerder was, as naeme en ok as vestiging: *De Riese(n)* of *Riesberkaampen*. Ok de vorming van et ooldste kultuurlaandschop komt an de odder, in et biezunder oonze ofwegings over et ontstaon van Riesberkaampen in of bi'j een gebied dat – in de ooldste vorm – as *De Riese* bekend staon het. In de rissenerings laoten we ok een tal veldnaemen een rolle speulen, as gegevens die in een bepaolde richting wiezen. De ooldste ontginning liekt an te sluten bi'j ere esgehuchten, zoas Zaandhuzen, Tronde, Appelsche of Oosterwoolde. An et aende numen we een peer konklusies.

De ontstaonsgeschiedenis van et Riesberkaamper laandschop

Zuver votkreupen tussen Buil en Else ligt et prachtige laandschop van Riesberkaampen. De hoge, mit hooftwallen beplaante zaandrogen bin kerakteristiek veur disse buurtschop. Veur Stellingwarver begripen hebben we te maeken mit een echt heuvellaandschop. Die typerende hoogten bin hiel, hiel lange leden ontstaon. In de loop van de op ien nao laeste iestied is onder een tientallen meters dik iesdek een laoge keiliem ofzet. Dat is een laoge die bestaot uut een griesgruun of griesblauw mingsel van stiender, liem en zaand; et is een laoge die min waeter deurlat. Hadde wiend het d'r algedurig veur zorgd dat die keiliemlaoge

Een beeld van Riesberkaampen in juni 2022, mit as herkenningspunt de T-splissing Riesberkaamperweg en Meuleveldweg. Vanof de Builerweg ligt van onder naor boven slingerende de Riesberkaamperweg, die uutkomt op 'e Boekelterweg. Ok vandaage-de-dag zien we in en om Riesberkaampen henne nog een coulisselaandschop, al is dat niet te vergelieken mit et laandschop van veur de ruilverkaveling. (Dronefoto: Iwan van Nieuwenhoven, Noordwoolde)

1) Een oold volksriempjen; bron: Stellingwarfs Woordeboek

in de laeste iestied bedekt raekt is mit een dik pak zaand. Op sommige steden kan die zaandlaoge inkelde meters dikke wezen, wiels hi'j op ere plakken minder as een meter dikke is. Krek daore waar we de hoogten in et laandschop liggen zien: de Riesberkaamper Es, de hoogte zudelik van de Meuleveldweg en de hoge rogge tussen Riesberkaampen en Zuudhorn in Else, daor bin de dikkere zaandpakketten opsteuven (vgl. Kaorte 1).

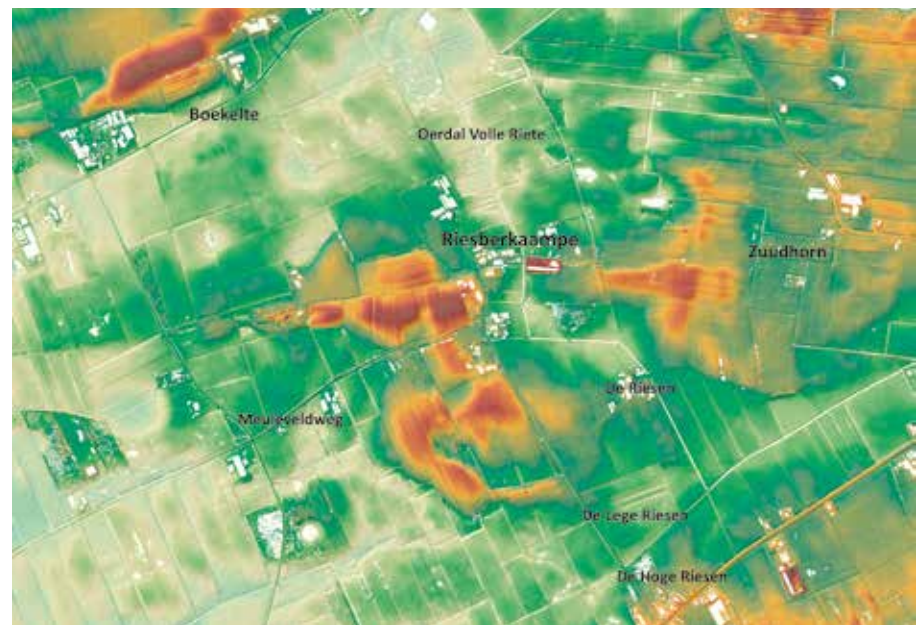
De meensken hebben die zaandroggen netuurlik altied goed bruukbere plakken vunnen om wonen en leven te gaon. Doe ze daor mit begonnen, weren de roggen nog bedekt mit dreugere loofbossen. Ok waeter was d'r plentie. Oostelik van de Riesberkaamper kern van vandaage-de-dag begint een leegte die naor et noorden toe lopt. Et is et oerdal van et laetere reviertien *De Volle* [in de volksmond ok: *Voele*] Riete, die noordoostelik van Boekelte op *De Lende* uitkwam. De archeologische voonsten in Riesberkaampen uut verschillende tiedrekten van de prehistorie bin dan ok gien verrassing.² Omdebi'j et begin van de jaortelling was et laandschop dat we schetsen liekewel

Bi'j de bouw van de boerderi'je op disse foto wodde indertied gebruik maekt van onderdielen van een oolde Saksische boerderi'je die an de ere kaante van de weg ston. Die boerderi'je woonde de familie Mulder in en wodde, doe et ni'je huus klaor was, in 1920 veerder ofbreuken. Naost de Saksische boerderi'je van Mulder ston nog iene, en die hadde een Friese dwasschure. Die boerderi'je wodde in 1928 ofbreuken en op dat plak kwam een ni'je boerderi'je. Beide 'Saksen' stonnen mit de kop naor et oosten toe. (Foto: Sietske Bloemhoff)

ommeraek veraanderd. Deurdat de zee hoger wodde, deur een waarmeder en vochtiger klimaat en deur de keiliemlaoge in de ondergrond die gien waeter deurleut, gruiden d'r uutgestrekte venen in de legere stokken van et laandschop. De mit mos begruide dekzaandroggen kwammen op een eilaand te liggen, in een uutgestrekt venegebied. Veur bewoning uut de Iezertied en de Romeinse tied hewwe in Riesberkaampen gien anwiezings. Et liekt d'r op dat et gebied pas in de middelieuwen weer opni'j in gebruik neumen is. Van doe of tot vandaage-de-dag het d'r de hieltied deur bewoning west.

In 1840 stonnen d'r in Riesberkaampen zoe'n tien huzen, et gong mit naeme om boerderi'jen. Daorbi'j weren d'r in ieder geval drieje van et Saksische type. Sund die tied bin d'r in de buurtschop mar vier huzen bi'j kommen.

Disse kaorte toont de hoogte van et mi'jveld van de Riesberkaampiger wereld. Mit de kleur rood wo'n de hoogten in et laandschop angeven, en mit lochtblauw de alderleegste stokken. Bebouwing, waeter of dichte bossen bin in wit angeven. De naemen bin deur oons plaetst.³

2) Jager en Van Ginkel (2005) S.A. Bloemhoff, De Ovend, feberwaori 2004)

3) Bron van de kaorte: Actueel Hoogtebestand Nederland

De naemen Riesberkaampen en De Riesen

Riesberkaampen was in elk geval om 1500 henne al bi'j al die buurtschoppen daor de levensbeschriever, die in de inleiding nuumd is, misschien op doeld het. Dat kun we weten omdat Gildemacher (2007) een 15de ieuwse bron citeert mit de vermelding *thoe Rysborcampe*. Et jaortal dat hi'j nuumt is 1429. Uut 1505 nuumt Gildemacher butendat *Rysemercamp*. In de bekende Beneficiaalboeken van 1543 is te lezen *tot Rysbercamp*. Stellingwarfs *kaamp*, Ned. *kamp* betekent van oorsprong een omheind gebied, omheinde ruimte. Mar wat is *Riese...*, *Riesber...*, *Riesemer*, en wat hebben die mit mekeer te maeken? De *ie* in dit woord wodt in et Stellingwarfs vanouds trouwens as een lange klaank uutspreuken, en dat sluit ok an bi'j wat we weten uut de historische taelkunde; disse klaank klinkt in de oolde fasen van alle Germaanse taelen vanouds lang. In et Stellingwarfs wodt die klaank in dit woord nog altied zo zegd, al heur *ie* de kotte uutspraake ok wel es. Wat de

Stokkien van de kaorte van Eekhoff, van West-Stellingwarf, 1850.
Mit 'Rijsberkamp' en de vestiging 'De Rijsen' (Kollektie Tresoor, Liwwad-den)

betekenis angaot is oons *Riesen* vergelielker mit die van et Overiesse *Riessen* / *Rijssen*. Et Middelnederduuts geft *rîs*, ok mit een lange *ie*-klaank dus, en dat woord betekende, krek as in de veurloper van et Middelnederduuts, dat is et Ooldsaksisch, 'twiegien', 'rieshootl', strukeboel. Ok in oons geval zal de oorspronkelijke betekenis 'twiegien, rieszhootl, strukeboel, bos van leeg hooft' wezen (o.e. Moerman 1956, Van Berkel en Samplonius 2006). Ooldere inwoners van Riesberkaampen en omgeving daenken in dit verbaand an wilgen- en elzenpollen, en in wat misschien de eerste beschrijving van Riesberkaampen is, nuumt ok Heerma van Voss (1928) wilgen- en elzenpollen, dus rieszhootl as de vermoedelijke naemgever. Dat is *riese* = rieszhootl ok in et geval van vergelielkere terreinbenaemings in Noord-Duutslaand. Alderdeegst in et uutgestrekte hoogvene achter De Fochtel wodden in 1750 kleine groepies polleboel nog anduded as *Riesen bosje*, *Klein rijs* en *Groot rijs*.⁴ We zien gien anleiding om in et geval van Riesberkaampen van wat anders uut te gaon.

De *Riesen* is bi'j oons tegenwoordig nog de bekende naeme van een boerderi'je een aentien zudelik van de 'kern' van de groep huzen van Riesberkaampen (vgl. Kaortien 2). Zol de anduding veur die plaetse *De Riessen* de ooldste west hebben, oolder as *Riesberkaampen*? We bedoelen: in principe zol de ooldste vestiging *De Riesen* wezen kunnen en *Riesberkaampen* zol dan in oorsprong de kaampe van, bi'j die vestiging *De Riesen* west hebben. Et is hiel begriepelik om zo te risseneren, mar toch liekt oons een aandere meugelikheid in dit geval wel zo warschienlik.

Om kot te gaon, dit is oonze hypothese:

- I. *Riesberkaampen* is de ooldste vestiging, een vestiging op et hogere gebied in disse omkrieten.
- II. *Riese* was de benaeming veur de mit lege bomen en struken begruude streek in et vene; daor zal de kaampe, die de naemegever wodden van de buurtschop, ooit naor nuumd wezen.
- III. Nao de eerste vestiging en laandanmaekeri'je van *Riesberkaampen* kwam d'r een boerderi'je die *De Riesen* hieten gong. Ok dit *Riesen* wodde nuumd naor de streek *De Riese*, daor *Riesberkaampen* dus tegenan lag.

4) Kaorte van et Fochtelervene uut 1765; bron: Tresoor, eventaorisnummer 14675 en 1467.

IV. De veldnaemen *De Hoge Riesen* en *De Lege Riesen*, bekend van 20ste-ieuwse netisies in de verzaemelings van de Stellingwarver Schrieversronte, wiezen ok op een oolde streekanduding *Riese(n)*, ok al bedoelt men daor in oonze tied de boerderi'je mit. Aj' even op kaorte 1 kieken bi' dit artikel, ziej' die terreinen zuudwestelik liggen. Ze liggen een aentien van de boerderi'je *De Riesen* of en hoeven daor niet per se naor nuumd te wezen; ze zullen eerder naor de streek *De Riese* nuumd wezen.⁵ Heerma van Voss (1928) zegt d'r dit van: 'De landerijen bij "de Riesen" gelegen, bestonden dan ook uit de zgn. "Hooge- en Lage-Riesen", de woeste gronden (bosch en heide) medegerekend'. Ok die bewoordings wiezen d'r op dat 'riesen' = 'bossies rieshoolt' de naemgevers weren.

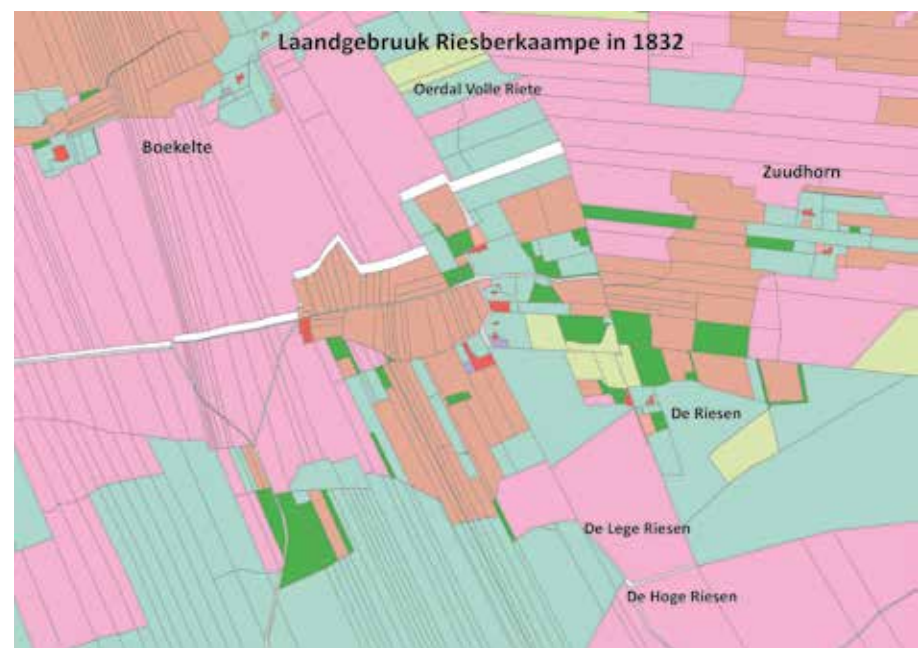
Al mit al, *De Riesen* ligt krek in een wat leger gebied as de buurtschop *Riesberkaampen* en zien direkte omgeving. We hebben eerder et idee dat 'et centrum' van de hogere buurtschop, krek vanwegens die hoogte, oolder wezen zal. De terreinnaemen *De Hoge Riesen* en *De Lege Riesen* bin zudelik, de boerderi'je is noordoostelik en de buurtschop noordelik: ie kun niet an de indrok ontkommen dat een groot terrein zudelik van *Riesberkaampe* een gehiel west het, *De Riese(n)*. De buurtschop *Riesberkaampen* zol daor dan, krek as *De Riesen*, ok naor nuumd wezen. Heerma van Voss (1928) risseneerde al ongeveer krek zo: '(...) de buurschap Rijsberkamp of Riesberkamp evenzeer naar de laag gelegen gronden in de omgeving, dusdanig genoemd'.

D'r bin nog wel een peer extra dingen over de naemen te zeggen. De *-n* in *Riesberkaampen* zal een oolde naemvals-*n* wezen. Ie weren of wonden 'te / to' *Riesberkaampen*; bi' dat *to / te* heurde vanooolds een naemvals-*n*. Die vorm mit *n* zal ok de gewone wodden wezen, dus zonder dat d'r *te / to* veur kwam. Zo kreej' in et taelgebruuk *Riesberkaampe* en *Riesberkaampen* naost mekeer. Et hoeft dus niet om een meervouds-*n* te gaon.

En hoe zollen we an de *b* in *Riesberkaampe(n)* kommen wezen? De Drentse onderzaker Jan Naarding het indertied al wezen op de meugelijkheid dat d'r een *b* ontstaon is uut de /m/ van de vorm *Riesemer-*

kaamp (Naarding 1957). Et aachtervoegsel *-emer* is een niet ongewoon aachtervoegsel bi' een tal noordelike plaknaemen, vgl. *Oosterwool-demer*, *Langediekemer*, *Donkerbroekemer*. Dit *-emer* komt in oostelik Stellingwarf veur naost *-iger*, vgl. *Knölliger*, *Elsiger*, *Builiger* (vgl. o.e. et *Stellingwarfs Woordeboek*: kiek daor veerder bi' zokke plaknaemen). Inkelde leden van de veldnaemekemmissie van de Stellingwarver Schrieversronte kwammen in et laest van de veurige ieuw bi' bewoners ok de uutspraake *Riesberkaampiger* tegen, zoas we in ooldere bronnen behalven *Riesmerkamper miente* ok *Boijlinger meente* tegenkommen. Op die miente zels gaon we hier trouwens veerder niet in, mar we verwiezen graeg naor de artikels Deems (2014) en Menger (z.j.) over dit onderwarp.

Et gaot oons d'r hier even omme dat *Riesber* uut *Riesemer* kommen zal. De oolde vorm *Rysbor* uut 1429 die we nuumden het de [b] al, *Riesemercamp* uut 1505 zol dan de ooldste vermelding wezen die een /m/ zien lat. Op C. Pijnacker zien bekende kaorte van Drenthe uut 1634 lezen we weer *Rysber Camp*. De Schotanus-kaorten van de Friese griete-

Et laandgebruuk van *Riesberkaampen* op 'e kedaasterkaorte uut 1832. Akkers: bruun, weilaand: lochtblauw, hujlaand: gruingeel, bos: gruu, heide: paors, huus en arf: rood.⁶

5) We weten niet van wanneer die veldnaemen binnen; ze wo'n al nuumd deur Heerma van Voss (1928) en warschienlik bin ze vule oolder. Dat is omdat ze wat van de boerderi'je *De Riesen* of binnen en bruukt binnen om mit een anduding van een hoogteverschil twee stokken van een aander diel van de hiele streek ('*De Riese(n)*') uut mekeer te hollen. We zien gien argement om an te nemen dat in dit geval de boerderi'je vernuumd is.

6) Bron: HISGIS 1832.

kamp (1928) nuumde al verschillende schreven bronnen uut de 17de en 18de ieuw mit een riegeltien vermeldings zoas *in de Rijsen*, *in de Riesen*, *op de Riesen*. Et gaot te veer om d'r hier op in te gaon, mar we citeren hier wel de naemsvermelding 'De Rijssen' van 5-12-1677, nuumd deur Kits Nieuwenkamp uut een eventaorisaoesieboek (florein-kohier), die grootkaans de ooldste is dislange: '(...) een zaate landt met huysinge schuire cum annexis gelegen tot boijl, genaempt de rijsen (...)'. Mit zekerhied kon Kits Nieuwenkamp tot 1585 weeromme naemen van bewoners an disse plaetse koppelen, mar... ze hieten niet krek as de personen die we now an de beurt laoten. Die zatten op een aandere plaetse. As eerste is dat een zekere *Eyte*; we kwammen de vermelding *Eytet in de Reyse* tegen, in de Beneficiaalboeken van 1543 (nuumd onder de opgiften over Else). Butendat het oons bi'j uutpluzen bliken daon dat d'r in 1640 een Eyte Jans in Riesberkaampen zat, op stemkohier 12. Dezelde familie as die eerste Eyte, dat kan haost niet anders, mar et was *niet* de boerderi'je *De Riesen* mar een boerderi'je dreks ten zuden van de es. *In de Reyse* kan dus in dit geval makkelik op (een pat van) Riesberkaampen sleugen hebben; dan is dus mit *Eytet in de Reyse* nog een gehiel anduded van et gebied dat *De Riese* hiette, en de ooldste vestiging Riesberkaampen was daor dan naor nuumd, we zeden et al.

Die vorm hadden de Beneficiaalboeken liekegoed zien laoten kund. Et kan dus zo wezen dat pas nao 1543 de benaeming *De Riesen* staorigan bi'j uutstek veur de oons as *De Riesen* bekende boerderi'je gellen gong. Hoogstwarschienlik hebben de bewoners in de 16de ieuw et hiele gebied nog, krek as in de tied van de eerste vestiging in Riesberkaampen, *De Riese(n)* nuumden. Dat de boerderi'je *De Riesen* naor de omgeving nuumd wezen zal en niet eersomme, maekt him minder logisch as eerste vestiging. Om laandschopshistorische redens zatten we al op die lijn.

Slotopmarkings

We holen et d'r op dat *De Riese* de ooldste gebiedsanduding is van een veural vene-achtige streek mit rieshooft, dus mit strukeboel en of kleine groepies bomen, dat *Riesberkaampen* as ooldste vestiging daor naor nuumd is en dat *De Riesen* (de boerderi'je die we nog mit die naeme kennen) daor ok naor nuumd is, liekewel as de veldnaemen *De Hoge Riesen* en *De Lege Riesen*. Veur et gehiel kuj' kaortien 1 nog es vergelijken.

De boereplaetse 'De Riesen', ok wel 'et stamslot' van de familie Van Riesen nuumd. Schilderd tussen 1940 en 1945 deur de Builiger keunstschilder Johannes Mulders (geb. Buil, 1899 – overl. Wolvege, 1989). Neffens een bericht in Heerma van Voss (1928) mos de boerderi'je d'r al zoe'n 300 jaor west hebben, altied in dezelde familie. Die hadde ok een familiewaopen, mit o.e. een bossien rieshooft; dat was d'r in elk geval al in de eerste helte 19de ieuw. Daorover en over de familie Van Riesen: Heerma van Voss (1928) en Kits Nieuwenkamp (1928, 1937-1939). De 'oolde Saks' mit dwasschure is ofbreuken in de twiede helte van de zestiger jaoren (Bloemhoff 2004). Et schilderi'je is pattekelier bezit van fem. Bos, 't Vene (mit daank).

Van de kaante van Buil of ligt vlak veur Riesberkaampen rechts van de Riesberkaamperweg De Riesen. Eertieds ston hier een Saksische boerderi'je mit een dwaschure, zoas ok op et schilderij van Johannes Mulders goed te zien is, zie daorveur de veurige bladziede. Op 'e oolde foto ziej' om de boerderi'je henne veul bomen staon. Van wanneer disse foto is, is niet bekend, mar wel dat de boerderi'je doe al van stroom veurzien was. Ie zien hier de boerderi'je van de zunnekaante.
 (Foto De Riesen: Sietske Bloemhoff, foto boerderi'je: Jan van Zanden)

DE BUURTSCHOP BOEKELTE LIGT OP EEN OOLDE ZAANDHOOGTE

2

Jelle Roorda

Zoe'n zes km noordoostelik van Noordwoolde ligt de buurtschop Boekelte an de Boekelterweg. De Boekelterweg is de weg tussen Zaandhuizen en Else. De buurtschop heurt bi'j et dörpsgebiet van Buil.

In Boekelte is sprake van een duizenden jaoren oolde zaandhoogte, van gemiddeld Zoe'n vuuf tot zes meter boven NAP, die an de noordkaante ofloopt in de richting van De Lende. Dit gebied, bestaonde uut een liem-zaand-dekrogge, is al in de veurlaeste iestied (et Saalien, 150.000 jaor veur Kristus) ontstaon. In die tied wodde ok et Drents Plateau vormd, dat tot an et tegenwoordige Appelsche lopt. Om de buurtschop henne lag iewenlaank een groot en woest heidegebiet, waarbi'j in de veurige ieuw de Builerweg as de netuurlike zuudgreens beschouwd wodde. An de westkaante ligt Zaandhuizen (sund 1989 een dörp), de

Laandschop bi'j Boekelte, juni 2022. (Foto: Anida de Vries)

Schotanuskaarte 1718, waar Wester- en Ooster-Boekholt op angeven is.

noordelike greens is De Lende en in et oosten greenst et gebied an de gemiente Oost-Stellingwarf.

Betekenis naeme Boekelte

De ooldste variaanten van de naeme bin *Boekelte* en *Boekolderess*, die beide van 1543 binnen, neffens Gildemacher (2007). Gildemacher moet die naemen vunnen hebben in de Beneficiaalboeken van 1543. Henk Bloemhoff vertelde me et volgende over de naeme. 'Et twiede diel, -elte, in de Stellingwarver variaant, wodt verklaord uut et Germaans 'hult-ithja', dat zoks betekent as 'plak waar hooit gruut'. De o van *boekolder* zol nog verwiezen kunnen naor de o van *bookholte*. Dat laeste woord – zo moet et temeensen west hebben in et Middelieuwse Stellingwarfs ('Middelstellingwarfs' / 'Middelnederduuts' / 'Middelne-dersaksisch') – is dan nog krek zo as et laet-Ooldsaksisch *bookholt(e)*. Om mar kot te gaon: de betekenis van de naeme liekt een verwiezing naor uutgestrekte bossen of (diel van) een woold, waar ieuwen leden veural beukebomen gruuden. Ok 'holt' is daor een direkte verwiezing naor. Aandere dörpsnaemen, zoas Holtwolde (Hooltwoolde), Holtpade (Hooltpae) en Nortwolde (Noordwoolde) herinneren nog an een woold. Om 1700 henne wodde de naeme speld as *Boekholt*. In et begin van de twintigste ieuw veraanderde de spelling naor de naeme *Boekelte*.

Es-achtige verkavelingsstruktuur

In de middelieuwen was et laandschap rond Boekelte, Riesberkaampen en Zaandhuizen, wat de aord van de grond en de hoogteligging angaot,

Straotnaamebod Boekelterweg. (Foto: Anida de Vries)

Diel kaarte Eekhoff (1849), waar de 'es' en de specifieke verkavelingsstruktuur te zien binnen. (Kollektie Tresoar, Liwwadden)

zo grillig dat bouw-, grös- en hujlanan allieand mar verspreid over et gebied veurkwammen. Zo ontstun d'r gien aniensleuten verkaveling, mar een struktuur die veul overienkomsten het mit die in de esgebieden van Drenthe; de zonuimde es-achtige verkavelingsstruktuur.

De bewoning van de buurtschop Boekelte raekte ieuwen leden al verdielt in twie dielen van kleine groepies boerderi'jen. Geografisch laggen die an weerskaanten van de Boekholt-es, zo is op 'e topografische kaorte van Schotanus uut 1718 te zien. 'Es' is de anduding veur bi'j mekeer liggende (bolle) bouwlanen op zaandgrond, die deur hooltwallen d'r ommetoe bescharmde wodden. Dat was om et vee en de wiend te keren op 'e bouwlanen, mar ok om an hooit veur eigen gebruik te kommen. Op 'e bouwlanen wodde veural rogge en boekweit verbouwd. Bij De Lende haj' de grös- en hujlanan, wiels de heidevelden veur et weiden van schaopen en – in mindere maote – koenen, bruukt wodden.

Ieuwenlaank wodde de es ophoogd en vruchtber hollen mit dong en plaggen uut de potstallen waar de schaopen naachs weren. De boeren woonden hier ommetoe en weren ieder eigener van een peer stokken grond op 'e es. De essen en de (heide)velden vormden tegere et gemieschoppelijke buurtschopsgebied, dat in Drenthe 'de marke' nuumd wodt. De beide dielen van de es kregen ieder een eigen naeme: Wester-Boekholt en Ooster-Boekholt. Pas in et begin van de twintigste ieuw verdwenen de beide naemen en zo bleef 'Boekelte' over.

Boekelte is liekewel nooit een volgruud esdörp wodden; vermoede-

lik het et gebrek an genoeg grös- en hujlanen de meugelikheden veur ontginning en bemesting van de heidevelden de gruui belemmerd. De veestaepel die veur de produktie van de mest zorgen mos bleef daor-deur te klein.

De Karkeweg, tussen Buil en Boekelte. (Foto: Anida de Vries)

Et is now muilik veur te stellen, mar in vroegere tiden leup over de Boekelter-es een oolde haandelsweg, een zaandweg mit balstiender vanuut Drenthe via Doldersum, Buil, over de Bekhofstille langs de Bek-hofschaans en Berkoop naor Frieslaand. Ok de Karkeweg (ok Karkepad nuumd), een zaandpad tussen Buil en Boekelte, was daor een onderdiel van. De weg ropt veural herinnerings op an de Tachtigjaorige Oorlog en de stried tegen Bernard van Galen 'Bommen Berend' (1672), die doe mit zien Münsterse troepen de Stellingwarven binnenvallen was, mar ok an de Spaanse troepen die hier langstrokken binnen om te perberen om Frieslaand te veroveren. In 1832 veraanderde de ligging van de wegen, en de ieuwenoolde haandelsweg over de es is doe zo goed as verdwenen.

In die tijd wodde d'r lopende een ure en een kertier over daon om van Noordwoolde naor Boekelte te kommen.

In 1832 moet de situaosie zo west wezen: 'De verkaveling op 'Boekelter 'es' (45 bunder) bestond inmiddels uit een combinatie van eenstroki-ge en blokvormige verkaveling en telde toen, 66 percelen die onder 5 eigenaren waren verdeeld', zo blijkt uut de masterscriptie van Jeroen

Wiersma uut 2013. Dit mingde verkavelingspetroon is liekegoed bi'j de westelike boerderi'jen van Boekelte te zien as bi'j de oostelike.

Meulepolle

An de zuudwestkaante van Boekelte, tegen Riesberkaampen an, stonnen indertied twie meulen. Dat was op 'e hoeke van de tegenwoordige Kerkweg-Meuleveldweg, mit de toepasselijke naeme de *Molenpolle*. Et gong om een 'Koorn molen' (zaodmeule) en een 'Vul molen'. De zaodmeule verwarke et zaod dat van de bouwlanen kwam, zoas veural rogge, boekweit en haever.

In de vulmeule (in de volksmond wel een 'stinkmeule' nuumd) wodde wolle schonemaekt. D'r wodde miege verzaemeld die in koepen kwam mit de verholing ien diel miege en twie dielen waeter. Daor kwam de wolle in en die ston zo een naacht te wiken. Daornao wodde alles verwaarmd tot zoe'n vuuftig graoden en wodde de wolle wasken. Kotomme, de stinkmeule dee zien naeme ere an.

In een vulmeule wodden wollen stoffen ok op een bepaolde maniere mit hoolten stampers bewarkt, zodat de kwaliteit van de stof beter wodde. Dit is aenlik et vervilten van mit naeme wollen stoffen. De stof die zo ontston wodde hier bi'jomme voellaeken nuumd. Daornaost we-

De Lende, mit rechts, an de zunnekaante, Boekelte. (Foto: Anida de Vries)

ren d'r kupen waar de stof in varfd wodde en schonespoeld. De kleur d'r van was antercietkleurig of blauw. De stof wodde bruukt om schölken, rokken, jassen en broeken van te maeken, meerstentieds gong et om warkkieren. (Gegevens: Sietske Bloemhoff)

Beide meulen hadden doedertieden een belangrieke regionaole funktie. Ze bin tussen 1739 en 1832 verdwenen, zo blikt uut de gegevens op <https://www.molendatabase.org/>.

De bebouwing en bewoners

Et vroegste begin van et ontstaon van de permanente bebouwing van de buurtschap Boekelte moe'n we vermoedelik zuken in de vuuftiende of zestiende ieuw. De ooldst bekende anduding op schrift van bewoning is van 1645. Op et perceel, now et adres Boekelte 4, was doe al bebouwing, vermoedelik een veeschure of een boerderi'je, zo schrift Jan Hofman in *De Ovend* van augustus 2005. Zien heit Klaas Hofman warkte van 1932 tot 1959 op 'e boerderi'je van vandaage-de-dag as bedrijfsleider. D'r heurde indertied 75 bunder laand bi', et was een mingd bedrijf. Behalven gröslaand veur 36 koenen weren d'r ok hoeken bouwlaand waar doe eerpels, bieten en knollen verbouwd wodden. Eigener was de familie Schotanus van Berkoop; over die familie doukies meer.

Saksische boerderi'je Boekelterweg 10 rond 1912, doedertied bewoond deur Luitsen Jager. (Foto: Dörpsarchief Buil)

De bebouwing van de buurtschap van doe beston veural uut boerderi'jen van et kerakteristieke Saksische type, mit een rieten dak. In zoe'n boerderi'je haj' een potstal, ruimte veur et huj, een kaarnplak, een peerdestal en een turfhoek. De familie woonde in et veurste diel.

In 1840 stonnen d'r in de buurtschap Boekelte vuuft boerderi'jen waar mit mekeer 37 meensken woonden. As vergeliiking: Buil telde doe mit de drie buurtschoppen mitrekend 300 inwoners. Sund die tied is de buurtschap wel wat gruud, waarbi' de ni'je bebouwing veural langs de Boekelterweg kwam. In 1913 telde de buurtschap 49 inwoners.

Oprichting: 'Maatschappij Boekelte'

Rond 1912 was een belangriek diel van de buurtschap eigendom van een drietal 'aanzienlijke heren', dat weren: de adellike Gerrit Ferdinand van Bieruma Oosting van Oranjewoold, mr. Willem Hendrik de Greve, advekaot en kassier in Et Vene en Jan Aukes Schotanus, hereboer in Berkoop. Zij weren in 1912 de oprichters van de NV 'Maatschappij Boekelte'. "Deze Maatschappij hield zich bezig met de exploitatie van de onroerende goederen, bestaande uit twee zathen (boerderijen), erven, weilanden, hooilanden, bosgronden en heidevelden, met een totale oppervlakte van 175 hectare, 98 are en 29 centiare", zo blikt uut een artikel van Herman Deems in et weekblad *Stellingwerf* (2019). De beide boerderi'jen weren in die tied de grootsten van de buurtschap. De inkomsten van de 'Maatschappij Boekelte' bestonnen liekewel niet alliend uut opbrengsten uut de laandbouw, mar ok uut et verkopen van patten van een diel van et heidegebied. Zo bin in 1919 een veertigtal kleine percelen heideveld verkocht.

De onderneming is in 1941 opheven. Alle andielen weren doe in hanen van de familie Schotanus. Die familie beston uut heit Jan Aukes Schotanus (1865–1935) en de kiender Auke, Jacobus en Anna Aleida; allegere woonden ze in Berkoop. Vrouw en mem Jantje Jacobus Veurman (1865–1928) was doe al uut de tied raekt. Heit en dochter Schotanus weren maatschoppelik aktief in Berkoop. Hi'j was betrokken bi' de stichting van de legere laandbouwschoole en zi'j bi' de oprichting van de laandbouwhuushooldschoole in 1924. Omdebi'j 1933 verhuusden ze naor Oranjewoold. Anna Aleida (1900–1984) stichtte in 1955 et verpleeghuus 'Blau Hús' in Et Vene, dat in 1972 et verpleeghuus 'Anna Schotanus' wodden is. Et is vandaage-de-dag eigendom van de Zorggroep Meriant.

De Zunnehoeve in Boekelte in 2020. (Foto: Anida de Vries)

Bekhofille bij de Bekhofschaans tussen Zaandhuzen, Boekelte en Berkoop in 1973. (Foto: Archief Van Nieuwenhoven)

De Zunnehoeve

Een andere bekende boerderij in Boekelte is *De Zunnehoeve*. Disse stelpboerderij, mit een haoks bouwde veestal, is van 1953 en wodde indertied deur timmermansbedrief Alten uut Buil in opdracht van de familie Bos bouwde, zo blikt uut een artikel van Sietske Bloemhoff in *De Ovend*, jannewaori 1996. “De veurganger van disse boerderij, mit dezelve naeme, ston an de aandere kaante van de weg an een zaandpad. Al veur 1900 boerkte Luite Aaldert Bos an die zaandweg van Boekelte naor Berkoop. Dat pad is trouwens ok slimme oold. Et is mischien wel ien van de ooldste paeden in de Stellingwarven. Et pad leup vroeger van de Bekhofschaans of naor Buil en kwam argens op et oolde Karkepad van Buil uut”. Dit pad is nog et laeste overbleven diel van de ieuwenoolde haandelsweg zoas die eerder in dit heufdstok nuumd is.

De naeme *De Zunnehoeve* dudet op et gegeven dat de veurkaante van de boerderij mit de kop naor de zunnekaante bouwde is om zo genoeg zonne in et veurhuus op te vangen. Et ontwarp is van architect Meek uut Liwwadden. De oolde boerderij van 1910 an et oolde pad dot al jaoren dienst as woonboerderij.

Ingriepende veraanderings

In de vuuftiger jaoren telde Boekelte zeuventien mingde boerebedrieven, verspreid tussen de vroegere essen langs de Boekelterweg. De meersten weren klein, mar een peer weren groot veur die tied. In de loop van de jaoren wodde bi’ vier boerderijen een burgerwoning bouwde, die was veur de vaaste arbeider of de vroegere boer. Die gong d’r rentenieren, meerstal naodat de (ooldste) zeune de boerderij overneumen hadde. De meerste boeren in Boekelte hadden koenen veur de melk en bouwlaand veur ‘eigen’ gebruik. Veerder zaj’ kiepen op et hiem en wat varkens in et hokke, wiels pattie boeren ok nog schaopen hadden.

Tiedens de ruilverkaveling *Lende-Zuud* (1964–1975) wodde et laand an weerskaanten van de Boekelterweg grootschaoliger verkaveld. Dat gebeurde om de mederne laandbouw meugelik te maeken. D’r bin doe hooltwallen rooid, oolde sloden dempt en ni’je (rechte) sloden greven. De meerste kleinere mingde boerebedriefies wodden uutsaaneerd; de grond d’r van wodde opkocht en kwam bi’ de overblijvende grote boerebedrieven. Ni’je zonuimde ruilverkavelingsboerderijen bin in Boekelte niet bouwde, wel twieje ten zuden van de buurtschap. Aandere percelen en overhoeken kregen een netuurbestemming, zoas

even buten de buurtschop an de Meuleveldweg, en her en der wodden bossingels anplaat.

De tegenwoordige buurtschop

De buurtschop Boekelte het gien plaknaembod, zodaj' allind an et straotnaembod 'Boekelterweg' zien kunnen daj' in Boekelte binnen.

Ok al wodde de buurtschop Boekelte sund begin veurige ieuw zien as ien gehiel, d'r kwam niet een echte dörpskoeme. De bebouwing is an weerskaanten langs de vier kilometer lange Boekelterweg. In 2022 telt de buurtschop zoe'n twintig huzen, et gaot daorbi'j veural om woonboerderi'jen. Et tal inwoners is roem vuuftig. De meeste bewoners wonen d'r al lange, en vormen tegere mit de ni'je inwoners een hechte gemienschap. Mit mekeer zetten ze heur veur de buurtschop in en ontmoeten mekeer veerder bi'j de verschillende sport- en kulturele aktiviteiten, veural in Buil.

De ruilverkaveling in de zeuventiger jaoren het et laandschoppelike beeld van Boekelte nogal veraanderd. D'r bin nog mar vuuf boerderi'jen mit een agrarische funktie overbleven: vier melkveebedrieven en een

peerdefokker. De Saksische boerderi'jen die lange tied zo kenmerkend veur de buurtschop weren, bin in de loop van de tied allemaole verdwenen.

Vandaege-de-dag zien we in en om Boekelte henne veural gröslaand, en hier en daor ok nog wat bouwlaand mit veural eerpels en maïs. De vroegere heidevelden en vennegies bin allemaole vot. Et fraaie coulisse-laandschop mit de kleinere bospercelen en hooltwallen bestaot in et gebied nog veur een pat. Ok de kenmerkende vorm van de glooiende es is vanof de Boekelterweg – in noordelijke richting – nog zichtber.

In en om Boekelte henne kuj' mooie fietstochten maeken, kuieren en ok peerdrieden. Zo lopt de kuierroute *Het Friese Woudenpad* van et Nationaal Park Drents-Friese Woold deur Boekelte. Dat is een mit rood-witte tekens angeven pad van Stienwiek naor Lauwersoog. En dan is d'r sund april 2022 ok et *Stellingenpad*, een lange ofstaandskuierroute (250 km), dat deur de Stellingwarven en Noordoost-Overijssel van Appelsche naor Vollenhove lopt. Ien etappe daorvan gaot over de Boekelterweg.

Bi'j de greens mit Zaandhuzen ligt een netuurcamping. An de Boekelterweg nr. 18 staot een biezunder en opvalend hoolten beeld as andaenken an Nelson Mandela (1918–2013), maekt in 2006 deur Gerrit van Dijk. Gerrit is al lange tied woonachtig in Boekelte. Hi'j hadde daor jaorenlaank een (biologische) boerderi'je en is jaoren leden begonnen mit et maeken van hoolten veurwarpen, zoas bi'jgliks een midwinterhoorn en dit beeld. Dat hi'j een netuurlike keunstzinnige anleg het blikt wel uut de hoge kwaliteiten van zien wark.

Om kot te gaon: Boekelte ligt arg mooi in een glooiend laandschop midden in een gruun gebied en kent een lange en rieke geschiedenis waarvan de benaeming al zoe'n 500 jaor oold is!

Et laandschoppelike beeld van Boekelte vandaege-de-dag in zuud-oostelike richting. (Foto: Anida de Vries)

Jersey koenen op 'e oolde es, omgeven deur hooitwallen, noordelik van de Boekelterweg, juli 2022. (Foto: Anida de Vries)

BUURTSCHOP NOORDWOOLDE-ZUUD IS UUT ET BERUCHTE LOMBOK ONTSTAON

3

Jelle Roorda

Noordwoolde-Zuud ligt ongeveer een kilemeter zudelik van et buurdörp Noordwoolde, vlakbi'j de greens mit de perveensie Drenthe. De gemiente West-Stellingwarf het et plak officieel as een buurtschop in de boeken staon, mar Noordwoolde-Zuud het wel een bebouwingskoeme en een eigen plaknaembod, en wodt daoromme meerstal toch een dörp nuumd.

Biezunder is dat Noordwoolde-Zuud ontstaon is in een vroeger veenontginningsgebied, dat deur de turfwinning in een aarm zaandheidegebied veraanderde. Daornao ontwikkelde et plak him vanuut een nederzetting van heidehutten tot een welverende en levendige buurtschop. De belangriekste weg van Noordwoolde-Zuud is de Ni'jeweg (Nieuweweg), dat is de weg tussen Noordwoolde en Drenthe. De koeme van de tegenwoordige buurtschop bestaot uut de Mauritsweg, Elsweg, Zuderweg, Lombokweg en de Ni'jeweg. In dit heufdstuk wodt de biezondere geschiedenis d'r van beschreven.

Plaknaembod buurtschop Noordwoolde-Zuud. (Foto: Pier van der Heide)

Noordwoolde-Zuud mit op 'e driesprong Ni'jeweg-Zuderweg; as mooi oriëntaasiepunt et now witte vroegere kefé Jan de Groot. Rechtsboven de Mauritsweg en de ni'je wiek op et vroegere terrein van de grootste stoelefebriek van Noordwoolde: Rohé (Vlechtplantsoen en Rohéstraote). Daor weer boven de Johannes Mooijstraote. In de bebossing rechtsboven bin – langs de Elsweg – de sportvelden en et rekreaosiegebied Spoekedam te vienen. (Dronefoto: Iwan van Nieuwenhoven, Noordwoolde)

Veenontginningsgebied

De turfgreveri'je het een belangrieke rolle speuld veur de ontwikkeling van Noordwoolde (*Noortwolde*, 1328, veur zover bekend de meest oolde benaeming, betekenis: 'noordelik woold') en et gebied ten zuden daorvan, daor waar now de buurtschop ligt. De eerste hoogveenofgrevingen weren hier in de 17^e ieuw. Veur de ofvoer van turf wodde in 1642-1644 de Noordwooldervaort (ok Noordwooldersloot nuumd) greven. De Noordwooldervaort begon zudelik van Noordwoolde, leup in noordelike richting naor Noordwoolde, om dan in

westelike richting langs de *Meuleburen* naor de *Vinkegestersloot* om uutaendelik in De Lende uut te kommen. Dwas op 'e vaort wodden de – now niet meer in et laandschop herkenbere – *Oosterbovendwasvaort* en *Westerbovendwasvaort* greven; die beide begonnen op et plak daor now de sporthal staot. Honderdveertig jaor laeter, in 1782, wodde de *Splittinge* greven, een ni'je vaort vanof de Noordwooldervaort naor et zudeliker plak *Vleddervene*. Van doe of an kwam de turfwinning in *Vleddervene* op gang.¹

De vorm van Noordwoolde veraanderde van een lint naor een kruusdörp. Bij de krusing van de Heufdweg en langs de vaort begon him de bedrievighied en bebouwing te ontwikkelen. Ok al is de *Splittinge* in de jaoren zestig (1966–1967) dempt, hi'j is naost de Ni'jeweg, de heufdonginningsas van Noordwoolde–Zuud, nog altied dudelik zichtber.

In de 19^e ieuw, doe et venegebied hier uutput raekte, bleef d'r een groot en 'woest' zaandheidegebied over dat et *Oosterse-* en *Westerseveld* nuumd wodde, mar dat de meensken in de volksmond meerstal mit *De Velden* andudededen. Nogal wat warkloze veenarbeiders bleven daor wonen, en perbeerden d'r een nij bestaon op te bouwen. Daor kwammen veul vroegere bewoners bij van de klonies van de Maatschoppi'je van Weldaadighied, zoas Frederiksoord, Wilhelminaoord en Willemsoord. Die klonies wodden eertieds opricht veur veraarmde bewoners, veur et grootste pat ofkomstig uut de steden in et westen van oons laand. Et doel was dat die meensken opleided wodden zollen tot laandbouwers en grondontginnings om laeter veur heur eigen levensonderhoold zor-

Zuudkaante Noordwoolde mit de Splittinge om 1920 henne.
(Foto: kollektie Herman Deems)

gen te kunnen. Een mooi plan, temeensen in theorie, mar de praktijk bleek wel wat anders. Et 'verheffen en in het gareel krijgen' van de kloniebewoners bleek een veul muuiliker taek as dat docht was. On-daanks de goeie bedoelings van de Maatschoppi'je vertrokken sommige bewoners vanwegens de strenge regels en tucht die d'r heersten, mar ok vanwegens de angst om veur straf naor een (sleuten) strafklonie stuurd te worden. Veerder weren d'r de kiender veur wie op 18-jaorige leeftied gien wark en/of woning in de klonie beschikber was en die dus argens eers heur heil zuken mossen.

Van Klein-Amsterdam via Lombok naor Noordwoolde–Zuud

D'r beston indertied de gewoonte, krek as op ere plakken, dat wie in iene dag een (plagge-)hutte bouwen kon waor veurdat de zonne on-dergong de schostien rookte, daor wonen blieden moch.

Et plak van bewoning op et Oosterseveld wodde van 1850 tot zeker 1905 of nog mit de term *Klein-Amsterdam* anduded. Et is mi'j niet bekend waor die oolde naeme weg komt.

Tot in de jaoren veertig van de veurige ieuw wodde et gebied wat now Noordwolde–Zuud is *Lombok* nuumd. De naeme Lombok komt van iene van de kleine Soenda-eilanden in Indonesië. Dat eilaand was bekend wodden deur de aktiviteiten van et Nederlaans-Indische leger. Dat perbeerde een aende te maeken an de heerschoppi'je van de Balinezen. Doe in 1894 tussen de plaggehutten van et Noordwoolde–Zuud van now vaeke striederi'je was, reup d'r iene 'Et liekt hier wel Lombok', neffens et overleveringsverhael. Die striederi'je daor was doe et gesprek van de dag. Van dat mement of wodde de naeme Lombok in de volksmond koppeld an de bewoners van et Oosterse- en Westerseveld, die vanof doe 'Lombokkers' nuumd wodden. De meensken daor zatten veer van de echte bewoonde wereld. Et gebied beston uut een doolhof van zaandpatties, die allien lopende of mit een honnekarre toegankelijk weren. De naeme Lombok staot in 1909 veur et eerst op een topografische kaorte. De naeme Lombok was aenlik allien van toepassing op een groep van zes hutten die an et aende van een pad, now de Lombokweg, staon hebben. Et is een kotte doodlopende straote, een ziedstraote van de Zuderweg. De Zuderweg is een oolde weg die eertieds deur et veenontginningsgebied leup. De benaeming Lombok veraanderde uutaendelik argens rond 1950, mit onder invloed

1) Tjaard en Marcus van Heloma, heurende tot een veurnaem en riek vervenersgeslacht uut Schoterlaand, gongen et gebied vanof 1782 vervenen.

Topografische kaart Oostersche- en Westersche Veld uit 1922.

van de benaaming 'Noordwolde-Westerseveld' die veur et hiele gebied inklusief Noordwolde (in de volksmond 'Noordwolde-dörp') bruukt wodde, in Noordwolde-Zuud.

Zwaore leefomstaandigheden op 'e heide

Op 'e grietenijskaart in de atlas van Eekhoff uut 1850 is te zien dat de bewoning veural te vienen was in de buurt van de smalle Westerbovendwasvaart en de Oosterbovendwasvaart. De bewoners hadden op 'e heide een aarmoedig leven. Wark was d'r in die tied haast niet; aliend zoemers as laand- of boerearbeider, maandevlechter en stoelemaeker en zo. Vrouwluden en kiender hulpen mit om mit de lege lonen toch ok wat te verdienen. De bewoners perbeerden o.e. mit de deur heur zels maekte heidebuunders, bessems en maanties (die vlochten wodden van wilgetienen) langs de deuren te sutelen. Om de hutte henne wodde een perceeltien heide anmaekt en de grond bewarkt om daar wat eerpels en rogge te verbouwen. Sommigen hadden et gelok dat ze een geite hollen konnten. Veerder leefden zij van wat de netuur heur beud, zoas deur eier te zuken en now en dan een strik te zetten om klein wild te vangen. De hutten weren donker, vochtig en koold, en trokken alderhaande ongedierte an. Om kot te gaon: onhygiënisch en ongezonder om in te leven.

Lombok onder Noordwolde in 1922: de hutte en de honnekarre van grunteboer Joh. de Vries. (Foto: ds. van Druten, kollektie Pim Mulder)

Opkomst vlechtindustrie

Al in de eerste helte van de 19^e ieuw hul de bevolking van Noordwoolde en daor ommehenne him doende mit et vlechten van maanden, wiegen en ere perdukten van wilgetienen en biezen, ofkomstig uut de netuur in de omgeving. Dit wark is aenlik uut nood en toeval ontstaon. Een warkloze Duutse veenarbeider leerde in 1825 de familie waar hi'j in de kost was hoe aj' maanties van wilgetienen maeken konnen. Die keunst wodde vervolgens deur veul ere meensken ofkeken en overneumen. In 1860 hullen zoe'n twiehonderd gezinnen heur doende mit disse 'huusindustrie', naost et fabriceren van heidebuunders en bessems. Van 1868 of gong men ok stoelen maeken, naor een idee van domenee Hendrik Edema van der Tuuk. In 1873 gong de eerste stoelefebriek los. D'r was een overvloed an warkkrachten. Om 1890 henne weren d'r in Noordwoolde ongeveer twaelf stoelebaozen (fabrikaanten) te vienen die mit mekeer zoe'n honderdduzend stoelen in et jaor maekten. In 1901 weren d'r al dattig stoelemaekeri'jen mit mit mekeer 405 arbeiders en een groot tal thuiswarkers. Van hieruut ontwikkelde him de rotan stoele-industrie. De stoelen en taofels wodden, as ze klaor weren, naor et stesjon in Peperge vervoerd en wodden van daoruut veerder mit de trein et laand in brocht. Laeter gebeurde dat ok via Stienwiek. Disse bedrievighied is veur de ontwikkeling van Noordwoolde, liekegoed as veur de buurtschop Noordwoolde-Zuud, van groot belang west. Veul inwoners weren warkzem in de rotanindustrie, waarvan Rohé en de gebroeders Mulder de grootste en bekendste bedrieven weren.

Massieseekezerne

De stried om et bestaon op 'e heide was had, en niet iederiene gedreug him altied neffens de wet. Sommigen gongen heur nogal es te buten an onder eren alkeholmisbruuk, vechteri'je, bedelen en streuperi'je. Mistanen in de stoele-industrie in 1912 en de daordeur ontstaone onvrede en onrust, die vervolgens uutdri'jden in staekings en ongeregelheden, leidden in 1914 tot versterking van toezicht deur mit naeme een tal riekveldwaachters en massiesees. In 1917 wodde een massieseekezerne mit stalling veur peerden langs de weg van Noordwoolde naor Wilhelminaoord bouwd, percies tussen et Oosterse- en Westerseveld in. Dat was gien toeval, want de bouw van dit paand dat now 'Friese Brug' hiet was dus een gevolg van de arbeidsonrust in De Velden. In de kezerne wodde een groep massiesees onderbrocht, in 1943 wodde die tot riekspelisie ommevormd. An et aende van 1962 kwam d'r een ni'j

Massieseekezerne langs de weg van Noordwoolde naor Frederiksoord in 1917. (Foto: Archief Van Nieuwenhoven)

pelisieburo an de Twiegstraote in Noordwoolde en verleur et paand zien oorspronkelijke funktie. Et pelisieburo Noordwoolde is liekewel laeter ok verdwenen. In 2022 is d'r allieend nog een wiekagent aktief, die bi'j de pelisie van Wolvege heurt.

De kerakteristieke kezerne wodde verkocht, en is sund die tied in gebruik as kantoor en een twie-onder-ien-kappe woning.

Komst stoomtram

In 1914 wodde de tramlijn Stienwiek-Noordwoolde-Oosterwoolde eupend. De tram kwam ok deur de buurtschop en was veur Noordwoolde en omgeving veural van belang vanwegens de beriekberhied van et dörp en veur et vervoeren van veural rotanmeubels via Stienwiek naor ere plakken. De vervoersmeugelikheden tot doe an toe bestonnen veural uut zaandwegen en de Noordwooldervaort waar de schippen haost niet meer deur konnen. Ok veur de klonies van de Maatschop-pi'je van Weldaodighied was de tramlijn belangriek. Zowat vuuftig jaor het de tram bi'jdreugen an de ekenomie, de ontwikkeling en gruui van Noordwoolde en ok van Noordwoolde-Zuud. Om 1960 henne bleek de lijn niet langer rendabel en in 1962 daoromme opheven. De loop van

de vroegere trambaene langs de Ni'jeweg is nog de hiel tied zichtber in de vorm van een fietspad.

Woningbouw

Veur sociaole misstanen was d'r lange tied weinig of gien ommedaenken. Pas om 1900 henne kwam men in briede kring tot et inzicht dat d'r wat gebeuren mos om de zo trieste woonomstaandigheden van arbeiders en ere minderbedeelden te verbeteren, en dat et bouwen van arbeiderswoningen niet meugelik was zonder steun van de overhied. In et jaor 1901 stemde een meerderhied van de Twiede Kaemer daaromme in mit de Woningwet. Disse wet maekte de volkshuusvesting wel tot een 'zaeke van et Riek', mar de gemienten wodden anwezen as uutvoerder. Ze mossen daarveur onder meer 'het particuliere initiatief, de oprichting van woningbouw-stichtingen/verenigingen de nodige ruimte en ondersteuning bieden'. D'r konnen in et vervolg eisen steld wodden an de bouw van ni'je huzen en de onderhoudstoestaand van bestaonde huzen.

Deur drie veuranstaaonde inwoners uut West-Stellingwarf, dat weren Th.J. Menger, J.C. Pape, en J. Post, wodde in 1911 'De stichting tot verbetering der Volkswoningbouw in de gemeente Weststellingwerf' opricht, vandaegede-dag is dat 'Woningstichting Weststellingwerf'.

*De eerste sociale huurwoningen an de Ni'jeweg.
(Foto: Archief Van Nieuwenhoven)*

De belangriekste opgaove veur de woningstichting was de bouw van arbeidershuzen.

In 1913 kwammen in Noordwoolde-Zuud de eerste huurwoningen van bakstien. Et gong eerst om de bouw van zeuven arbeiderswoningen an de weg van Noordwoolde naor Frederiksoord, now Noordwoolde-Zuud, mar uutaendelik zollen d'r hiervan mar viere bouwd wodden, veur € 2.764 (f 6.080) d.w.z. € 691,- et stok. Et weren twee blokkies van twee wonings, aorig bried en roem mit zadeldaeken en dakkepellen. In meie 1913 konnen disse eerste huurwoningen bewoond wodden. De bewoners moesten € 42 (f 85,-) hure in et jaor betaelen, dat betekende € 0,75 in de weke. Om et verhuzen te stimeleren wodde heur een volkstunegien toewezen en kregen zij bovendat vuuf jaor 'toeslag op de huur'. De huzen bin lange tied bewoond west, want pas in 1995 mossen ze et veld rumen veur ni'jbouw. Dat bin de adressen Nieuweweg 38-44 van now.

Ere volkshuusvestingsprojekten weren onder eren huzen an de Spoorsingel, in Tuundörp in Wolvege en an de Nieuwburt in Noordwoolde.

'Johannes wat doe je me aan'!

An et begin van de 20e ieuw stonnen in De Velden bij Noordwoolde nog honderden hutten; de benaeming huus koj' die niet geven. Hier woonden de alderaarmsten. Sund et van kracht wodden van de Woningwet en de Bouwveroddening van de gemiente West-Stellingwarf in 1905, weren plaggehutten en krotten verbeuden en kon de gemiente tot sloop overgaon. An et oprumen is in West-Stellingwarf zeker veertig jaor warkt. De laeste plaggehutte bij Noordwoolde wodde in 1938 - an wat now de Elsweg is - symbolisch in de braand steuken, om zo een tiedpark of te sluten! 'Johannes wat doe je me aan', jammerde Jan Regtop as bewoner van de laeste plaggehutte die opruimd wodde. (Kamminga 1964) Mit Johannes doelde hi'j op CPN-raodslid Johannes Mooij (geb.1888) van Noordwoolde, die ok veurzitter was van de gemientelike 'Krottencommissie'. In de tied dat 'De Velden' opruimd wodden, mos een diel van de bewoners wonen gaon in de riegeltieshuzen in de ni'jbouwwieken van Noordwoolde (dörp).

Johannes Mooij die 42 jaor raodslid west is (van 1919-1954 en 1962-1970), kwam van De Velden. Hi'j woonde laeter an de Elsweg. Hi'j het him veural verdienstelik maekt deur zien stried tegen de armoede en et opkommen veur de sociaol zwakkeren. In 1958 wodde hi'j benuumd tot ereburger van West-Stellingwarf. In Noordwoolde-Zuud is d'r een

straote naor hum vernuumd, dat is de Johannes Mooijstraote. Et was de Stellingwarver schriever Jouk (schoelnaeme van Martinus Bakker, 1926–1996), die doe een riempjen ter ere van Johannes Mooy maekte:

*Jehannes Mooy, al vuvendattig jaor
Zit hi' in de West-Stellingwarver raod,
En niet veur niks! Ie maekten plannen klaor,
En hebben ze verdedigd en bepraot!
Aj' misstaand zaggen, reurd-ie 't zeker an,
Al was et niet altied drekt mit risseltaot.
Ie deden wat een Raodslid mar doen kan,
En gavven raeke blik van inzicht en beraod!
Jehannes Mooy, d'r was een boel kritiek,
Wie timmert an de weg, wet hoe zoks gaot.
Mar ok je grote tegenstaanders in de poletiek
Erkennen je verdiensten in de raod.
Al vuvendattig jaor bi' now present,
D'r wodt allicht wat over schreven en wat praot,
Ik fielseeter je ok, al is et mi' j bekend,
Dat et je weens niet is, ie holen 't mit de daod!*

Jouk

(In: ZuidExpres, kollektie Peter Veldhuizen, sept. 2015)

Over Jan Regtop schreef Fokke Middendorp in 1992: *'Jan Guitien (de guit), wodde d'r altied zegd. Hi' woonde op Lombok –laeter an de Elsweg– mit vrouw Sofie en twaelf kiender in zoe'n schaemele hutte. Jan was toeverlaot van B & W as d'r weer es een kemmissie uut Den Haag kwam om bi' een subsidie–anvraoge de toestaand van de krotten op Lombok te bekieken. Jan gaf een zodaonige rondleiding, dat de heren nao ofloop et d'r over iens weren: dat et zo niet langer kon.' Jan zien mitwarking hierbi' wodde deur B & W blikber nogal wardeerd, want hi' kreeg ieder keer een grote deuze mit segaren!*

Nao 1920 kwam de pattekeliere woningbouw in de buurtschop op gang, veural vanof Noordwoolde langs de Ni'jeweg en Noordwoolder–vaort/Splittinge naor et zuden en langs de Zuderweg die op 'e Ni'jeweg uitkomt. Langs de Ni'jeweg weren dat vri'jstaonde wonings, veural bestemd veur de stoelebaazen, ambachtssluden en neringdoenden. An de zaandpaeden op et Oosterseveld kwammen tientallen, meest kleine, boerderi'gies veur keuterboerties. Op 'e Zuderweg kwammen achter

Een hutte van plaanken (keet) op Lombok in 1922.

Achter op 'e foto staot een antekening van Jan Jacobs Mulder, doe huusdokter in Noordwoolde: *'Deze vrouw had als bijnaam 'Triene van het Platte Dak'. Zij behoorde tot een bedelaarsfamilie en op een gegeven moment trokken ze uit het Westerseveld omdat ze een geregeld beroep kregen. Hierin konden ze echter niet aarden, maar teruggekomen lukte het niet een nieuwe heidehut te bouwen, vanwege gebrek aan zoden en plaggen in het Westerseveld en daarom verrees deze keet op Lombok.'*

(Foto: ds van Druten, kollektie Pim Mulder)

de oolde lintbebouwing op verschillende mementen nao-oorlogse wonings, waardeur de kern Noordwoolde–Zuud ontstaon is.

In 1958 wodden an de Zuderweg zes huurwoningen in blokkies van twee optrokken; dat bin de nommers 11, 11a, 15, 15a. En in 1985 kwammen d'r an de Mauritsweg, nao de sloop van de oolde legere schoele, nog es zes huurwoningen bi'. In 2022 wo'n d'r nog achtentwintig koopwoningen op et vroegere febrieksterrein van Rohé bouwd.

Situaosie van now

In 2022 telt de buurtschop Noordwoolde–Zuud (butengebied en koeme) zoe'n driehonderd wonings en mar liefst rond de achthonderd–vuufstig inwoners. Ok al is et daormit veerweg de grootste buurtschop van de Stellingwarven, de inwoners wo'n deur de gemiente as bewoners van et buurdörp Noordwoolde beschouwd.

Et was in de jaoren tachtig wel et doel van Plaetselik Belang dat Noordwoolde–Zuud een dörp wodden zol, zoas ok Zaandhuzen en De Oosterstreek, mar daor weren spietig genoeg Dippeteerde Staoten (GS)

Topografische kaart Noordwolde en Noordwolde-Zuid, 2009.

van Frieslaand et niet mit iens. Zoks wodde niet 'in het belang van de regionaole kern Noordwolde' vunnen, omdat bij toekenning van de dörpsstaatus et tal inwoners van Noordwolde flink minder wodden zol, mit naadielige gevolgen veur o.m. de verdieling van de nij te bouwen wonings.

Omreden et bebouwen van de Zuderweg an de zuudkaante wel bespreekber was en Plaetselik Belang die kaans op gruui beslist niet verspeulen wol, veural ok vanwegens et belang van et behoold van de legere schoele, wodde besleuten niet verder op 'e kwessie in te gaon.

Noordwolde-Zuid en Noordwolde liggen op 'e raand van et Nationaole Park 'Et Drents-Friese Woold', een bos- en heideterrein dat him uutstrekt van Stienwiek tot Appelsche. Et laandschap is een cou-lisselaandschap van hooltwallen en (elze)singels ofwisseld mit stokken bos.

In Noordwolde-Zuid staot an de Zuderweg basisschoele 'De Velden', waar ongeveer vuuftig kiender naor schoele gaon. Tot de jaoren tachtig konnten de inwoners veur heur daegelikse beneudigdheden nog in de eigen buurtschap terecht. In die tied sleuten liekewel de laeste winkels, de bakker, de slaachter en de twie fietsemaekers an de Nijeweg veurgoed heur winkeldeuren. Intied bin ok alle rotanbedrieven hier

verdwenen. In de buurdörpen Wilhelminaoord en De Oosterstreek kuj' elk now nog een rotanbedrief vienen.

Ok al is d'r veul verdwenen in Noordwolde-Zuid, d'r bin nog altied flink wat verenings beheurlik aktief.

Om mar kot te gaon: Noordwolde-Zuid leeft anno 2022 volop!

De (Nij-)weg naor Frederiksoord in de dattiger jaoren. Rechts de tram-reel veur de stoomtram en de rotan meubelfebriek Rohé, die in 1942 of-braand is. In et paand links van de febriek woonde de direkteur van Rohé. Laeter hdde Rohé een mederne meubelfebriek op et zonuunde Rohéterrein in Noordwolde-Zuid, die nog tot de ieuwwisseling in gebruik was. De Rohéstraote in de nijbouwbuurt, die in 2012 op et vroegere terrein van Rohé kwam, herinnert an die vroegere tiden. (Prentbriefkaarte: kollektie Harry Veldhuizen)

DE MIENTE: OOIT EEN 'DESPERADO KOLONIE', NOW EEN GRUNE OASE VAN RUST!

4

Jelle Roorda

De buurtschap *De Miente* ligt aanderhalve km ten noorden van Noordwoolde. De kern van de buurtschap bestaot uut mar iene straote. Dat is de *Mienteweg* (Meenthe-weg), mit een zestal daor op uutkommende zaandwegen en -paeden.

De buurtschap het een beweugen sociaole geschiedenis, waar eertieds veul gezinnen lange in aarmoedige omstaandigheden leefden. Et gebied maekte een stormachtige bevolkingsgruui mit, mar ok een grote ontvolking. Et gebied om *De Miente* henne staot tegenwoordig bekend as een uniek netuur- en bosriek heidegebied, waar et goed wonen is en waar meensken graeg es even naor toe gaon.

De Miente in 2021, mit op 'e veurgrond 't Ven en et grootste heideveld. Rechts de Nivon-camping, rechtsboven een diel van de Mienteweg en de Mientebos. Helemaole bovenan op 'e foto is in de veerte, van west naor oost, De Lende te zien en daoronder de Iekenweg. (Dronefoto: Iwan van Nieuwenhoven, Noordwoolde)

De Miente in vroeger daegen. (Prentbriefkaarte: Vereniging Historie Weststellingwerf)

Ligging en ontwikkelingsgeschiedenis

Et hiele gebied dat bi'j De Miente heurt wodt ok wel de *Noordwooldiger Miente* nuumd. Et ligt tussen de dörpen De Hoeve en Noordwoolde, wiels de Berkoperweg de oostelike greens is en De Lende de noordelike. In oolde stokken wodt de streek ok *meentscheer* nuumd. De Noordwooldiger Miente was eertieds onderverdielt in de *Oosterse Miente* – dat diel ligt richting de Berkoperweg – en de *Westerse Miente* dat de kaante van De Hoeve op ligt.

Op 'e topografische kaart van Hugo Suringer uut 1850 staot an-geven dat hier 'heidevelden' liggen. De Noordwooldiger Miente was indertied een licht glooiend, wat hoger liggend roeg zaandheidegebied oflopende naor et zuudwesten, mit hier en daor een poeltien en een vennegien. D'r gruuide veural struukheide, mit her en der bremer heide (brem), wilgepollen en birkebomen. Oorspronkelik was de Noordwooldiger Miente een gemienschoppelik gebied, waar de boeren heur schaopen hullen en heideplaggen veur heur potstal ofstakken. Naachs kwammen de schaopen in de stal zodat men heur dong 'oppotten' kon. Die wodde dan laeter weer as bemesting veur et laand bruukt. Morgens

Diel topografische kaart Eekhoff uut 1850. (Kollektie Tresoor, Liwwadden)

wodden ze weer de heide opdreven om daor heur eten op te doen. De straatnaeme *Schapendrift* hoolt de herinnering hier levend an. D'r was in 1832 spraoke van meerdere eigeners van et heidegebied. De drie grootste stokken weren in bezit van Albert Laurens Bovenkamp (assessor en veenbaos), Willem Harmens Vrind, veearts en de Diaconije, de diakeni'je van de Nederlaans Hervormde Karke van Noordwoolde. Om 1860 henne moch heur domenee van doe, Eilerts de Haan, dit heideveld bruken veur zien schaopen. Zien verdiensten as domenee weren niet genoeg om van leven te kunnen, vandaor dat hi'j ok keuterboer was.

Op 'e kaorte van Eekhoff staon drie zaandwegen angeven, lopende van et zuudwesten naor et noordoosten. De weg an de noordkaante is de veurloper van de *Iekenweg* (Ned. IJkenweg) van now. An de zunnekaante zien we een diel van de *Heerenweg*, dat is vandaegede-dag de weg van De Blesse naor Buil. Hier tussenin zien we de *Jokweg*. De *Jokweg* is een diel van een hiele oolde verbiening tussen Gaasterlaand en Drenthe, en lopt dwars deur de lange kavels die van de Heerenweg tot an De Lende lopen. De *Jokweg* splist op 'e Miente. Ien diel buugt naor et noordoosten toe of richting Berkoop en lopt over de heide veerder as et *Bakkerspad*, wiels et ere diel in oostelike richting veerder gaot. Wat de oorsprong van de benaeming *Jokweg* angaot zegt historikus Klaas Bouwer et volgende over: 'Jockweg is een zaandpad, zo bried as een span ossen of peerden (juk)'. An de oostkaante zien we de *Ni'jeweg*, wat now de Berkoperweg is. Veerder bin d'r op 'e kaorte verspreid in et gebied zes grotere poelen en vennen te zien, die in laetere jaoren naemen kregen hebben van vroegere bewoners. Op 'e kaorte is ok wel te zien dat d'r in 1850 nog amper spraoke is van bewoning. Hier en daor is een huus te zien, mar dit zol rap veraanderen gaon.

Een stormachtige bevolkingsgruui mit dikke armoede

Om 1850 henne, doe de hoogvenegebieden zudelik van Noordwoolde uutput raekten, bleven nogal wat warkloze veenarbeiders aachter en gongen op 'e heide wonen. Daor kwammen veul vroegere kloniebewoners bi'j, die ofkomstig weren van de klonies van de Maatschoppi'je van Weldaodigheid in Frederiksoord, Wilhelminaoord en Willemsoord. Zij weren vlocht vanwegens de strenge regels en tucht die d'r daor doe weren. Zo ontstonden d'r buurtschoppen en -schoppies op et Westerse- en Oosterse Veld en laeter, tiedens de laandbouwkrisis (1878-1895) ok op 'e Noordwooldiger Miente.

Barteld Nijholt (1885–1977), geboren en getogen op 'e Miente, vertelt hier et volgende over in et deur Fokke Middendorp schreven boek *Huus op 'e Miente* (1992): 'De Miente was rond 1900 een stok wildernis. Verspreid in die ruimte zag ie overal de lege puntdakkies van plaggehutten boven de heide uutstikken. Dat weren de onderkommens van de armsten onder oons. Volk dat zo now en dan wat verdiende mit et maeken van heidebuunders of bessems. D'r weren d'r ok die een peer centen verdienden mit et vlechten van kōrfies. Die weren al een stap hoger op 'e ledder. D'r was haost gien wark. In 't veurjaor en de zoemer konnen ze wel es een daghure verdienen bi'j een boer of in de turf, mar gewoonlik was en bleef et dikke armoede'.

De meeste meensken woonden in een plaggehutte of spitkeet. Die weren d'r in verschillende soorten; van muren en een dak van zoden, mit een veurgevel van hoolt, en 'de riekeren' mit een gevel van stienen en een rieten dak of alderdeegst een dak mit pannen. Sommigen lokte et om een perceeltien heide te pachten waar een ienvooldige arbeiderswoning of een klein boerespullegien op bouwd wodde. Veur een kissien segaren haj' doe een knappe lappe grond, en gien meens hadde ooit heurd van een bouwvergunning. Aanderen eigenden heur gewoon een perceeltien heide toe. De hope van de heidebewoners was om heur uutaendelik opwarken te kunnen tot keuterboer. Mar zoks was in die

tied mar veur hiel weinig meensken weglegd. Uutaendelik ontston zo ok de buurtschop De Miente.

De stried om et bestaon op 'e heide was had, want de woon- en leefomstaandigheden weren d'r zwaor en ongezonder. Butendat kregen veul meensken te maeken mit alderhaande tegenslaegen zoas warklooshied, ziekte, (kiender-) starfte en zo wieder. Winters weren veul huusholens uut nood anwezen op 'e bedelinge of de aarmenzorg, want verzekerings en sociaole veurzienings bestonnen nog niet. Et zwaortepunt van de aarmenzorg lag bi'j de plaatselike karken (diakeni'je), mar de bekostiging d'r van verscheuf al rap richting et burgerlik gemientebestuur. De hulpe beston veural uut et meest neudzaekelike zoas et uutpatten van eten, kleren, turf, klompen en een klein bedrag an weekgeld veur huusholens mit veul jonge kiender. Veerder vulden ze de eigen pot an mit alles wat de netuur in de omgeving te bieden hadde zoas et zuken van eier en et vangen van vis en klein wild. Een belangriek lochtpunt was dat de vlecht- en stoele-industrie in Noordwoolde him begon te ontwikkelen en d'r zodoende de hiel tied meer wark kwam. In 1873 gong de eerste stoelefebriek los. In 1850 telde Noordwoolde 2.457 inwoners en vuuftig jaor laeter weren dat d'r 3.518, dat d'r was spraoke van een bevolkingsgruui mit omtrint 30 percent.

Niet iederiene op 'e heide gedreug him zoas et 'neffens de wet' heur-

De 'Batten' over De Lende. Mit batten wodt een ienvooldige brogge bedoeld. Hier lag indertied een pad vanof de Iekenweg naor Berkoop. (Foto: Archief Van Nieuwenhoven)

de. Sommigen gongen heur te buten an bi'jgliks alkeholmisbruuk, vechteri'je, bedelen en streuperi'je. *Het Parool* schreef doedertieden over de situaosie op 'e heide bi'j Noordwoolde et volgende: 'Ze hebben de beschaving gezien, maar de beschaving heeft hen verstoten en ze zakten terug naor de prehistorie'. Misstanen in de stoele-industrie in 1912 en de daordeur ontstaone onvrede en onrust leupen een peer keer uut op staekings en ongeregelheden. Dat was ok de reden dat de buurtschoppen op een gegeven mement as 'desperado kolonies' anduded wodden. Wiels de bewoners van Noordwoolde-Zuud en De Miente deur de burgers van Noordwoolde wat huunderig 'Lombokkers' en 'Veldhutters' nuumd wodden.

Barteld Nijholt was een zeune van Willem Nijholt die an de Iekenweg een klein boerespullegien hadde, niet veer van et pad dat indertied richting Berkoop leup. Barteld warkte as jonge man bi'j et veurjaor as veenarbeider in onder eren de Grote Veenpoolder en in de zoemer as boere-arbeider meerstal in de Greidhoeke van Friesland. Twaelf uren per dag, zes daegen in de weke. In 1910 verdiende hi'j f. 2,10 tot f. 2,50 per dag. Hi'j trouwde in 1911 mit Nelleke (Nel) Bosch (1885-1982); zi'j kwam van de Klonie. Ze woonden mit heur drie kiender jaorenlaank an et *Liempad* (now Leemweg) op 'e Noordwooldiger Miente. Eerst huurden ze daore een oold boerespullegien van een timmerbaos uut Noordwoolde, en een tal jaoren laeter slaegden zi'j d'r in om dat te kopen. Et huus wodde deur heurzels grondig opknapt. Butendat wusten ze d'r in 1917 vier bunder heideveld bi'j te kopen. Nao et wark, dus in zien eigen tied, wodde die heide deur Barteld anmaekt tot bouw- en gröslaand. Ze hullen d'r een geite en een peer schaopen, laeter alderdeegst twie koe-nen. Barteld wodde keuterboer. Barteld en Nel slaegden d'r uutaendelik in om, deur hadde te warken en zunig te leven, toch een goed bestaan op te bouwen, zo blijkt uut et boek van Fokke Middendorp.

Veuroorlogse krotopruming en begin volkswoningbouw

Sund de Woningwet en de Bouwverordening van de gemiente West-Stellingwarf in 1905 van kracht wodden is, weren plaggehutten en krotten verbeuden. In zoe'n veertig jaor tied bin van doe of an de illegaole bouwsels en krotten om Noordwoolde henne opruimd en veur een pat vervongen deur ni'je riegels huurwonings in et dörp Noordwoolde. De *Stichting tot verbetering der Volkswoning-bouw in de gemeente Weststellingwerf*, vandaegede-dag *Woningstichting Weststellingwerf*, zorgde in 1913 veur de eerste vier huurwonings in Noordwool-

Topografische kaarte uut 1935 van de Noordwooldiger Miente. (Kaarte: Topografische Dienst / Kedaster)

de-Zuud en al rap volgden d'r meer. Op 'e Oosterse Miente wodden in de jaoren 1920-1922 twienentwintig wonings bouwd, zo ontstont et Rooie Dörp. (Zie heufdstok 5)

De situaosie op 'e Miente rond 1935

De benaeming *Miente* (Ned. Meenthe) kommen we veur et eerst tegen op een topografische kaarte uut 1935. Et vaalt mitien op dat et verkavelingspetroon nogal veraanderd is ten opzichte van eerder. D'r is intied spraoke van een soort kneuppunt van zaandwegen en et dot bliken dat d'r now veul kleine kavels, van een halve tot een bunder groot, in et gebied ontstaon binnen. In de volksmond numen ze die kleine kavels ok wel 'geitekaampies', omdat d'r een geite of een schaop op holen wodden kon. Indertied wodde op een diel d'r van meerstal eerdappels, rogge en aten veur eigen gebruik verbouwd.

D'r woonden doe in et hiele gebied een kleine honderd huusholens, zo blijkt uut et gemientearchief. Meer as de helte van de huzen ston in de koeme van de buurtschap, langs de Mienteweg of ziedpaeden daorvan, langs de Vri'jhiedsweg, et Bakkerspad, de Schaans en in et Rooie Dörp. De ere wonings weren langs de Iekenweg, de Liemweg, de Berkoopweg, de Schaopedrift, de Hellingstraote (tot de Noordwoolder vaort) en de Jokweg bouwd.

Uut de verhaelen van vroegere bewoners van De Miente dot bliken

dat de bewoners, deur de ofgelegen ligging en slechte beriekberhied, eertieds nogal op heurzels leefd hebben. Vermoedelik komt et daordeur dat zi'j onderling een hechte baand ontwikkelden. De bewoners kwamen bi'jgliks bi'j onienighied, konflikten en veural bi'j al dan niet daenkbeldig onrecht altied veur mekeer op en zi'j hulpen mekeer waor et mar meugelik was, ok op 'e muulikste mementen van et leven zoas bi'j ziekte en dood.

Barteld Nijholt: 'Bi'j ziekte, bi'j et beredderen van alderhaande praktische zaeken, zoas et huj op 'e tied in de schure te kriegien, de eerpels te rooien of de koenen te melken. Bi'j dood zorgden de buren an weerskaanten d'r veur dat d'r een nette begraffenis kwam'.

Et motto 'in veur- en tegenspoed mit mekeer saemen iene', is jaorenlaank deur de bewoners in ere hollen.

Veul aarmzalige woonsituaosies

In 1953 stelde de gemienteraod van West-Stellingwarf veur de hiele gemiente een lieste vaaste mit 447 krotwonings, die onbewoonber verklaord wodden konnen en die zo in anmarking kwammen veur ofbraoke. Een tal daarvan stonnen op 'e Miente. Die lieste, mit de verslaegen d'r bi'j van hoe de wonings antroffen weren, gefeet een beeld van veul trieste en aarmzalige woonsituaosies. Zo zag de 'gemeentelijke krotonderzoekscommissie' bi'jgliks op 30 oktober 1953 dat d'r op 'het

*Mienteweg nr. 10, waar Hendrik Hankel indertied woonde.
(Foto: Vereniging Historie Weststellingwerf)*

erf Meentheweg nr. 6 van gezinshoofd Klaas Brouwer', niet allierend een boerderi'jgien ston, mar ok een ienvooldig hoolten huus dat in een bouwvallige staot verkeerde. Neffens Brouwer gong et om 'een noodwoning voor zijn zoon en diens gezin omdat zij nergens anders onderdak hadden kunnen vinden'. Et hul de kemmissie liekewel niet tegen om een bod mit de tekst 'onbewoonbaar verklaarde woning' an de gevel te spiekeren.

Ok Mienteweg nr. 10 wodde die dag bezocht. Et gong daor om een kleine arbeiderswoning an de, doe nog, zaandweg. Die woning beston uut mar iene kaemer mit twie bedsteden beston, mit een keukentien en een klein schuurtien, dat as geitehokke bruukt wodde. De woning was slim bouwvallig; zo was et rieten dak veur een pat inzakt en lekte et d'r binnen now en dan beheurlik. Hendrik Hankel, de bewoner van doe verklaorde 'tweemaal gehuwd te zijn geweest; zijn eerste echtgenote was overleden en de tweede was weggelopen'. Hi'j hadde wel kiender, mar bi'j heur kon hi'j niet terechte. Hendrik vertelde 'van Drees een tientje per week uit de Noodwet te ontvangen'. Zien kaampien laand was een halve bunder groot en zo schraol as wat, dat dat brocht amper wat op. Hi'j mos liekewel jaarliks wel f 50,- veur een liening van f 1075,- an meneer Ep Willinge Prins in Berkoop betaalen. Mar ok al weren zien minne woon- en leefomstaandigheden nog zo groot, ok Hankel kreeg de anzegging dat hi'j zo gauw meugelik argens eers onderdak regelen mos, want ok zien huus zol ofbreuken wodden!

Ontvolking en verdwienen veurzienings

Inkelde jaoren laeter konkludeerde et Riek dat veur een verbetering van de laandbouw een vergroting van de bedrijfsoppervlakte neudzaekelik was. Op 'e boerebedriefies van minder as zes bunder wodde een bestaon niet langer meugelik acht. Die kleine bedriefies zollen verdwienen moeten of ze mossen vergroot wodden. Om die reden wodden verschillende ruilverkavelingsplannen in West-Stellingwarf ontwikkeld, zoas 'Noordwolde'(1960-1969) en 'Linde-Zuid'. Onder Lende-Zuud zol ok de Noordwooldiger Miente valen gaon. In die ruilverkaveling wodden ok et krotoprulingsplan en et saneringsplan veur de oolde paanden in et butengebied opneumen, tegere mit een herverkavelingplan veur et vergroten en uutruilen van percelen. Disse ruilverkaveling die in de jaoren 1964-1975 uutvoerd wodde, hadde veural op 'e Miente ingriepende gevolgen. Naor verholing wodden daor veul oolde husies en boerespullegies opkocht en sloopt. Een klein tal kreeg een ni'je bestemming as vekaansiewoning, veur et grootste veur westerlingen. De betrokken gezinnen vertrokken, steund deur een saneringsvergoeding,

naor een ni'je huurwoning in Noordwoolde of Wolvege en vunnen daor meerstal wark in iene van de febrieken.

*Iene van de husies die opkocht en ofbreuken wodde.
(Foto: Ooldhiedkaemer Wolvega)*

Van de mit mekeer zowat honderd wonings die verdwienen mossen bin d'r doedertieden op 'e Noordwooldiger Miente vuvendattig sloopt, dat is dus een dadde diel! Dit bliekt uut een vergeliiking tussen et tal adressen/huusnommers in 1949/1951 en et jaor 2021. Zo wodden bi'j-glieks zes husies op 'e Schaans opkocht en ofbreuken, an de Vri'jheids-weg ok zesse en an de Mienteweg viere.

Ok mit de woning van de eerder nuumde Hendrik Hankel gebeurde dat. 'De verkoopopbrengst van zijn erf, het kampje weiland, bleek net voldoende om zijn lening/schuld van f 1075,- af te lossen', zo staot in zien dossier vermeld. De koper was de uutvoeringskemmissie 'Bureau Beheer Landbouwgronden' (BBL) van de ruilverkaveling, die dit per-ceel vervolgens deurspeulde an Staatsbosbeheer. Mit et verdwienen van vuvendattig wonings wodde et tal bewoners van et gebied een stok kleiner, want et gong om zoe'n honderdvuufstig tot twiehonderd bewoners daarvan. De meeste huusholens hadden flink wat kiender en telden zoe'n vuuf tot zeuven personen.

De bewoners die van een winkeltien en/of een bedriefien an huus leven mossen, kregen et zwaor te verduren. Uutaendelik mossen ze d'r zowat allemaole mit stoppen. Zo hadden Thies en Meintje Menger (Thies de bakker) tot begin zeuventiger jaoren een bakkeri'je mit winkel had an et begin van de Mienteweg. Veerder haj' d'r neffens oold-be-

woner Sjouke Stuurman ok de pietereuliehaandel 'De Automaat' van Auke en Piet Blaauw, jaeger Janus Blaauw mit wild en voegels, de haandel in honnen en ooldiezer van Klaas en Cornelis Bakker en et kiepe- en eierbedrief van Jan en IJbeltje Hulsinga. Veur gruunten en fruit koj' terechte bi'j gruunteboer Johannes Hoffman in et Rooie Dörp. En dan haj' achter op 'e Miente nog et (illegaole) kroegien van Jouk en Matsen, waar fladderak mar ok jenever schonken wodde. Veur de ere bosschoppen en veurzienings weren de bewoners veural op Noordwoolde anwezen.

Betere beriekberhied en meer netuur

De beriekberhied van De Miente is deur de ruilverkaveling slim verbeterd, omdat d'r doe verschillende zaandwegen in en om et gebied henne verhad binnen, zoas onder eren de Berkoperweg tussen Noordwoolde en Berkoop, de Mienteweg en de Hellingstraote, dat is de verbiening mit Noordwoolde. Jammer genoeg bin deur de ruilverkaveling ok een peer ieuwenoolde zaandpaeden verdwenen, zoas bi'jglike et *Bakkers-pad* en et pad naor Berkoop dat, mit batten over De Lende, richting Berkoop leup. De kiender uut de Oosterse Miente gongen in de jaoren 1919 tot 2002 naor de legere schoele in Zaandhuizen en de kiender van de Westerse Miente naor de dörpsschoele in Noordwoolde.

Behalven et saneren van de bewoning is doe ok een pat van et gebied anmaekt ten geunste van de laandbouw. Een aander pat kreeg een netuur- en bosbestemming, waar as Staatsbosbeheer et beheer over kreeg. Zo het de ruilverkaveling bi'jglikeks veur de anleg van de *Mientebos* en de *Spoekeplasbos* zorgd. Et bestaonde stokkien Mientebos wodde flink vergroot, tot 37,5 bunder. In die bos wodden veural veul lariksen poot. Veerder kregen vuuf heideterreinties een netuurbestemming mit een bescharmde staotus. In de midden van de negentiger jaoren wodde op 'e Westerse Miente nog es 6,5 bunder laandbouwgrond inricht as netuurgebied, zodat et hiele netuurgebied now 44 bunder groot is. Staatsbosbeheer streeft naor behoold van de netuurweerden, zoas et in staand hollen van restaanten heide, reliëf, pingoruïnes, bos en hoolt-wallen. Ok de nog overbleven zaandwegen moe'n onverhadded blieden, omreden ze zo kenmarkend binnen veur et oorspronkelijke laand-schopsbeeld, neffens boswaachter Manon van Wesel.

In Zaandhuizen of Noordwoolde naor schoele

De kiender uut de Oosterse Miente gongen in de jaoren 1919 tot 2002 naor de legere schoele in Zaandhuizen en de kiender van de Westerse Miente naor de dörpsschoele in Noordwoolde. Zij gongen dus niet mit mekere naor dezelve schoel zoaj' daenken zollen, mar de gemiente stelde in 1919 een schoelegreens in die midden over De Miente leup. De schoele van Zaandhuizen is in 2002 vanwege te weinig leerlingen opheven, en dat opheffen zol laeter butendat veur de schoelegreens gellen gaon. Veerweg de meeste kiender van De Miente gaon now in Noordwoolde naor schoele.

Ok al was d'r lange tied veul onderlinge verbunnenhied in de buurtschap, veul verenigings weren d'r niet. Wel het d'r een iesklub bestaon, dat was De Vrijheid\ die onder eren in 1940 en 1941 hadriederij'en op 'e Braandpoele organiseerde. In et kroegien van Jouk en Matsen wodde kaort en in laetere jaoren ok in kefē De Nekker bij de Hellingbrogge an de Butenburen. Van de jaoren zeuventig of gong de jeugd voetballen bij de klub van Zaandhuizen en kōrfballen op 'e Hoeve.

Sund et veurjaor van 2019 kun alle bewoners van De Miente lid wodden van Plaatselijk Belang. Doe is d'r een ni'je vereniging opricht in Zaandhuizen, die ok veur De Miente bedoeld is. De naeme is dan ok 'Plaatselijk Belang Zandhuizen – de Meenthe'.

De bewoners van De Miente stonnen lange bekend as wat eigenzin-

Kefē De Nekker bij de Hellingbrogge in 1954. Vandaegē-de-dag is et een woonhuus. (Foto: Nederlandse Heidemaatschappij, Nationaal Archief)

nig en een betien vri'jgevochten. Ze weren over et algemien niet an de kärke en hadden een hekel an et gezag. Mar ze stonnen ok bekend as betrokken en sociaol, neffens een oold-bewoner. De Sociaal Democratische Arbeiders Partij (SDAP), laeter de PvdA en de Communistische Partij Nederland (CPN), hadden d'r indertied naor verholing veul anhangers. Uut de verkiezingsuutslaegen van de laeste jaoren blikt liekewel dat die vroegere politieke veurkeur intied zowat verdwenen is. Op 'e Miente hebben veul meensken lange tied onder niet al te fraaie omstaandigheden leven moeten. Mar deur hadde te warken wussen ze meerstal toch et heufd boven waeter te holen, wat getuugt van veul deurzettingsvermogen en vaastberaodenhied waor de naokommelings naor mien idee groots op wezen meugen.

Meer sporen uut de beweugen sociaole geschiedenis van en om Noordwoolde henne bin te vinen in et Nationaal Vlechtmuseum, et Dörpsarchief van Noordwoolde (DAN) en in Museum *De Proefkolonie* van de Maatschoppi'je van Weldaodighied in Frederiksoord.

De bebouwing en bedrievighied van vandaegē-de-dag

Zoas al vermeld is, bestaot de buurtschap vandaegē-de-dag uut mar een peer straoten. De belangriekste daarvan is de ongeveer ien km lange Mienteweg die de greens is tussen de Oosterse en Westerse Miente. De anderen bin een zestal daor op uitkommende zaandwegen en -paeden. Hier staon de meeste huzen verscheulen in de Mientebos van Staatsbosbeheer. De hiele buurtschap telt vuuftien paanden en nog een

Mienteweg nr. 13. (Foto: Archief Van Nieuwenhoven)

tiental karakteristieke wonings van eertieds. Meerstal bin die verbouwd en vergroot, mar is de oorspronkelijke vorm nog wel te herkennen.

Et ooldste boerderi'gjen staot an de Mienteweg nr. 13. Et wodde in 1891 bouwd en is dus 130 jaor oold! Oorspronkelijk beston et uut een veur-huus mit een schure. In de schure zat een dele en een stal veur twee koenen of een peer geiten, een varkenshokke en een hujvak. Et veur-huus hadde een kleine kaemer mit an de iene kaante een beddestee en

een diggelkaaste en an de aandere kaante twee bedsteden. In de veur-gevel zatten vroeger drie raemen.

Et huus an de Mienteweg nr. 4 is van 1900 en was oorspronkelijk een echte arbeiderswoning. Et was een zonuimde twiekaemerwoning mit een woonoppervlakte van mar 74 m². Dit type huus moet vroeger veul op 'e Miente staon hebben. De huzen wodden zo sober en goedkoop meugelik bouwd, mit alliend halfstiensmuren en een rieten dak. Van et oorspronkelijke huus is liekewel vandaeg-de-dag niet vule weeromme

De 'retonde' waar de Mienteweg, Jokweg, Hellingstraote en Schaopedrift op uutkommen. (Foto: Sietske Bloemhoff)

De tegenwoordige Mienteweg. (Foto: Archief Van Nieuwenhoven)

te vienen. Tegenwoordig wo'n de meerste wonings deur de eigener zels bewoond, de eren doen veural dienst as twiede huus.

De Miente anno 2022

De Miente het gien plaknaamebod, zodat alliend an de straotnaamebodden te zien is daj' in de buurtschop binnen. Wat de adressering angaot vaalt de Mienteweg onder et dörp Noordwoolde. D'r wonen anno 2022 zoe'n veertig meensken; de bewoners van de Oosterse Miente, mit die van et Rooie Dörp, niet mitrekend.

D'r is veul te zien en te ontdekken op 'e Miente. Op 'e Westerse Miente an de Jokweg ligt et vroegere netuurzwembad, dat van 1953 tot 1976 in gebruik west is. Tegenwoordig is dit een netuurkampeerterrein van et Nivon. Halverwege de Mienteweg kuj' een peer deur Staatsbosbeheer uutzette kuierroutes volgen gaon.

De Noordwooldiger Miente is now veur een groot pat een bos- en heidegebied mit een grote biodiversiteit. D'r kommen veul soorten voegels veur en et gebied kent ok een biezondere verscheidenhied an planten. Et is daaromme een echte anraoder veur netuurleefhebbers en meensken die op zuke binnen naor meugelikheden om te kuieren. Buurtschop De Miente ligt letterlik in een grune oase van rust en ruimte!

De Miente

Utgestreckte heidevelden,
poelen en bossies.
De Lende, de batten, zompige lanen.
Kiewieten, buitelende boven de lanen,
lurkies, jubelend hoge in de locht.
Husies in de velden,
as weren ze d'r
van bovenof daelegooid.
Zwiegzeme, verweerde meensken,
een hechte gemienschop.
Altied an 't wark.
Peerd en waegen.
Korenvelden, koenen in de weide.
Zo was De Miente,
et plak van mien jeugd.

Jan Veldhuizen (1941-2005)

HONDERD JAOR BUURTSCHOP ET ROOIE DÖRP

5

Jelle Roorda

De buurtschop et Rooie Dörp ligt ten noorden van Noordwoolde op 'e raand van *De (Oosterse) Miente*, richting de Berkoperweg. De buurtschop het vanzels gien plak-naemebod, mar aj' et straotnaembottien zien weej' daj' in et Rooie Dörp anbeland binnen.

Sund 1989 vaalt de buurtschop onder et dörp Zaandhuzen, dat plak is van 1988 of een erkend dörp. Veur 1989 heurde Rooie Dörp bi' Noordwoolde. De buurtschop is mar klein, want hi'j bestaot mar uut iene straote. Wel het et een klein ziedweg-gien, waor now nog ien huus staot, mar waor eerder meer huzen stonnen. Dat weggien hiet de Schaans, mar heurt formeel niet bi' et Rooie Dörp. An de straote van de buurtschop zels staon twintig geliekese wonings, en die bin intied allegere gemientelik monement wodden. In 2020 vierde de buurtschop zien honderdjaorig bestaon. In dit heufdstok wo'n o.m. de ligging, de ontstaonsgeschiedenis en de situaosie van vandae-ge-de-dag beschreven.

Straotnaembottien van et Rooie Dörp. (Foto: Pier van der Heide)

De ligging, de Schaans en Bommen Berend (1672)

Daor waor now et Rooie Dörp te vienen is, was in et begin van de 20^e ieuw spraoke van een licht glooiend zaandheidegebied mit hier en daor een poeltien en een vennegien. Et gebied was nog veur et grootste pat ongerept. Een groot diel van de heide was in et bezit van de diaekenij'e van de Nederlaans Hervormde Karke van Noordwoolde. Heur domenee van doe, en inkelde keuterboerties (lidmaoten van de karke) mochten dit heideveld bruken veur heur schaopen.

Zoe'n 500 meter naor et westen lag de buurtschop De Miente, mit onder meer et Bakkerspad, waor nogal wat meensken nog in een – meensonweerdige – plaggehutte of spitkeet woonden. In et noordoosten, op

Buurtschop et Rooie Dörp vandaege-de-dag. (Dronefoto Pier van der Heide)

De Schaopedrift bij et Rooie Dörp rond 1908, vlakbij de ingang van et Jodekarkhof. (Foto: kollektie Pim Mulder)

zoe'n 600 meter ofstaand lag de 'kleine buurt' Zaandhuzen. Op een es mit hoogliggende kaampjen laand daor ommetoe wodde deur flink wat bewoners boerkt.

Persoonlik ken ik de situaasje op dat plak veural uut de jaoren vuuftig en zestig, en dat komt deur mien schoonzuster Bartje Roorda-de Vries (geb.1934). Zi'j gruude vlakbi'j de buurtschap op, en doe ik kiend was nam zi'j mi'j vanuut Steggerde now en dan mit achterop de Solex naor heur familie die daor woonde. Op laetere leeftied deurkruusde ik as jongknaop lopende disse omkrieten, onder eren om daor eier te zuken en ok as ik mitdee an de aovendvierdaegse van Noordwoolde.

Bi'j wat now de Schaans hiet stonnen in de jaoren vuuftig zeven verspreid liggende kleine wonings, waor vaeks een hoekien laand bi'j lag veur et hollen van een peer schaopen of geiten. De naeme Schaans ropt veural herinnerings op an de Tachtigjaorige Oorlog en laeter de stried tegen Bernard van Galen 'Bommen Berend' in 1672, die doeder-tied mit zien Münsterse troepen Stellingwarf binnenvallen was. Niet veerof, bi'j De Lende in Berkoop, lag sund 1582 de Bekhofschaans. Die schaans was vandoels een verdedigingswark van de Friese Waeterlinie

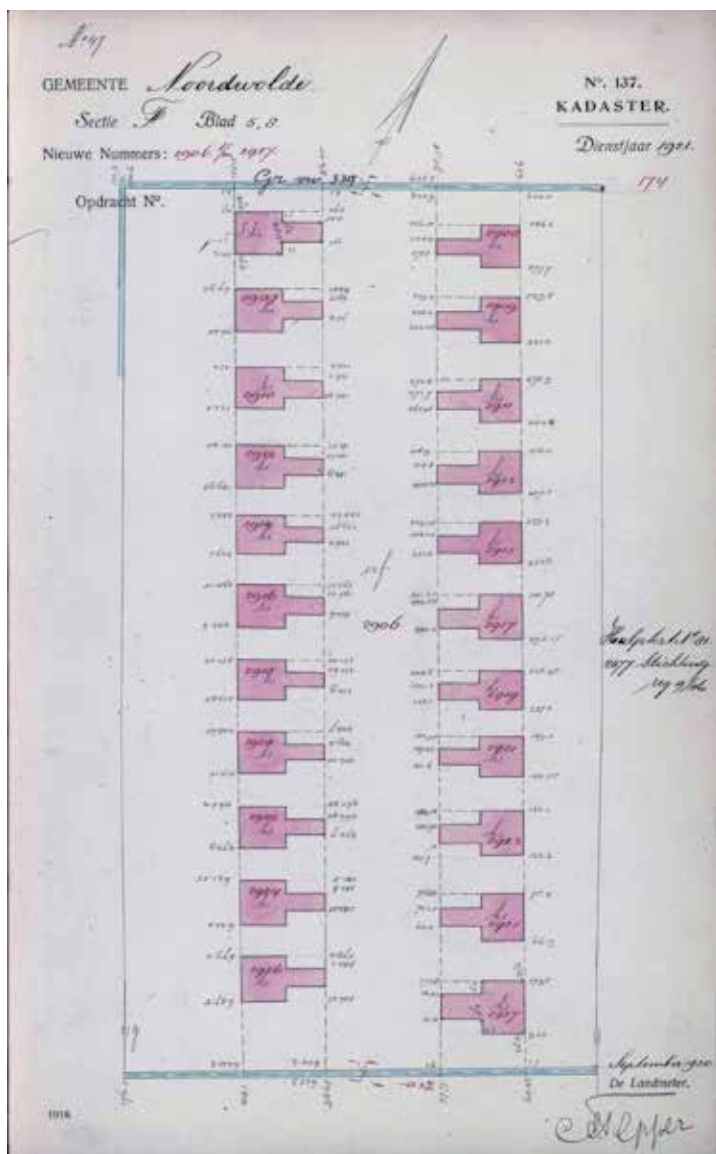
om de Spaanse troepen te keren. Dat d'r in diezelde tied warschienlik ok vochten is op 'e Miente, blykt uut de voonst van een stokmennig loden koegels uut de 17^e ieuw. Vanof de Schaans leup d'r een kronkel-pad over de heide de kaante van de Schaopedrift op. (Bron: antekens veldnaeme-onderzuuk Joop van Lier (1938-2005).

Et Rooie Dörp in et begin van de zeuventiger jaoren. Disse foto is maeckt an de noordkaante, an et aende van de straote tegen de Mientebos an . (Foto: Archief Van Nieuwenhoven)

Woningbouwplan veur de karkekavel op 'e Oosterse Miente

In 1918 wodde deur *Stichting tot verbetering der Volkswoningbouw in de gemeente Weststellingwerf*, dat was wat now *Woningstichting Weststellingwerf* is, een beheurlik groot woningbouwplan veur de bewoners van de heidehutten in de omkrieten van Noordwoolde ontwikkeld. Dat hul in dat men de toekomstige bewoners niet allien een goed onderkommen bieden wol, mar ok een kaampjen laand. Op et kaampjen – een halve bunder per woning – zollen ze wat boerken kunnen om zoveel meugelik in heur eigen onderhoud te veurzien. Dit vanuut de veronderstelling dat de huzen zonder grond onverhuurber wezen zollen, omreden de heidebewoners wend weren dat de grond rondom heur woning ok wat opleverde. Et bestuur van de Woningstichting en de gemeente West-Stellingwarf kwammen tot de konklusie dat disse huzen et beste op 'e heide van de Oosterse Miente bouwd wodden konnen. De Woningstichting speulde mit betrekking tot de centeraasje in op subsidiemeugelikheden veur sociaole woningbouw, die de ni'je Laandarbeiderswet (1918) beud. Et lokte om f. 2000,- (€ 910,-) subsidie bi'j mekeer te kriegen, wiels de Hervormde Karke van Noordwoolde wel behulpzem wezen wol deur elf bunder heidegrond tegen een geunstige

Veldwarschets Rooie Dörp uut 1918. (Kollektie Tresoar, Liwwadden)

pries te verkopen an de Woningstichting. Zo wodde in 1919 de grond veur f. 200,- (€ 91,-) de bunder ankocht.

Voonst middelieus karkhof en nederzetting

Et ofgreven en bouwriepie maeken van disse zonuimde 'karkekavel' gebeurde in 1920. Dit wodde daon deur meenskracht: haandmaotig mit krojen en de schoppe. Wel wodden d'r veur et verplaetsen van grond over grotere ofstanen kiepkarren op (tiedelike) reels inzet, die trokken wodden deur peerden. Et ofgreven gebeurde mit de inzet van een groep warkeloze arbeiders – veurnaemelik bestaonde uut stoelmaekers zonder wark – in et kader van de zonuimde warkverschaffing of deur de Dienst Uitvoerende Warken (DUW)¹.

Bi'j et ofgreven van de heide op 'e bouwlekaosie wodden daor onder eren restaanten vunnen van een middelieus karkhof, sporen van een gracht en van een tufstienen zaelkarkien uut de 11^e of 12^e ieuw. Ok wodden d'r meerdere meenskelike skeletten vunnen, en ok eerdewarken bolpotten, een pat van een oolde klokke en een meulestien. Et archeologisch onderzuuk is destieds uitvoerd deur de Leidse universiteit onder leiding van perfester Holwerda. Hi'j konkludeerde dat: 'Hier in die tijd een nederzetting moet zijn geweest, van waaruit rond 1400 vermoedelijk – twintig minuten lopen naar het zuiden –, het dorp 'Noortwolde' (Noordwolde) is ontstaan'. Van dit middelieuws karkhof is op dat plak tegenwoordig niks meer te zien, mar van een aander begreefplak, die van de joodse gemiente van Noordwolde – in de volksmond et Jodekarkhof nuumd – wel. Dat ligt krek buten et Rooie Dörp, an de Schaopedrift.

Et karkien wodde indertied op ongeveer ien km ten zuden van de verdwenen nederzetting op 'e as De Oosterstreek-Meuleburen op dezelve karkekavel opni'j bouwd. De Hervormde Karke van vandaege-de-dag kwam in 1640 op diezelde stee an de Heufdstraote Oost, en is eigendom van de Protestaanse gemiente 'Lindestreek'.

De geboorte van et Rooie Dörp

Naodat de grond ankocht was wodden in de jaoren 1920–1922 op 'e karkekavel an weerskaanten van een weggien 22 geliekes huurhuzen van et type 'krimpjesboerderij' bouwd. De huzen (ontwurpen deur gemientearchitekt W. Hoekstra) wodden optrokken in bruunrooie bakstiender en hebben een veurhuus mit een zaedeldak. Boven de

¹) Dit was een subsidieregeling van de rieksoverhied om in tieden van warkelooshied veur wark en loon te zorgen. Hier bin veul wegen mit verhaddet, mar ok heidevelden wodden anmaekt veur bouw- of gröslaand.

woonkaemer kwam een slaopzolder, waarbij et dak naor de aachterkaante deurtrokken wodde om zo een schure te kriegen. De daeken van de huzen wodden dekt mit rooie Friese pannen. Hier daankt de buurtschop zien naeme an en niet – zoas wel es docht wodt – an de perti'jkleur van de 'rooien' of 'socialisten'. En zo was de geboorte van de ni'je buurtschop et Rooie Dörp een feit!

Ofgaonde op 'e doedertied veur ere huzen hanteerde priezen zol de jaorlikse hure veur de eerste bewoners in 1920 omdebi'j f 85,- (€ 40,-) west hebben, en dat betekent f 1,65 (€ 0,75) in de weke. Dit was veur de meeste meensken niet op te brengen. Om de verhuizing vanuut de heidehutten te stimeleren en de bewoners 'te laten wennen' an et huurbedrag kregen zi'j 'een toeslag op de huur', vanuut de gemientelike aarmenzorgkas.

De buurtschop Rooie Dörp was in et begin niet mitien een sukses. In

Topografische kaart van De Miente mit et Rooie Dörp in 2009.
(Kollektie Tresoar)

et gedaenschrift 35 jaar Woningstichting uut 1937 lezen we dat et in gebruik nemen van de kaampies laand niet altied slaegde: *'De grond bleek niet van al te beste kwaliteit te zijn, zandverstuivingen vormden de eerste jaren een ware plaag voor de bewoners. Geld om de noodige meststoffen te koopen den schrale grond te verbeteren hadden de bewoners niet en evenmin bleken ze in staat te zijn zich meststoffen te verschaffen door het houden van vee.'* Nao de oorlog verbeterde et grondgebruuk. Dat kwam mit naeme deur een betere bemesting, deur et holen van vee – veural geiten en schaopen – en/of et bruken van keunstmest. Et lokte de bewoners zo om mit sukses onder meer eerpels, bonen en bieten te verbouwen.

Herinnerings van (oold-) bewoners en streekgenoten

De bewoners konnen jaorenlange veur heur krudeniersweren vlakbi'j de buurtschop terechte, zo hadden Jozeph van Lier en zien vrouw Aoltien Russchen in de jaoren vuuftig en zestig een winkeltien op 'e Schaans, postadres Meenthe A 129. Deur de ruilverkaveling 'Linde-Zuid' (1964–1975) wodden laeter zes van die husies opkocht en ofbreuken, aliend et huus van Jozeph en Aoltien van Lier niet; daor gong laeter kleinzeune Joop van Lier mit zien gezin wonen. Et winkeltien was al in 1947 overdaon an Thijs Menger (Thijs de bakker) die een bakkeri'je hadde an et begin van de Mienteweg. (Bron: antekens veldnaeme-onderzoek Joop van Lier). Veur grunten en fruit koj' terechte bi'j grunteboer Johannes Hoffman in et Rooie Dörp zels. Veur de ere bosschoppen en veurzienings weren de bewoners veural op Noordwoolde anwezen. D'r was vanuut Noordwoolde gien hadde weg naor et Rooie Dörp, mar een zaandpad. Laeter kwam d'r langs dit zaandpad (now de Schaopedrift) een nuunderpad mit paolties en klaphekkies veur de fietsers.

De kiender van de Oostelike Miente, en dus ok die van et Rooie Dörp, gongen naor de legere schoole in Zaandhuzen.

Mien schoonzuster Bartje, een dochter van Hendrik de Vries (1902–1981) en Sietske de Vries-de Vries (1908–1994), gruuide mit heur vier zussies op even noordelik van et Rooie Dörp an de Liemweg nr. A82b (laeter nr. 10). De Liemweg was doe nog een doodlopende zaandreed. Heit Hendrik was daor van 1946 of an 'keuterboertien'. Zi'j hullen doe vier koenen plus wat jongvee op omdebi'j vier bunder laand, destieds voldoende om krek van rondkommen te kunnen. Mem Sietske zorgde veur de kiender en de huusholing, en verdiende nog wat bi'j mit et schonemaeken van de schoole in Zaandhuzen. Bartje Roorda-de Vries

het goeie herinnerings an heur jeugd hier. As kiender vermaekten ze heur mit mekeer poerbest op 'e heide. Daor bouwden ze zaandkesten en hutten, deden spullegies en zoemers zwommen ze in iene van de poelen zoas de *Poele van Bakker* (deur Joop van Lier optekend as *Egbert Bakkers Poele*), *Jan Hannenpoele* en de *Braandpoele*. Winters scheuvelden ze daor dan ok vaeke, mit naeme op 'e Braandpoele. De Braandpoele zol, neffens et veldnaeme-onderzuuk van Joop van Lier misschien zien naeme kregen hebben deurdar as d'r reden wodde de poele vaeke mit fakkels verlocht was.

Inkelden van Bartje heur schoolevrundinnen woonden in et Rooie Dörp, zoas de zussies Hoffman. Ze kwam destieds riegelmaatig over de vloer bi'j et gezin van grunteboer Johannes Hoffman en Martje van der Heide, dat mar liefst vuuftien kiender telde. 'Ie vuulden je d'r altied mitien thuus, de familie was gaastvri'j en d'r heerste altied een gemoedelike sfeer. De bewoners van et Rooie Dörp – meerstal familie van mekeer – vormden een hechte gemienschap en stonnen altied veur mekeer klaor,' vertelde ze nog niet zo lange leden.

In et Rooie Dörp woonden meerdere opmarkelike meensken, zoas Melles Haankel. Hi'j was geitebokkehouder en maekte reklame op een bod mit et volgende riempjen:

‘Wie zijn geit wil laten dekken
moet naar Melles Haankel trekken
het kost maar 0,45 cent
dan koop ik brood met krent
weg zijn de zorgen
voor de dag van morgen!’

Veraanderings deur ruilverkaveling en et opknappen van de huzen

De ruilverkaveling *Linde-Zuid* (1964–1975) het op 'e Miente wat et laandschap angaot veur grote veraanderings zorgd. De ontsluting van et Rooie Dörp wodde verbeterd deur et verhadde van de zaandweg in et Rooie Dörp zels en ok de Schaopedrift. De Schaopedrift komt uut uut op 'e Berkoperweg, de weg tussen Berkoop en Noordwoolde. Ok de Liemweg wodde doe verhadde. Behalven et opknappen, mar mit naeme et ankopen en ofbreken van de huzen, is doe een pat van et gebied anmaekt ten geunste van de laandbouw. Een aander pat kreeg een netuur- of bosbestemming, waarvan et beheer in hanen kwam van

Kommesaoris Wiegel en borgemeister Schurer (niet in beeld) op bezoek bi'j Piet en Johanna Regtop, doe al 59 jaor woonachtig in et Rooie Dörp, i.v.m. heur 65-jaorige trouwdag op 21 april 1987. Piet is een zeune van Jan en Sofie Regtop, zi'j weren de laeste plaggehutbewoners in 1938. Zie ok heufdstok 3 Noordwoolde-Zuud. (Foto: Archief Van Nieuwenhoven)

Aktie protestbod 'Rooie Dörp moet blijven,' 1984. (Foto: Archief Van Nieuwenhoven)

Staatsbosbeheer. Verder bin d'r verscheidene hooftwallen anplaat.
Ok et boerkerijgjen van Hendrik en Sietske de Vries wodde votsaneerd
en is in 1965 ofbreuken.

An et aende van de zeuventiger jaoren was d'r spraake van dat et Rooie
Dörp sloopt wodden zol, omreden de huzen niet an de mederne eisen
van de tied voldeden, neffens de Woningstichting. Zo was d'r onder
eren gien centraole verwaarming, gien does en gien goeie keuken.

Bewoners bij de feestelijke afsluting van de woningrenovatie in 1986. (Foto: Archief Van Nieuwenhoven)

De bewoners weren tegen de sloop, veural omreden ze bange weren argens eers een hoge hure betaalen te moeten. Nao de neudige tegenak-seleraosies mit de leuze 'Rooie Dorp moet blijven', lokte et uutaendelik om mitwarking te kriegen veur et opknappen van de huzen. D'r wodde f. 1.400.000 (€ 640.000) beskikber steld en de warkzemheden wodden uutvoerd in 1985 en begin 1986. De beide huzen op nommers 3 en 4 bin niet opknapt, mar ofbreuken, wiels nr. 13 nao een braand verbouwd wodde. Tiedens de warkzemheden woonden de bewoners – zowat een jaor – in een tiedelike behuzing in de vorm van kantoorunits, mar an et aende van 1986 konnten ze weeromme naor heur 'eigen' huus.

Et Rooie Dörp: een bekend begrip

Et Rooie Dörp is et ienige volkshuusvestingsprojekt van de gemiente West-Stellingwarf, daor twienentwintig geliekese arbeidershuzen in et butergebiet mit bouwde binnen. Tegenwoordig is et een gebiet dat kenmarkt wodt deur kaampies laand, restaanten van heide, midden in een fraai coulisselaandschap mit bospercelen en hooltwallen. Wat de bouwstiel en verkaveling angaot is et Rooie Dörp as ienhied altied nog goed herkenber. *'Zonder schroom mag gezegd worden dat hier een van de fraaiste voorbeelden van volkswoningbouw in Fryslân wordt geëtaleerd. Nergens zijn dergelijke landarbeider "plaatsjes" (kleine boerderijtjes) zo gaaf bewaard als in Zandhuizen'* (Peter Karstkarel 2012). Onderwiels bin de huzen gemientelike monementen, dat onderstreept et belang van et in staand hollen veur de toekomst. De perveensie Frieslaand het et gebiet omschreven as 'gebiet met bijzondere waarden', mar dat is liekewel gien formele staotus.

De buurtschap Et Rooie Dörp is vandaage-de-dag wied en zied een begrip. In 2020 beston de buurtschap honderd jaor, een biezondere en historische mijlpaol. D'r staon nog altied twintig huzen mit omdebi'j vuufdig bewoners. Wonen in et Rooie Dörp is populair; vri'jkomende huzen bin rap weer bezet. 'De huzen hier in et Rooie Dörp wo'n meer-stal deurgeven van heit op zeune,' neffens bewoner Cor Verra. Et gaot om een mooie mix van alderhaande meensken: allienstaonden, echt-peren en (kleine) huusholings, die uut verschillende leeftiedsgroepen bestaon. Eigentieds is dat d'r meerdere kleine zelsstaandigen (zzp-ers) wonen en warken, zoas in de bouw en in de dienstverlienende sektor.

De bewoners van vandaage-de-dag vienen et mit mekeer leven in et Rooie Dörp hiel plezierig en bin d'r trots op om daor te wonen!

*Et Rooie Dörp, een prente van Johannes Mulders.
(Kollektie Stichting Nobilis)*

DE BUURTSCHOP KEUNINGSBARGEN: 'EEN ZEER AANGENAAM VERBLYF'

6

Geert Lantinga

De buurtschop *Keuningsbargen* ligt in de zuudoosthoeke van Hooltpae achter de Stellingenweg an de oostkaante van de Vinkegevaortweg. Vroeger gong et alliend om een kleine buurtschop mit een stokmennig huzen, mar staorigan wodde ok et gebied d'r ommetoe mit die naeme anduded.

Sund meenskeheugenis dot et verhael de ronte dat de Friezen op Keuningsbargen vochten hebben tegen de Romeinen. Ankneupingspunten dat et warkelik zo west het, bin an now toe niet boven waeter kommen. Jammer, mar et maekt de buurtschop d'r niet minder biezunder omme.

De naeme *Keuningsbargen* dukelt veur de eerste keer op in een adverteensie in de Liw-wadder Kraante van 4 meie 1805 waor te koop in anbeuden wodde: 'Een zeer aangenaam Verblyf KONINGSBERGEN genaamd, met deszelfs BOSSCHEN en CINGELS, WEID- en HOOYLANDEN, met de OPSLAG, en een nieuw Arbeiders WONINGE, alles gelegen aan de Linde onder Oldeholtgade, en zeer geschikt tot de Jacht en Visscherye.'

Op 'e kaarte van Stellingwarf-Westaende die Wopke Eekhoff in 1850 in opdracht van et perversiaol bestuur van Frieslaand maekte, is angeven waor as dat huus staon het: an de zunnekaante van de oolde Boverweg halverwege De Lende. Behalven wat stokkende Friese gele bakstienties in de bosraand en de restaanten

Zicht op 'e buurtschop Keuningsbargen vanof de krusing Stellingenweg-Vinkegevaortweg. (Foto: Geert Lantinga)

De buurtschop op 'e kaarte. (Topografische Dienst / Kadaster 1998)

van de laene d'r naor toe, is d'r op dat plak niks meer dat daor nog an herinnert.

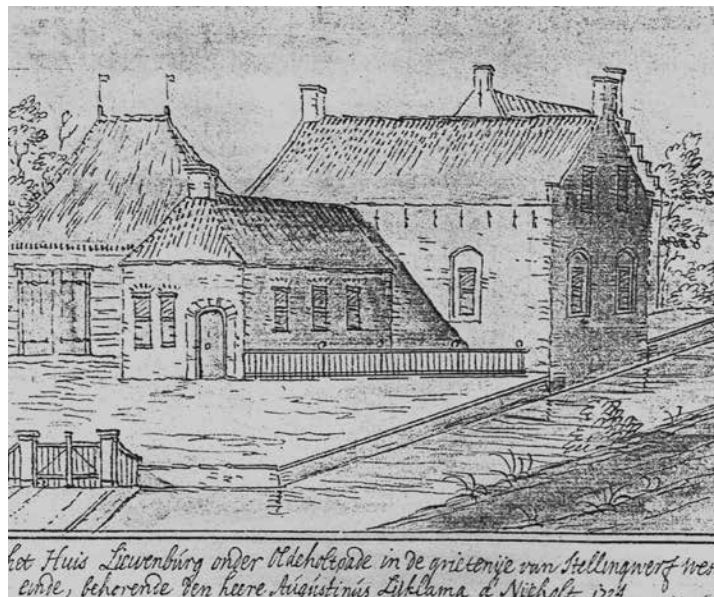
Kaarte van Eekhoff uut 1850 mit et 'Buitenverblijf Koningsbergen' (Kollektie Tresoar, Liwwadden)

Wat ik mi'jzels liekewel nog weet te herinneren is da'k mit mien vader op een gure winterdag – alles was bedekt mit een dun laagien sni'j – in et begin van de zestiger jaoren van de veurige ieuw op dat plak wat ommeSTRUUND hebbe. Ze weren doe doende mit et ofgreven van et stok laand waor as et huus op staon het. Et gele zaand wodde bruukt veur de anleg van de Stellingenweg (N385). As de dag van gister zie ik et nog veur mi'j, een groot gat dat volstot was mit dikke stokken puun omringd deur restaanten van wat diggelgoed en tegelties. Doe 'k goed een weke laeter wekommekwam was et mooi weer. D'r was liekewel

De nog bestaonde laene kwam uut op et arf van et 'Buitenverblijf Koningsbergen'. (Foto: Geert Lantinga)

niks meer te zien, alles was onder de grond verdwenen en dat is deur de jaoren henne zo bleven. Wat ok bleven is, is de vraoge die riegelmaatig bi'j mi'j bovenkomt: weren et now de follementen van et huus dat in 1805 te koop ston of van een huus dat d'r eerder staon het?

Tekening maekt deur Jacobus Stellingwerf 1724. (Fries Fotoarchief)

Dit naor anleiding van de tekenings die de bekende Amsterdamse tekener Jacobus Stellingwerf, in saemenwarking mit zien assistenten, in de jaoren 1722 – 1724 maekt het. Zi'j trokken deur de perveensie om schetsen te maeken van karken en aandere opmarkelike gebouwen en deden ok Hooltpae en Ni'jhooltpae an. Naost de karken van de beide dörpen wodden d'r ofbelings maekt van een peer zonuunde aanzienlike huzen. Iene van die tekenings dreug et onderschrift: 'Het Huis Lieuwenburg onder Oldeholtgade in de grietenije van Stellingwerf westeinde, behorende De heere Augustinus Lijklama à Nieholt 1724'.

Soolstede nr. 6 (rood omlijnd) intekend op een ondergrond uut 1832. (Hisgje Friesland)

Weeromme naor et begin van de 18e ieuw en kiekende of de bewuste Lycklama à Nijeholt as eigener te boek staot in Hooltpae: we kommen dan o.e. uut bi'j soolstede nr. 6, de soolstede die as et waore de kern is van de buurtschop Keuningsbargen van vandaage-de-dag.

As eigener veur de helte wodt behalve Augustinus ok dr. Cornelius Strigelius nuumd. Beiden bin de bezitters van mennig stok laand in West-Stellingwarf. Lycklama à Nijeholt het et eigendom warschienlik arfd van zien heit Lubbertus van Lycklama. Die hadde de soolstede in 1676 kocht van een zekere Haechien Jans waor ok de naeme van Assuerus van Grovestins bi'j nuumd wodt. De verkooppries was doe 2330 philippus guldens. Haechien Jans hadde op heur beurt in 1671 de soolstede – een “heerlijke saate ende landen gelegen onder Oldeholtgade, breed onder naem en faem sestich roeden met huijsinge ende schuijre, eijcken bomen en bosschen met weekhout sampt bosch ende weijderlanden mitgaders seven dachmaten hoijlandt waarvan de vier gelegen zijn over de Lende in Steggerde.....” – kocht van Doed van Idzerda, de wedevrouw van ‘captein’ Jarich Douwe van Hottinga en de gebroeders Jacobus en Theodorus Wentholt. Alles veur een bedrag van 5000 philippus gulden.

Om et verhael zo kompleet meuglik te maeken gao 'k nog even verder weeromme in de tied. In 1642 wodde deur de krediteuren van Pieter van Idsarda de soolstede nr. 6 verkocht an Assuerus van Vierssen, rentmeester van Domeijnen in Frieslandt in Liwwadden en Trintien Avercamp, de wedevrouw van Bartholt Wentholt veur 7300 philippus gulden. Dat wodde zo beschreven: “seckere sate ende lande, huizinge, hovinghe ende plantagie, breedt 63 roeden., streckende van de landscheene tot in de Lende, wijlen Pieter Idsarda hebben toebehoort.”

Twie jaor laeter, in 1644, kocht de wedevrouw ok et diel van Assuerus van Vierssen en wodt ze eigener van et gehiel. Zoas eerder al angeven komt de soolstede nr. 6 in hanen van de familie Lycklama (à Nijeholt).

In 1742 staot de zaake weer te koop onder de omschrijving: “sate lants met de huijsingen, schuure, hoving, en plantagie sampt bosschen daaraan behoren.” Verkoper is Augustinus Lycklama à Nijeholt (1670–1744) en koper wodt veur fl. 3500.-, Livius Derk van Andringa. Dit is gien vrende naeme in de familie van Augustinus. Behalven dat zien stiefmem die aachternaeme dreug, trouwde hi'j zels in 1694 mit de doe zestien jaor oolde Dedtcke van Andringa (1677–1719) bi'j wie hi'j tien kiender onder de schölk wegkommen zag. Behalven heit was hi'j grietman van Opsterlaand van 1693 tot 1718.

De soolstede blijft tot die tied ien gehiel, mar mit de in de anhef ankondigde verkoping in 1805 komt daor veraandering is. De zaeke vaalt uut mekeer as jhr. mr. Anton Anne van Andringa–de Kempnaer en mr. Jan Albert Willinge in de meimaond van dat jaor bi’j palmslag in vuventwintig losse kavels “Vastigheden, gelegen in Olde- en Nijeholt-pade”, waaronder et “Buitenverblyf, Koningsbergen genaamd” te koop aanbieden. Ze doen dat in opdracht van Regnerus Livius en Romelia van Andringa–de Kempnaer.

Dit is ok mitien de eerste keer dat de naeme *Keuningsbargen* in een publikaosie nuumd wodt. Argens is dat vremd, omdat et zomar es zo wezen kan dat de naeme bedocht is deur Augustinus Lycklama. Krek as ere telgen uut dit geslacht was hi’j slim reislustig mit een veurliefde veur de noordelike Oostbloklanen en in et biezunder veur Kaliningrad dat as Oost–Duutse stad doe Königsberg hiette. Et gebeurde vaeker dat op die wieze huzen en buurten an heur naeme kommen binnen.

Wat ok, mit naeme in de verkoopankondiging, de andacht trekt is de vermelding ‘Buitenverblyf’. Dit dot veronderstellen dat et meer as een gewoon huus west het. Meugelik dat zo een tippien van de sluier optild is, en dat hier warkelik spraoke is van et huus dat Jacobus Stellingwerf in 1724 tekend het.

Hoe et ok wezen mag, nao de verkoping in 1805 komt et “zeer aangenaam” huus mit de omliggende laanderi’jen tot an De Lende, opvaart

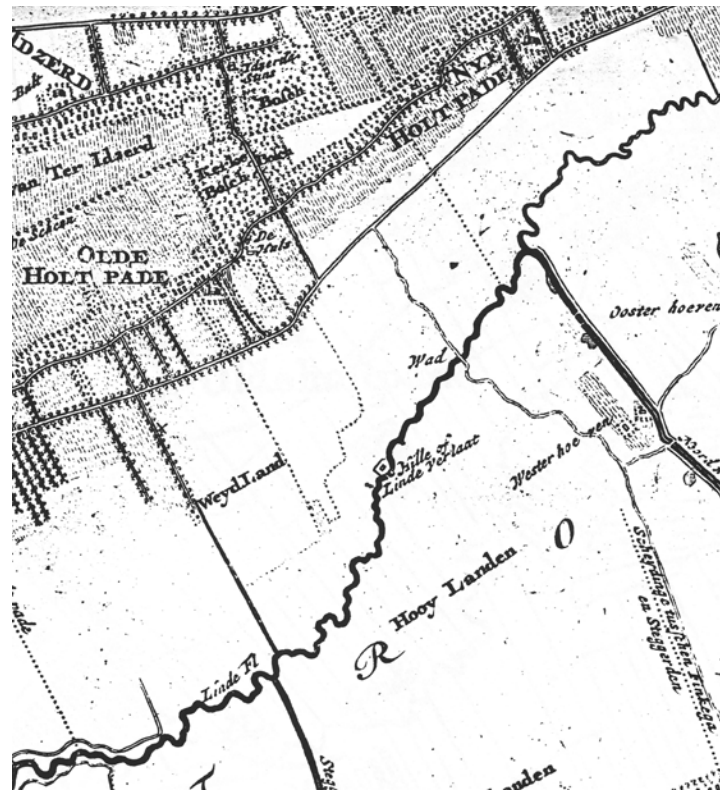
Et boerespullegien was in 1957 een bouwval. (Foto: J. Andringa)

en opslag in hanen van Roelof Sjoerds en Popkje Pieters uut Makkinge. Dit echtpeer nemt een peer jaor laeter de aachternaeme Hofstee an.

Et is in maart 1892 as et huus, dat dan bewoond wodt deur de familie Rammelt Pijlman, ofbraant. Alliend et vee en een goolden oorierzer konnen uut de vuurzee redded wodden. D’r kwam een ienvooldig boerespullegien veur in de plak, dat in de jaoren vuuftig van de veurige ieuw as bouwval ofbreuken wodde.

’t Wad

Veer weeromme in de tied weren d’r niet zovule plakken waor aj’ over De Lende kommen konnen. Zo weren d’r doedertieden in de naoste omgeving van Keuningsbargen et pad over de batten tussen De Miente bi’j Noordwoolde en Berkoop, en de weg van De Blesse naor Wolvege.

De verbiening tussen Vinkege en Hooltpae via et Wad in De Lende. (Schotaus 1692)

Aj' naor de ofstaand tussen die beide plakken kieken dan kan et haost niet eers as dat d'r nóg een plak west hebben moet daor aj' De Lende overstikken konnen. De kaorte die Schotanus in 1692 tekende en die in 1718 uutgeven wodde deur Halman, maekt dudelik dat d'r een 'weg' over Keuningsbargen leup vanof de deurgaonde weg in Vinkege tot an de Boverweg (now Stellingenweg) in Hooltpae. Die weg vun daor ansluting bi'j et pad dat van de Boverweg deurleup tot in ieder geval de steenze op 'e Rizzerd en ongetwiefeld tot over De Kuunder richting et Friese Friesland.

Om over De Lende te kommen was d'r bi'j Keuningsbargen gien brogge mar wodde d'r gebruik maekt van et plak dat op oolde kaorten as 't Wad' angeven wodt. Op dat plak koj' as et waore deur De Lende waeden. Et is now niet meer veur te stellen, mar doedertieden ston d'r in de nog sterk kronkelende Lende in de zoemer regelmootig mar een hiel klein betien waeter. Die verbiening beston, ok al was d'r om 1642 henne een sluus bi'j Kontermaans in gebruik steld, blikber in 1784 nog, zoas op de hierbi'j ofdrokte Schotanus kaorte uut dat jaor zien lat. Et is dan ok niet vreemd dat in de buurt van disse deurgaonde route op 'e hoogte achter Hooltpae et huus dat laeter *Koningsbergen* nuumd wodden zol, bouwd is.

Bi'j verkopings wodde vaeke naodrokkelik vermeld dat Keuningsbargen over een eigen opvaart mit opslag beschikte. De 'opvaart van Koningsbergen' leup vanuut De Lende tot an et huus mit die naeme. Niet alliend veur eigen gerief, mar ok deur de inwoners van Oolde- en

Ni'jhooltpae wodde d'r gebruik van maekt. Now herinnert alliend de zoemers mit riet dichtgruude sloot daor nog an.

Wat 't Wad' angoot: mit de uutvoering van de Lendeverbeteringswarken in 1925, verdween et plak van de kaorte. De Lende wodde rechttrokken en de ofsneden bocht, mit 't Wad' d'r in, dichtegood. In de jaoren vuuf-tig van de veurige ieuw ontdekte de jeugd van mit naeme Hooltpae in de buurt daorvan in de ni'j greven Lende een plak om te zwemmen. De bojem van De Lende beston daor uut zaand wiels aj' an weerskaan-ten van et plak in de dikke laoge veenblubber tot an de kni'jen an toe vortzakten. D'r was een klein stokkien straand van geel zaand mit een ofstekte ligweide.

Hutten op 'e heide

Krek as overal in de wiede omtrek woonden d'r ok op Keuningsbargen meensken in schaemele hutties op 'e heide en in de boswallen. Tot in et begin van de 20^e eeuw weren et de families Bron en Veld die op disse wieze daor nog leefden. Aaldert Veld geneut plaatselike bekendhied as dichter van mennig 'schoon spotlied', dat dan vaeke deur de jeugd over-neumen wodde en dat ze op weg naor schoele toe zongen.

Tiedens de Twiede Wereldoorlog wodden d'r een stokmennig onder-dukershutten bouwd an de raand van de heide van Reinder Dekker.

Van de opvaart naor Keuningsbargen (midden op de foto) is niet vule overbleven. (Foto: Geert Lantinga)

Mit et uutgreven van de oolde Lendemeander in 2018 kwam ok et plak waar iens et Wad was weeromme in et laandschop. (Foto: Geert Lantinga).

Jan Hut

Een biezunder verhael dat al een peer ieuwen lange de ronte dot, is de overval van de roversbende van Jan Hut op et harbargien van Otto Collé in De Blesse. Een overval die in een koolde decemбернаacht in 1802 deur een viertal struukrovers van in de twintig beraomd wodde. Dat gebeurde in et rovershol van Jan Hut, argens op 'e Kompeni'je in Schoterlaand. D'r wodde ofpraot dat ze bi'j mekeer kommen zollen bi'j de 'dikke boom' die tussen Ni'jhooltpae en Vinkege ston. Et verhael wil dat die boom an de raand van de heide achter Keuningsbargen staon hebben zol. Deur de schriever Frisius (pseudoniem van Jacob Tjebbes Hepkema uut Ooldeschoot) wodt de traogische gebeurtenis, waarbi'j de harbargier om et leven brocht wodde en Jan Hut zien aende vint an de galge, hiel beeldend beschreven in et boek *Jan Hut, een oude historie uit de naaste omgeving*.

Een 'heilig' stee

As d'r over de buurtschop Keuningsbargen van vandaage-de-dag praot wodt dan komt et gesprek meerstentieds toch wel uut op et geheim-

Et plak waar as in vroeger tiden ooit et pad vanof Vinkege uutkwam op 'e Boverweg. De situaosie is veraanderd deur de anplaant van een ni'je bos. (Foto: Geert Lantinga, 1972)

Et 'heilig' stee lag links van de schaopen. (Foto: Geert Lantinga)

zinnige stokkien grond in et Pastori'jelaand an de Stellingenweg in de buurt van de Vinkegevaortweg. Et zol daarbi'j gaon om ien of aander heilig plak. Et zol liggen in et heideveld dat in de jaoren twintig van de veurige ieuw, mit de plaatselike dominee Herman Hofstee as initiatief-nemer, anmaekt wodde.

Opmerkelik was liekewel dat in de noordoosthoeke van et perceel, dat an de oolde Boverweg lag, een stok niet ontgonnen wodde, mar in rasters kwam. Van die tied of het et plak altied wat geheimzinnigs uutstraold. Meerstal wodde d'r zegd dat et om een oold karkhof gaon zol mar ok ere verhaelen deden de ronte. Et gong alderdeegst zover dat mien vader, wi'j woonden d'r kotbi'j, oons verbeud daar ok mar een stap te zetten.

Om opheldering in de zaeke te brengen wodde in et veurjaar van 1988, op initiatief van de Vereniging Historie Weststellingwerf e.o., onder leiding van de perveensiaole archeoloog Gerrit Elzinga een twietal terreinonderzoeken uutvoerd. Wat d'r vunnen is was niet meer as wat restaanten stiender, meuglik ofkomstig van een meulestien, wat stokken kloostermoppen en een stokmennig bolpotscharven. Achterof bekeken is et belangriekste risseltaot van et onderzoek west dat et om een vierkaant terrein gong waar plaatselik onder de verstoorde bovenlaoge nog zo'e'n halve meter dik pakket an vene zat. Zonder dat ze daar doedertieden arg in hadden is zo et waore verhael boven taofel kommen. Wat was et geval. Plaetselik dominee Hofstee was een veuruutstrevend

man die naadocht over de toekomst. Et was him al lange opvalen dat op et bewuste, wat hoger liggende mar altied natte stee, nog een flinke laoge hoogvene onder de heide zat. Vene leverde turf op en daormit branige veur in de kachel. Et geheimzinnige plak was niet eers as een appeltien veur de dust. Mar et nemt niet weg dat tot op 'e dag van vandaag, daor an de Stellingenweg bi'j de flauwe bocht in de parrellelweg nog de hiel tied een geheimzinnig waes boven et mi'jveld hangt...

Romeinen

Dit verhael zol tekotschieten as d'r niks zegd wodden zol over de stried die hier op Keuningsbargen streden wezen zol deur de Friese legers tegen de Romeinen in et jaor 28 nao Kristus. Prachtige verhaelen bin d'r schreven over de bloedige gevechten in et Baduhennewoold. Dat zol et uutstreckte bosgebied west wezen dat midden in de moerassen legen hebben zol in en om et doe onbewoonbere gebied van Stellingwarf.

Hofstee's heide is deur de jaoren henne veraanderd in bos. (Foto: Geert Lantinga)

An now toe bin d'r liekewel gien voonsten daon die op een veldslag op Keuningsbargen wiezen. Butendat bin onderzokers naor et plak waar as de Friezen en de Romeinen stried leverd hebben zollen, hiel argens aanders in oons laand te lane kommen. Mar echte zekerheid over et ien en aander is d'r an now toe niet, zoas te lezen is op www.stellingwerven.info.

Laandschop

Op baosis van de kedaasterkaorte uut 1832 kan van et laandschop van de buurtschop Keuningsbargen een eerste betrouwbere indrok kregen wodden. Zo weren d'r hujlanan langs De Lende, mar veerder was et ien en al heide behalven de stroke waar as et 'huis Koningsbergen' op ston. Die stroke was mit uutzundering van een peer stokken bos al hielemaole ontgunnen en as gröslaand in gebruik. Al weer een stokkien van de legpuzzel die antoont dat et hier om toch wel een biezunder stee gaot.

Deur de tied henne wodde d'r de hietied meer heide anmaekt tot laandbouwgrond. Uut een pat van de hujlanan wodde tot in et begin van de twintigste ieuw et vene votbaggeld veur turf. Om 1925 henne

In de now dreuge dobbe bluuit de gaegelpolle. (Foto: Geert Lantinga)

wodden de trekwassen dempt mit grond die vri'jkam bi'j de verbeteringswarken van De Lende en as gröslaand in gebruik neumen.

Indertied lag bi'j soolstede nr. 6, et hatte van de buurtschop, *Hofstee's heide*. Van heide is liekewel al lange gien spraoke meer, mar een hiel inkeld pollegien struukheide het him staonde weten te hollen.

Wat bleven is bin de in de laeste iestied ontsaone glooiings in et laandschop. Ok de oolde dobbe, waar de gaegelpollen nog altied in gruuien en bluuien, is d'r nog, ok al staot hi'j meerstentieds dreuge. Restaanten van et oolde zaandgat, waar as deur de boeren eertieds geel strujzand veur in de stal vothaeld wodde, zo' zo weer in gebruik nemen kunnen.

De iewenoolde weg die Drenthe over Vinkege en Hooltpae deur 't Wad in De Lende mit et Friese Frieslaand verbun, leup hier eertieds argens over de heide.

Tiedens de uitvoering van de ruilverkaveling 'Midden Tjonger' veraanderde in de jaoren tachtig van de veurige ieuw et laandschop in de buurtschop ingriepend. De plokkes heideveld en hier en daor een hakhooltbossien wodden deur et inplaanten van ni'je bos ien gehiel. Lao'we daor bliede omme wezen, omdat daordeur de oolde strukturen in et laandschop beweerd bleven binnen. Zoas een prachtige hooltwal en een opmarkelik rond hoogliggend hakhooltbossien, omgeven deur zwaore iekebomen.

Nog een ere ingriepende veraandering was in 1964 doe de sparrebos an de Vinkegevaortweg veur een groot pat over de kop haeld wodde en in de hekken zet. Dat was allemaole neudig om et gebied as ni'j algemien begreepplak in te richten.

Buurtschop Keuningsbargen staot wel op topografische kaorten van vandaage-de-dag angeven, mar het gien plaknaemebod en ok gien straotnaemebod. Butendat lient de omgeving him niet veur een straotnaemebod. Wel is de benaeming *Hoeve Koningsbergen* te vienen op 'e gevel van de boerderi'je an de Stellingenweg. Disse boerderi'je is in 1898 bouwd en staot an de noordkaante van et gebied. Ok bi'j et huus, een aentien verderop, staot op et toegangshekke *Koningsbergen* angeven. Ongeveer schieve achter waar dit huus staot is et plak waar eertieds et *Buitenverblyf, Koningsbergen* staon het. Disse beide naemsvermeldings bin belangriek veur de herkenberhied van et gebied.

De oolde hof

Niet in de buurtschop mar wel binnen de stokken grond liggende die bi'j soolstede nr. 6 heurden, wodde in de Floreencohieren van 1858 een wel hiel biezundere veldnaeme nuumd. Et gaot hier om de anduding *Oudehof* liggende 'ten zuiden over de Binnenweg.'

Sneupende in et wark van historici wodt zoe'n soort naeme meerstentieds in verbaand brocht mit et vroegere veurkommen van een karke of kapel. Zollen heur hier, an de ieuwenoolde deurgaonde weg van Drenthe naor et Friesse Frieslaand, de eerste Hoolpaeïngers vestigd hebben? Wat

zol et mooi wezen as we dat nog es echt an de weet kommen tot eer en meerdere glorie van de buurtschop Keuningsbargen. Want as dat zo west het dan bin de grondleggers van Hooltpae wis en werachtig vanof De Lende daor over Keuningsbargen naor toe kommen om op dat plak heur karkien of kapellegien te bouwen.

* Noot: In et deur Gerrit de Vries en Niek Oostra saemenstelde boek *Oldeholtjade* tussen 1900 en 2000 is per verzin, op anwizing van de schriever van dit heufdstok, de Oudehof an de Bovenweg angeven.

De veldnaeme 'Oudehof' is verbunnen an et stok laand aachter de dikke iekebomen. (Foto: Geert Lantinga)

DE BUURTSCHOP ZEUVENROEDEN IS VANDAEGE-DE-DAG EEN BEGRIP

7

Jelle Roorda

Et dörp Steggerda het twee buurtschoppen: *Euverburen* en *Zeuvencoeden*. De buurtschop Zeuvencoeden ligt an de Steggerdeweg, zoe'n 700 meter veurbi'j Steggerdewaort in de richting van Noordwoolde.

De bebouwing van Zeuvencoeden begint in een nogal scharpe bocht die van Steggerdewaort of naor et noordoosten buugt. Et verhael over et ontstaon van Zeuvencoeden gaot zoe'n vuufoonderd jaor weeromme in de tied. In dit artikel kommen daoromme as inleiding eerst et ontstaon van et dörp en de perochie Steggerde in et kot an bod, daornao kommen een geschil, de ligging en an et aende de geschiedenis van de boerderi'jen op Zeuvencoeden an de odder.

De buurtschop Zeuvencoeden in 2017, zien vanuut et zuden. V.l.n.r. de huzen van Bakker-Buma (63), Binnema (65) en Wambrauw/Onowafo (67). (Foto: Gerrit Bakker)

De buurtschop Zeuvencoeden om 1962 henne: v.l.n.r. de wonings van Hoornstra (65), Schuurer(67), Huisman(69) en rechts Scheer(50) en De Vries (54). (Foto: Peter Veldhuizen, Dörpsarchief Noordwoolde)

Ofsleuten wodt mit een beschrijving van de wel wat minder woddende mar niet verdwenen gemienschopszin, mit daorin ok mien persoonlijke herinnerings. Ik ken de situaosie op Zeuvenroeden veural uut de jaoren vuufstig tot tachtig goed, en dat komt omdat ik in de buurtschop opgruuid bin.

Et ontstaon van et dörp en de perochie Steggerde

Et dörp is in de middelieuwen ontstaon an de zunnekaante van De Lende. Steggerde hiette eerder *Steggerden*, dat ok wel as *Steckarden* schreven wodde. 'Steg' zol ofleided wezen van 'stiegen'; van oorsprong is 'steg' een verhoogd pad deur een hoeke laand die lege ligt of een drassig stok grond. Et twiede diel 'gerden' gefte an dat et om een 'omsleuten ruimte' gaon zol, of 'erde' = 'eert' dat bouwlaand betekent. De ooldste vermelding van de naeme is van 1408. (Gildemacher 2007)

Al in de vroege middelieuwen wodt in bronnen melding maekt van een muuilik toegankelijk en uutgestrekt vene- en moerasgebied in de streek. Steggerde ligt, krek as de ere dörpen van Noordwoolde tot Ooldemark an toe, geografisch op een dekzaandrogge, een uutloper van et Drents plateau. In de lengterichting van de zaandrogge is an weerskaanten van de *Binnenweg* een bebouwingslint mit veural boerderi'jen ontstaon. Et laand tussen de Binnenweg (now *Steggerdeweg*) en de *Bovenweg* (de vroegere *Heeren wech*, de veurnaemste weg), wodde deur de boeren as eerste in kultuur brocht. Op dat plak laggen heur bouwlaanen. Laeter wodde de vervoersfunctie deur de 250 m noordeliker legen Binnenweg overneumen; sund 1951 bin dit de *Steggerde-* en *Pepergeweg*. De bewoners van Steggerde weren ieuwenlaank ofhaankelik van de inkomsten van turfwinning, laandbouw en/of veehoolderi'je.

In 1448 ontstun de perochie Steggerde, as dochter van de kattelieke perochie 'Sint Clemens' in Stienwiek. Dit was in de tied van de zonuimde 'Vri'je naosie van de Stellingwarven' (1388–1500). Dat wil liekewel niet zeggen dat nao 1500 de invloed vanuut Stienwiek op et gebied veurbi'j was. De machtige moederperochie het nog lange zien stempel op 'e streek drokt. Zo voerde Jan van Arkel, as bisschop en laandheer zetelende in Vollenhove, in 1361 en om 1400 henne straf-

expedisies uut in de Stellingwarven, waarbi'j dörpen platbraand woden doe de boeren de heur oplegde belastings niet betaelen wollen. Steggerde hadde in die tied al een hoolten kapel, die vermoedelik zoe'n 300 meter noordeliker as de Hervormde Karke van now staon het. De perochie Steggerde–Vinkege hadde de neudige bezittings deur schinkings en beschikte op een gegeven mement over drie zonuimde karke- of vikkeri'jeboerderi'jen (soolsteden) mit perochielanen (laanderi'jen). Daor heurde ok de boerderi'je de 'Weme–Zathe' bi'j, dat is de pasteri'jeboerderi'je waar de pastoor/domenee lange tied woonde, now Steggerdeweg 36 en de 'Onze Lieve Vrouwe Vicarie', Steggerdeweg 27. De schinkers rekenden as tegenprestaosie op 'de iewige memorie': et bidden deur de geesteliken veur de iewige rust van de overledene. (Grootgebedenboek RK)

Legende uut 1536

Weerommegaonde in de tied kommen we de naeme *Zeuvenroeden* veur de eerste keer tegen in 1536. Dit as benaeming van een smalle stroke laand *seven roeden lants* dus laand dat zeuven roeden bried was.¹ Et is dus al een ieuwenoolde naeme, waarbi'j deur een veraandering van de schriefwieze de 's' vervongen is deur een 'z'. Hoe is dat now zo kommen? Om 1536 henne het d'r een geschil west over de eigendomsrechten van dit karkelaand, waar pastoor 'Heer Pieter Foppens, vicaris in Berkoop', een klacht over indiend het bi'j et Hof van Frieslaand in

Zeuvenroeden; hier zol bi'j mist en duusternis een spoek ronddwelen.
(Foto: Gerrit Bakker)

1) De roede was veur de invoering van et metrieke stelsel in 1820 de meest bruukte maat bi'j de laandmeting. Een roe of roede is liekegoed een oolde lengte- as oppervlakte-maat, die van plak tot plak een verschillende lengte of oppervlakte hadde. In lengte varieerde die van 3.50 tot 4.00 meter. In 1937 wodde de roede definitief ofschaft.

Liwwadden. De pastoor moest in opdracht van de bisschop een ni'je inventarisaasje opstellen van de kerkelike bezittings en verschuldigde hure, mar ok van de 'pastoors prebende' (et inkomen van de pastoor) in Steggerde, omreden de eerdere gegevens nogal speerzem en niet zorgvuldig deur zien veurgangers bi'jholen weren. Uut zien verslag dat beweerd bleven is dot bliken dat d'r nogal wat inkomsten te zuke raekt weren; zien veurganger pastoor 'Heer Reyner had eigenaardig gehandeld,' schreef hi'. (Beneficiaalboeken 1511–1564)

Et bezit an laand was naemelik mit 10,5 roeden minder wodden. Verder zol 'Heer Reyner' en zien arfgenaemen zels de rente-inkomsten van de *seven roeden lants* holen hebben, wiels de registers d'r van te zuke raekt weren. Over de seven roeden lants waarvan de karke de pacht missen zol, bewoerden zien arfgenaemen dat de karke die niet kregen hadde omdat pastoor Heer Reyner dit laand zels kocht hadde van Jacob Luydens en de vrouw. Ze hadden d'r gien bewies van. De rechterlike uitsprake van et Hof is onbekend omdat die niet beweerd bleven is, mar kennelik veroorzaakte de kwestie destieds de neudige ophef in Steggerde. Vervolgens is hier de volgende legende over ontstaan. (M.H. de Vries 2002)

Pastoor Thijs M.H. de Vries (1913–1989) hadde as kiend van bewoners heurd dat d'r deur dit geschil een spoek ronddweelde op Zeuvenroeden. Dit spoek was 'een wit vol dat mit een bri'jpot om de nekke aovens en bi'j diezige weersomstaandigheden ronddweelde op Zeuvenroeden'. Dus aenlik een soort van duvel. Neffens inkelde ooldere bewoners van now zol et om een 'wit wief' gaon hebben, zoas dat ok in Drenthe rondweerde. Witte wiefen wodden daor as geesten en heksen zien die kwaad daon hadden of doen wollen. Dit witte wief zol meerdere keren zien wezen.

Wat et verschiensel ok west wezen mag, et is dudelik dat dat inspeulde op de angst van de meensken veur de duvel en dat d'r een kwaadaorige drieging van uutgong, mit as gevolg dat hierdeur de inwoners – veural vrouwluden – heur d'r bi'j diezige weersomstaandigheden en in et duister niet zo noflik vuulden om daor langs de straote te lopen. Want dat vol zol daor rondweren, zo wodde zegd. Kotomme, de buurtschap daankt zien naeme an een oold geschil, waar vervolgens een legende deur over ontstaan is!

Pastoor Heer Reyner van Steggerde zien rippetaasje was niet braandschone, omdat hi'j blikber niet altied neffens de veurschriften van de perochie haandelde. Zien naeme komt naemelik veur op een lieste an Maria van Hongarije (1505–1558), laandvoogdes van de

Nederlanen, waarin in heur opdracht de staand van zaaken in de perochies weergeven staot. Die lieste uut 1542 telt roem dattig posten. Zo staot d'r dat 'de gebruikers van parochielanden uit Noordwolde en Vinkega, Heer Reyner pastoor van Steggerda, jaarlijks een half mudde rogge moesten betalen'. Bovendien blikt de – intied al overleden – pastoor goed veur zien arfgenaemen zorgd te hebben, deur ok mit alle gebruikers een arfelike 'jaarwedde' te bedingen. Dat hul in dat et recht op die toelaoge nao zien dood overgong op zien arfgenaemen. Dat was niet neffens de perochieregels, ok al gong et niet om grote bedregen, soms niet meer as om een peer stuvers in et jaor, mar Stellingwarvers zeggen dan dat et altied mooi mitneumen is! (F. Middendorp 2006)

Ligging soolsteden op Zeuvenroeden

Uut et beweerd bleven stemkohier van 1640 dot bliken, dat d'r doe 50 arven (soolsteden/boerderi'jen mit laanderi'jen) bi'j Steggerde heurden. De ooldste kadastraole kaorte is van 1828 en geft infermaasje over de ligging van de soolsteden en de bi'jheurende stokken laand. (L. Van Diggelen 1828) De kavels van de soolsteden leupen oorspronkelijk in stroken van de revier De Lende tot an de 'lantwere' (de perveencie-greens).

Kadastraole kaorte West-Stellingwarf 1935, PK=PKN-karke, in rood de vroege Binnenweg, now de Steggerdeweg. De ligging van et perceel 'seven roeden lants' is in geel markeerd. (Kollektie Tresoor, Liwwadden)

De noordkaante van de Binnenweg

Op 'e hoogte van Zeuvenroeden vienen we op 'e kaorte in 1828 'Huis en Erf van soolstede nr. 24', now Steggerdeweg 59, 19 bunder groot, mit onder meer de perceelnummers 381/383, doe eigendom van wedevrouw Pieters Jans Reinhard. An de westkaante d'r van et 'Huis en Erf van soolstede 23' van erven Jan Tijmens Bosma, huusnommer 57 en et 'Huis en Erf 22' van Ate Reitzes Attema, huusnommer 51. Volgd deur de pasteri'jeboerderi'je de 'Weme-Zathe', nr. 21, huusnommer 36 en de 'Onze Lieve Vrouwe Vicarie', nr. 20, huusnommer 27, beide van de Hervormde karke van doe 'Steggerda-Finkenga' (1727).

De zunnekaante van de Binnenweg

Et perceel E 400, dat bouwlaand was en an de zunnekaante van de Binnenweg lag – tegen-over de scharpe bocht op Zeuvenroeden – heurde in 1828 bi'j soolstede nr. 24, huusnommer 59. Niet veul laeter gong dit perceel in eigendom over naor Jan Geerts Prakken, hi'j was boer. In 1858 blikt soolstede 24 uut mekeer valen te wezen en tellen we bi'j dit perceel mar liefst vuuftien verschillende eigeners/gebruikers. Et hiernaost an de oostkaante liggende perceel nr. 401 (E400) blikt al sund 1640 eigendom te wezen van de 'pastorye', dus van de karke en heurde et bi'j de pastori'jeboerderi'je 'De Weme-Zathe'. Dit smalle perceel hadde in 1828 een grootte van 2540 vierkaante meter. Et gong dus om een klein stokkien laand.²

Op grond van de ligging, de grootte van et perceel en de karke as eigener sund 1640 maeken et annemelik dat perceel nr. 401 et gerocht-maekende *seven roeden lants*, west is. Tegenwoordig is dit perceel niet meer in et laandschap te herkennen, omdat et bi'j de ruilverkaveling *Lende-zuud* in de zestiger en zeuventiger jaoren van de veurige ieuw groter wodden is en sund die tied een diel is van een ni'j perceel mit kadaster nr. 4273.

Boerderi'jen buurtschap, de huusnummers 48 en 50

Tot de koeme van de tegenwoordige buurtschap, op en in de buurt van et perceel *seven roeden lants*, kun we drie (vroegere) boerderi'jen rekenen. De boerderi'j 'Steggerdeweg 48' (de oolde anduding was Bo-

Kaortien mit de perceelsgreenzen en de huusnummers. (Gerrit Bakker)

venweg 48, Steggerde 169) is van de bebouwing van now de ooldste en van 1910. Disse boerderi'je is indertied in opdracht van Roelof en Liene de Ram-van der Linden bouwd. Zi'j hadden d'r een mingd bedrief en hadden koenen en varkens. Vervolgens boerkten van 1953 tot 1970 heur vierde zeune Jaap de Ram d'r mit zien vrouw Lies ten Berge en heur gezin. Daornao, van 1970–1991, woonden Ad en Hanneke Nuyten-Hiemstra op 'e plaats. Sund die tied is et een woonboerderi'j daor Teun en Trijntje Stoker in wonen.

Naor de boerderi'je lopt now een ongeveer 250 m lange weg. Mar eerder gong et om een zaandmenninge die indertied hielemaole deur-leup tot an de Liemweg. Halverwege kwaj' via een hoolten brogge over de oolde Schipsloot; op dat plak zat ok een sluus. Langs de zunnekaante van de menninge tot an de boerderi'je leup eertieds een opvaart (boksloot). In de volksmond wodt disse weg al jaoren de *Antikristen menninge* nuumd. Een biezondere benaeming, vermoedelik een kombinaosie van een verwijzing naor de slechte staot van onderhoold van et pad mit de naeme van Jantje Krist die vroeger an et pad woonde,

²) Op basis gegevens GisHis, *Kadastrale en Pre kadastrale atlas fan Fryslân 1640–1832*, diel 3 Weststellingwerf ten zuiden van De Lende. Tresoar, Liwwadden

De Antikristen menninge, mit op 'e achtergrond de boerderi'je Steggerdeweg 48 tussen de bomen. (Foto: Niek Roorda)

waarbi' Jantie, tot Anti ofkot is. Zi'j was ooit een welgestelde boerinne, mar kwam deur tegenslaegen – heur man raekte uut de tied en etzelde jaor eiste de veepest zien tol – in de aarmoede terechte en wodde koe-melkster.

An de oostkaante van et perceel *seven roeden lants* staot de boerderi'je Steggerdeweg 50 (eerder 169a). Biezunder is dat Pieter Scheer, kastelein van et dorpskefé Pepergeweg 111 in Steggerde en trouwd mit Anna Punter, in 1924 eerst et achterhuus (de schure mit veestalling en een hujvak) bouwen leut en in 1933 pas et veurhuus mit et woongedeelte. Sund die tied is et een ienhied, asof de boerderi'je d'r altied zo uutzien het. As eersten boerkten Pieter en Anna d'r, en vervolgens heur zeune

Thijs Scheer, trouwd mit Aaltje van Engen. Zi'j hadden een mingd bedrief mit koenen en varkens, mar fokten ok haddraevers. Inkelde peerden van heur deden riegelmaotig mit an peerdekoersen in onder eren Wolvege, mar ok an zonuimde wilde straotdraeveri'jen. Om 1970 henne verruilden Jaap en Lies de Ram nr. 48 veur nr. 50. In 1985 stopten zi'j mit de boerderi'je en verhuusden naar Wolvege. Vervolgens weren Johannes Hakvoort en Greet Mensink de bewoners, nao inkelde jaren volgd door Ely en Hinke Hassing-Lenis van Peperge. Sund 2005 wonen Nico Bollen en Fokje Hoekstra d'r. Zi'j hebben d'r een bouw-kundig tekenburo.

Boerderi'je mit de naeme *Zevenroeden*, huusnommer 67

De benaeming *Zeuvenroeden* is al van ongeveer 1970 of te vienen op 'e geute van de boerderi'je op Steggerdeweg 67 (eerder 43f). De boerderi'je staot an de noordoostkaante van et perceel 401. Deur de naeme op 'e boerderi'je wodt dit plak deur de inwoners beschouwd as 'et centrum'

*Boerderi'j Steggerdeweg 67, mit de naeme *Zevenroeden* op 'e geute. (Foto: Stef Ondowafo)*

van de buurtschap. De boerderi'je is in 1939/1940 in opdracht van Martinus Klazes Bakker bouwd. Martinus en zien vrouw Wijbrigje Berkenbosch gongen d'r boerken en hadden d'r een mingd bedrief. In 1951, drie jaor nao et uut de tied raeken van Wijbrigje in 1948, verkocht Martinus de boerderi'je an zien dochter Feikje en schoonzene Dirk Menger, die doedertieden in Amsterdam woonden en warkten. Zij be-sleuten de boerderi'je te verpachten. Eerst an Jaap en Annie Hornstra-de Groot (1951-1957) en daornao boerkten Bart en Stien (Christina) Schuurer-Spies d'r. Eerst ok as pachters, mar van 1972 of as eigener. In een beweerd bleven pachtkontrakt van 1970 staot onder meer vermeld: 'De pachter verklaart te hebben gepacht een boerderijtje met weiland te Steggerda, genaamd 'Zevenroeden', kadastraal bekend, en zo verder'.

Bart en Stien woonden d'r mit heur pleegzeunen Herman Wam-brauw en Stef Ondowafo, ofkomstig uut Nieuw-Guinea, now Irian Jaya. Naodat Bart en Stien stopt weren mit boerken en naor een wo-ning veur oolderen in Steggerde-vaort verhuusd weren, bleven Herman en Stef d'r wonen. Zij leuten de boerderi'je an et aende van de zeuven-tiger jaoren tot twie wonings verbouwen en hebben d'r hiel wat jaoren mit heur gezinnen woond. Stef mit Mien Ondowafo-Kbarek en Her-man mit Nel Wambrauw-Urbinas. De beide families weren muzikaol en tradden in de jaoren tachtig en negentig riegelmaotig op, veural in karken, mit heur bekende zangkoor 'Zevenroeden'.

Veraanderings deur ruilverkaveling

Et laandschoppelijke beeld om Zeuvenroeden henne is tiedens de ruil-verkaveling *Lende-Zuud* nogal veraanderd. In die periode bin de kleine kavels tot grote percelen saemenvoegd. An de noordkaante van de Steggerdeweg is de menninge naor et vroegere kärkepad (1857) tussen de N.H.-kerken van Steggerde-De Hoeve-Vinkege verleuren gaon. De grote koele of dobbe (een pingoruïne) bij boerderi'je nr. 75 is doe dempt. An de zuudkaante van de Steggerdeweg lopt sund die tied de Antikristen mennige niet meer tot de Liemweg, mar hoolt halverwege, bij boerderi'je nr. 48, op. De vroegere opvaart langs die menninge is ok dempt. De hoolten brogge over de Schipsloot en et slusien bin ofbreu-ken. De oolde boswal langs et ieuwenoolde zaandpad Bovenweg wodde rooid. Daordeur is et 'kuierrontien Zeuvenroeden' vervallen. Daorveur in de plak bin d'r wel wat bossies op de overbleven hoekies grond an-plaant. Et fietspad an weerskaanten van de weg is an et aende van de zeuventiger jaoren anlegd.

De van de buurtschap versierde waegen 'Amor godin der liefde' rond 1960. (Foto: Kollektie Jelle Roorda)

Gemenschopszin wodde wel minder, mar is niet verdwenen

Mien oolden Bouwe Roorda en Nienke Graansma hadden een boerde-ri'je op Zeuvenroeden. Ik bin d'r opgruud en kiek mit hiel veul plezier weeromme op mien jeugdjaoren daor (1951-1975). Zeuvenroeden was in de vuuftiger jaoren nog een overwegend agrarische gemienschap, mit keuterboerties die kleine mingde boerebedriefies hadden mit vier tot twaelf koenen, wat jongvee, een peerd, een peer varkens, inkelde schaopen of een geit en een koppeltien kiepen. Daornaost woonden d'r een peer buren die op 'e zuvelfebriek van Steggerde warkten. Iederiene

kende mekere. De buurtgenoten kwammen riegelmaatig bi'j mekeer over de heerd en z'ij hulpen mekere waar ze mar konnen. Dit gebeurde op et persoanlike vlak zoas bi'j ziekte, een starfgeval of geboorte liekegoed as bi'j de opvoeding van de kiender. Ok as d'r wat mit et vee was of as d'r hulpe neudig was op 'e boerderi', bi'jglike bi'j et kalven van een jonge koe, et huijen of bi'j huijbruui; de buren steunden mekeer. D'r bestond veul saemheurighied en de bereidhied om mekeer te helpen was groot.

Oonze buurjonge Sierd Hornstra en ik kwammen in 1951 vlak nao mekeer op 'e wereld, laggen bi'j mekeer in de wiege en wodden goeie kammeraoden. Mien moeder paste op Sierd en mi', zodat zien moeder Annie de koenen melken kon. Et omgekeerde was ok riegelmaatig et geval. Ok mit de ere kiender op 'e buurt speulden wi'j vaeke. In de boerderi'en en woonhuzen van de buurtschap was daor binnen liekegoed as buten op et arf genoeg ruimte veur. We konnen vroeger onder eren volop hutten bouwen, slotienspringen, visken en eierzuken, knikkeren, ekkels zuken, en rovertien speulen. Et bi'j de buren naor binnen banjeren of even rondkieken op heur arf was hiel gewoon. De deuren weren nooit op slot. Wel leerden we dat as we d'r in wollen, we bi'j de deure even luud 'volluk' roepen mossen. Meerstal wodde d'r weerommereupen: 'Kom d'r mar in, heur!' Dat was doe hiel gewoon. Et hoogtepunt van de weke was veur oons as kiender et op 'e woensdagmiddag tillevisiekieken bi'j een ooldere buurvrouw. Zi'j was zo om 1958 henne de eerste bi'j oons op 'e buurt die een zwat-wit tillevisie hadde.

Winters gongen mien oolden naor, vaeks buren, te 'aovendpraoten'. Dat was veur iederiene doe hiel gewoon. Die aovenden kenden min of meer een vaast petroon. Eerst wodde d'r mit mekeer theedronken. Daornao maekten de manluden een rontien deur de stal langs et vee. De buurvrouwen konnen dan even over de kiender en typische vrouwludezaaken praoten. As de manluden weer in huus weren, volgde de borrel veur de mannen en een likeurtien of een glassien boerejongen veur de vrouwluden.

Et was tredisie om bi'j de geboorte van een poppien as buren mit een 'krentemiks' (krentebrood van een meter) op kraomvesite te gaon. Bi'j trouweri'je of as goenend zoveul jaor trouwd weren zorgden de buren mit mekeer veur een versierde poort op et arf van et peer. Et feest wodde meerstal thuis vierd. Et hoogtepunt van et jaor was sund 1908 et jaarlikse, twie daegen durende Steggerdefeest, et dörpsfeest mit een optocht van versierde waegens. De waegen van de buurt wodde meerstal bi'j oons thuis op 'e dele in de schure klaarmaekt. Zoe'n betien alle bewoners van de buurtschap hulpen meerdere weken enthousiast mit

an de bouw- en versierwarkzemheden. Tussen et wark deur wodde d'r mit mekeer koffiedronken en nao ofloop een biertien. Et was een feestelik hoogtepunt van de gemienschopszin in de buurtschap.

De laeste vuuftig jaor bin d'r in de maatschoppi'je grote veraanderings west. Ok al is et meer op jezels wezen ok op Zeuvenroeden dudelik te marken, d'r is toch nog wel betrokkenhied en ommedaenken veur mekeer. Mar bi'jglike bi'j ziekte wodt vanzels ok hier vandaage-de-dag een beroep daon op 'e thuiszorg. Et vroegere aovendpraoten bestaot al lange niet meer, en een versierde waegen wodt in de buurtschap al 25 jaor niet meer bouwd. Wel dot de buurt mit een tal bewoners mit an de jaarlikse fietspuzeltocht van et dörpfeest en is d'r zoemers meerstal een barbecue.

*Bod halte 'Zevenroeden.'
(Foto: Anida de Vries)*

Zeuvenroeden vandaage-de-dag een begrip

Tegenwoordig bestaot de buurtschap uut zoe'n 17 huzen, waarvan d'r zesse woonboerderi'en binnen. De boerderi'en bin dus allemaal heur agrarische funktie kwietraekt, dat gelt ok veur de boerderi'je van mien familie. De buurtschap telt zoe'n 30 inwoners.

D'r is gien plaknaemebod, mar de naeme is wel te vienen op een bod op 'e veurgevel van de vroegere boerderi'je nr. 67. Butendat wodt de halte van de buslijndienst 17 (Et Vene-Noordwoolde) al herwertsjaoren anduded mit *Steggerda Zevenroeden*.

De naeme van de buurtschap is al omtrint 500 jaor oold en is verbunnen an een biezondere geschiedenis die van generaosie op generaosie deurverteld is. Zo is d'r een legende ontstaon waardeur Zeuvenroeden in Steggerde vandaage-de-dag rondomtoe een begrip is!

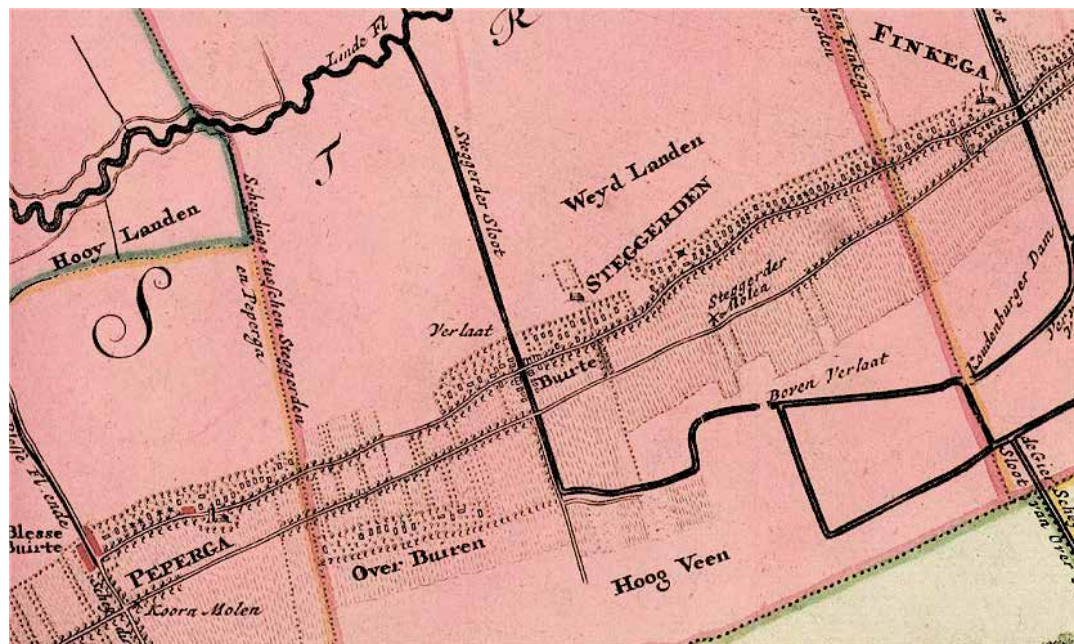
DE BUURTSCHOP EUVERBUREN 265 JAOR ET KATTELIEKE CENTRUM VAN STEGGERDE

8

Jelle Roorda

De buurtschop *Euverburen* ligt an de Pepergeweg; kommende van De Blesse of richting Noordwoolde koj' nao zoe'n 1,4 km uut in Steggerde-karke. Gaoj' tegenover de kattelieke karke de Ericaweg (de vroegere Karkelaene) op, dan koj' nao vuuft-honderd meter uut in de buurtschop *Euverburen*.

Een betien ofgelegen, midden in een kerakteristiek coulisselaandschap van stokken bouw en laand mit prachtige grune hooltwallen en bos ligt de oorsprong van de buurtschop. Aj' daar kommen hej' et gevuul dat op dit romantische en idyllische plak de tied letterlik stillestaon het. De buurtschop kent een lange en biezondere geschiedenis, die in dit heufdstok beschreven wodt.

De buurtschop *Euverburen*, zien vanof de noordkaante, mit de huzen midden in et grune laandschop. (Foto: Anida de Vries)

Diel van de Schotanuskaorte uut 1718 waar *Euverburen* as 'Over Buiren' op angeven staot. (Kollektie Tresoar, Liwwadden)

Oorsprong buurtschop

De oorsprong van de buurtschop Euverburen hooft nauw verbaand mit et verbod op et uutoefenen van de rooms-kattelieke godsdienst nao de reformaasje. Hierover zo meer.

In et jaor 1448 ontstun de perochie Steggerde, as dochter van de kattelieke moederperochie 'Sint Clemens' in Stienwiek. De eerste (hoolten) karke van Steggerde het vermoedelik zoe'n driehonderd meter noardeliker as de Hervormde Karke van vandaage-de-dag an de Steggerdeweg staon. Die karke was indertied wi'jd an Sunt Frederik van Hallum. Disse Frederik van Hallum was de stichter van et klooster Mariëngaarde in Hallum; hi'j wodde daor om 1125 henne geboren en is d'r tot 1175 pastoor west.

In de Middelieuwen heurden alle kristenen van West-Europa bi'j de Rooms-Kattelieke Karke. Et ideaal was doe: ien kristenriek. Mar die gedaachte kwam in geveer deur verschillende vosten die heur an de macht van de paus van Rome onttrekken wollen en deur ni'je opvattings rond et geleuf. De behoefte an godsdienstvri'ghied gruuide butendat deur misstanen in de bestaonde karke, zoas et slechte morele veurbeeld dat sommige geesteliken gavven, geldzucht mit de verkope van oflaoten die inspeulde op 'e aangst van geleuvigen veur de hel en et toeschoeven van hoge karkelike ambten an onbekwaome personen. Uutaendelik leup dit uut op een grote opstaand; de reformaasje van 1580. De kattelieke eredienst wodde doe verbeuden en priesters en bischoppen verbannen. In Friesland wodde deur de Staoten bi'j risselutie op 31 maart 1580 bepaold dat 'de inkomsten der pastorie-, vicarie-, prebende- en kosteriegoederen sullen worden geconverteert en gekeert tot onderhousinge van eerlike Predicanten, Schoolmeesters, ende alimentatien ende onderhoudenisse van den Nooddruftigen, ende ad alies pias causas'. (Heineken 1910) Om kot te gaon: in feite was dat et in beslag nemen van karkelike bezittings, waarbi'j de Staoten beslisten over de wieze van ni'je bestemmings en et beheer deur predikanten, schoelemeesters en zo, mar niet over et eigendom.

Ok in Stellingwarf wodde et publiek uutoefenen van de rooms-kattelieke godsdienst verbeuden, naodat preens Maurits as kaptein van et Staatse leger (en ok bondgenoot van de Friese stadhouder Willem Lodewiek van Nassau) de stad Stienwiek in 1592 op 'e Spanjaarden veroverd hadde. De protestaanse (geriffermeerde) godsdienst kreeg een bevrechte staotus en disse godsdienst zol twee ieuwen, mit steun van

de staot, et allienrecht beholen. De dörpskarke van Steggerde wodde ok in beslag neumen en an de protestanten veur 'et gebruik en genot' toewezen.¹

D'r ontstun een ni'je protestaanse karkelike organisasie, waarbi'j Blesdieke, Peperge, Steggerde, Vinkege, Noordwoolde en Buil een gemiente vormden. Zi'j hadden in 1591 gezaemelik een eerste protestaanse predikaant, dat was Marten Evers Kuiper. Ondaanks disse veraandering bleef de now Geriffermeerde Karke (laeter wodde dit de Nederlaans

De Bovenweg vlakbi'j Steggerde-Euverburen.

(Foto: kollektie Rikie ten Berge)

1) Pas ieuwen laeter, in de Napoleontische tied (1795-1813) en in 1866, bin bi'j schikking of soms mit geweld karkelike goederen of foonsen in hanen kommen van de gezaemlike bewoners van et plak. In et zuden weren dat meerstentieds kattelieken en boven de grote revieren en in et noorden veural naor hervormden en deupsgezinden, neffens mr. W. Heineken.

Hervormde Karke) van Steggerde et middelpunt van et dörpsgebeuren. D'r wodden bi'jienkomsten holen veur de dörpsbewoners en op et karkhof wodden – krek as eerder – de overledenen begreven.

Pater Becker sticht een schoelkarke

Een pater van de Franciscanen uut Keulen die halverwege de 17^e ieuw Stienwiekerwoold en West-Stellingwarf bezocht vermelde an zien oversten dat 'de wijngaard des Heren er verlaten bij lag', nargens was een kattelieke priester te vinen. Dit laeste was niet hielemaole waor, want inkelden weren deurwarken blieden, mar durfden heur niet eupenlik te vertonen, neffens pastoor Thijs de Vries (1913-1989). (M.H. de Vries 2002).

Op et plattelaand wodde nao de reformaosie et kattelieke geleuf op sommige plakken in et geheim, in zoonumde schoelkarken (laeter 'schuurkarken' nuumd), beleden. Krek over de perveensiegreens mit Overiessel, in Vollenhove en Stienwiekerwoold, wodde et kattelieke geleuf op mar een peer plakken meer toestaon, tegen betaeling van belastinggeld (as erkenning dat men deur de overhied acceptéerd wodde) an de Landdrost van Vollenhove. De meensken kwammen in Stienwiekerwoold bi'j mekeer op 'e boerestee *De Slothof* te Gelderingen, eigendom van de veurnaeme kattelieke familie Croeve-Schulting. In Stellingwarf wodde et verbod op et belieden van et kattelieke geleuf eerst wat minder scharp hanteerd. De perveensiegreens dee lange tied dienst as een soort van laandsgreens, ommes op basis van de in 1579 sleuten Unie van Utrecht gongen sund 1583 de Zuven Verienigde Nederlanden, elk heur eigen weg, feitelik as onofhaankelike staot mit een autonoom beleid. In de 17^e ieuw nammen daaromme kleine groepies kattelieken, die trouw bleven weren an heur geleuf, vanuut et Laand van Vollenhove (now de gemiente Stienwiekerlaand) heur toevlocht in schoelkarken, ok vlak over de Friese greens zoas in boerderi'je *De Blauwhof* bi'j Spange en een boerderi'je *De Lagebroek* vlakbi'j de karken van Blesdieke.

In 1614 vestigde pater Verwey him as missionaris in De Kuunder, waor doe veul kattelieken woonden. Hier, en ok in Stienwiekerwoold, begon hi'j tiedens de periode van de repressie van de kattelieke karken een (illegaole) 'statie'².

2) Een statie is de benaeming veur et warkplak van een missionaris, en et is ok een anduding veur een perochie in opbouw.

As gevolg van een konflikt in 'statie' Stienwiekerwoold kwam d'r in 1657 een zekere pater Christianus Becker as missionaris naor Steggerde. Hi'j was van komof een Rijnlaander, en heurde bi'j de Franciscanen van Keulen. Neffens een overleveringsverhael trok hi'j in bi'j een oolde vrouw en begon hier illegaal van heur huus uut kattelieke karkelike aktiviteiten te organiseren. Zi'j woonde nogal ofgelegen, zoe'n vuuftonderd meter an de zunnekaante van de Binnenweg (now Pepergeweg) vlakbi'j de perveensiegreens. Dit was in overienstemming mit de wetten van die tied, waor in ston dat een schoelkarke veer van de eupenbaore weg staon mos, zodat de protestaanten d'r gien anstoot an nemen konnen. Op bi'jienkomsten kon hi'j geregeld 20 tot 30 geleuvigen begroeten. Ok bezocht hi'j geleuvigen naachs thuus. Vanuut de illegaole statie Steggerde oefende hi'j veural zielezorg uut in de West-Stellingwarver dörpen an de zunnekaante van De Lende en diels ok in Stienwiekerwoold, dit tot argernis van de burgerlike machthebbers. Zo ontkwam Becker in 1660 mar krek bi'j een inval deur de schout en zeuven soldaoten. In 1667 en 1668 wodden ni'je plakkaoten verspreid tegen kattelieken – 'papisten' nuumd – 'die de goede ingezetenen verleiden tot afgoderij en afkeer van de wettige overheyt', over et onderbrenge van priesters en et holen van bi'jienkomsten. Vaeke was d'r spraoke van geveer en dan vlochtte Becker een schoffien naor Overiessel, waor de Stellingwarver dienders van de wet gien bevoegdheid hadden. Vermoedelik was hi'j dan in Stienwiekerwoold, of vlak over de perveensiegreens op 'e boerehiemen van de *Ronde Blesse* of *De Halle*, waor indertied twee kattelieke families woonden.

De daarop volgende jaoren kwammen meer geleufsgenoten bi'j de schoelkarke en sleuten veural (van oorsprong) kattelieke families uut de omgeving heur an.

Al in 1685 was d'r in Steggerde-Euverburen spraoke van een kleine schoelkarke die van Stienwiekerwoold uut bestuurd wodde. Et huus mit arf was – nao et uut de tied raeken van de oolde vrouw – deur de oversten van de Franciscanen uut Keulen ankocht, zo dee laeter blieden.

In 1693 wodde et een zelsstaandige, wettige statie, mit een eigen priester. Et was mitien ok een bliek van erkenning vanuut de Rooms-Kattelieke Karke, omdat ondaanks de beparkings et tal geleuvigen hier toch gruud was. Onder West-Stellingwarf vullen de staties Steggerde, Hooltpae en Wolvege.

In 1759, vuvzenstegig jaor laeter, wodde een ni'je, sobere schoelkarke bouwd; een schure, mit beneden de peerden en boven de karkeruimte.

De priester woonde intied in een klein aanbouwd woonhúuus. Laeter diende de grote schure as schoelkarke. In die tied beuden zonuunde 'klopszusters' de priesters ondersteuning in de staties. Zo weren onder eren Margaretha Rodgers en Walburga Joustra tegen et aende van de 18^e ieuw klopzuster in de statie Steggerde. Krek zoas rond 1800 twie ongetrouwde vrouwluden Fortuin uut Stienwiek, heur vader hadde daor een bekende bierbrouweri'je en beheurde d'r tot de 'gegoede burgerij'. Zi'j vestigden heur in Steggerde-vaort. Klopszusters, oftewel geestelike maegden, voerden taeken uut veur de koster, gavven (gods-dienst-)onderwies, zorgden veur arme meensken en zieken en deden wat wi'j now pasteraol wark numen.

Betekenis naeme

De naeme van de buurtschop Euverburen kommen we veur et eerst integen op een kaorte van 1718 (Schotanus), doe nog schreven as 'Over Buiren', mar hi'j is veul oolder. D'r wodt wel docht dat Euverburen zien naeme te daanken het an de ligging. De bebouwing ligt ommedichte bi'j de greens mit Overiessel, zodaj' daor letterlik je 'overburen' mit bedoelen kunnen. Et hyponiem 'buren', 'buere', 'bure', 'bura', 'boer', 'buorren' en 'buurt' het van oorsprong de betekenis van versterking, bescharming tegen et waeter, bescharmde hoogte. Ok dit kan een verwiezing wezen naor de oorsprong van de naeme Euverburen, as 'stee

De vroegere kattelieke karke, mit links de pasteri'je in Euverburen rond 1910. (Foto: Dörpsarchief Noordwolde)

aan gene zijde van de hoogte', zoas et op dat plak ommes et geval is. (Gildemachter 2007)

Al 265 jaor et centrum van de rooms-kattelieke gemienschop

In de loop van de 19^e ieuw wodde de laandelike overhied wat soepeler tegenover andersdaenkenden, zodat ok de katteliiken meer bewegingsvrijhied kregen. In 1839 kregen de katteliiken in Steggerde toe-

stemming een eigen karke te bouwen. Die kwam in Steggerde-Euverburen naast de schoelkarke te staan. Disse karke wodde opdreugen an Frederik van Hallum; die zien zalighied wodde in 1728 formeel bevestigd, deurdat hi'j deur de paus heilig verklaord wodde. De karke kreeg - krek as ieuwen eerder de eerste karke van Steggerde - de benaeming 'Fredericus karke'. In 1840 telde de buurtschop Euverburen twaalf huizen mit zestig inwoners.

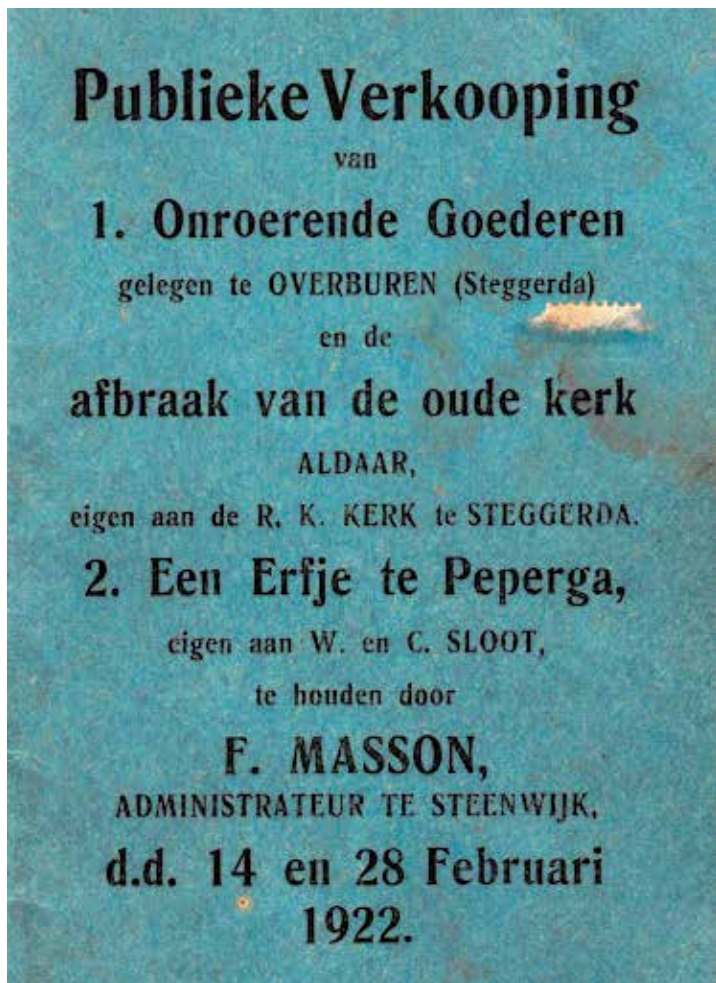
Pas in 1853, bi'j et herstel van de bisschoppelike rangodder, wodde et hier officieel een Rooms-Kattelieke perochie. Disse perochie Steggerde bediende een groot gebied, an de zunnekaante van De Lende tot an de perveensiegrens en vuufteen dörpen van Makkinge tot an Ooldemark, inklusief Peperge, Blesdieke en Blessebuurte (now De Blesse).

Ok de eerste rooms-kattelieke legere schoele in de streek, de 'Fredericus-school', ston in Euverburen en is van 1874 t/m 1909 in gebruik west. Daornao wodde even ten noorden van de buurtschop an de vroegere Karkelaene een ni'je grotere legere schoele bouwd. Intied is die ok alweer vervongen deur de tegenwoordige R.K. Daltonschoele Fredericus an de Pastoor Schuttestraote in Steggerde-karke.

De karke op Euverburen het tot an 1921 dienst daon. In 1921-'22 is de karke vervongen deur de an de *Straotweg* (now Pepergeweg 45) in Steggerde-karke bouwde en veul grotere R.K. Fredericuskarke mit pasteri'je. Bi'j de eventaoris heuren de uut de oolde karke ofkomstige neogotische preekstoel (1872, maekt deur pastoor Schutte) en et deupvont en heufdaltaar die deur de gebroeders Brom maekt binnen; de oolde kommuniebaanken bin verwarkt in de ni'je altaartaofel. De perochie Steggerde is sund 2009 onderdiel van de HH Petrus en Paulus Perochie, die vanuut Et Vene bestuurd wodt.

Veur de bouw van de ni'je karke was veul geld neudig, vandaor dat et R.K. Karkebestuur besleut om al heur onroerende goederen in Euverburen te verkopen. De perochianen hadden jaorenlaank veur een ni'je karke speerd, mar et al speerde kaptaol verdaampde in 1917 deur de Russische Oktoberrevolusie veur et grootste pat. Dat kwam deurdat de belegging in Spoorweg- en Staatsobligasies weerdeloos wodde.

Op 14 en 18 feberwaori 1922 was d'r 'ten huize van café J. Ensing te Overburen, onder leiding van notaris F. Masson te Steenwijk, een publieke verkoping plaats in opdracht van het R.K. Kerkbestuur'. Et gong om tien percelen, mit ok de opstal van de oolde karke om of te breken en of te voeren veur 1 augustus 1922. De oolde pasteri'je mit et koetshuus en de tuun mit vruchtbomen is sund die tied in gebruik

*Infermaosieboekien peblieke verkoping in Euverburen in 1922.
(Kollektie Dörpsarchief Steggerde)*

as woning. Ok de vroegere schoele mit arf en pompe, die van 1909 of dienst dee as perochiehuus 'Sint Antoniusgebouw', is sund 1922 as dubbele woning in gebruik. De perochie hadde vlakbi' de kärke lange tied de 'aarmenwoning de touwslaegeri'je' in beheer, waar 'dakloze behoeftigen' (tiedelijk) onderbrocht wodden konnen. Die woning die uut twee kaemers beston, is intied ofbreuken. Mit mekeer gong et om zowat twaelf bunder grös- en bouwlaand, en om bosgrond. De hiele opbrengst van de verkoping was f 14.625,- (ongeveer zoe'n € 260.000,-, ommerekend naor vandaeg-de-dag), zo blikt uut et beweerd bleven veilingboekien van Remmelt ten Berge, hereboer uut Steggerde, en ok karkemeester van de perochie.

*De oolde pasteri'je is sund 1922 in gebruik as woning.
(Foto: Anida de Vries)*

Vlakbi' et plak waar de vroegere kärke ston (Euverboeren nr. 5) ligt et oolde rooms-kattelieke karkhof (van 1839). Et is et ooldste nog bestaonde rooms-kattelieke karkhof van Frieslaand, d'r wodt liekewel niet meer begreven. Jaorenlaank lag et verstopt in een hoeke bos. In 2003 wodde et wat vergeten karkhof opni' ontdekt en weer toegankelik maekt.

*Et straotnamebod mit op 'e achtergrond de vroegere legere schoele;
now bin dat twee wonings. (Foto: Anida de Vries)*

Een vroegere kapel of kärke?

De *Haenebos*, tussen Euverburen en et dörp Peperge, is een oolde bos mit een rieke flora en fauna. In die bos ligt nog een heuvel waar oolde essen staon, en waar een sloot ommetoe lopt, vermoedelik is dat een oolde gracht. Ok bin hier een peer oolde tufstienen kloostermoppen vunnen. D'r wodt daaromme wel docht dat hier eertieds een kapel of karkien staon het, of dat hier omdebi' 1446 een kleine gemienschap van zusters Tertiaessen van Sunt Franciscus, heurende bi' de 'sorores toe Blesdiken' (Blesdijke), west is. Disse vermoedens kun liekewel an now toe (nog) niet voldoende onderbouwd wodden. Wel is bekend dat et *Pepergoe* (Peperge), dat hier vlakbi' ligt, rond 1400 al bi' de oolde perochie *Blesdic* heurde.

De tegenwoordige buurtschap

De buurtschap Euverburen in Steggerda het vandaeg-de-dag (nog) gien plaknaembod, zodaj' alliend mar an de straotnaembodden zien

kunnen daj' in de buurtschop binnen. Tegenwoordig telt de buurtschop omtrint dattig huzen, waarvan d'r achte (woon)boerderi'jen binnen, mit ongeveer vuvzenueventig inwoners. Bi'j iene van de boerderi'jen staot een bod mit et opschrift 'Hoeve Overburen' in de tuun.

De huzen en boerderi'jen van de buurtschop van now heuren diels bi'j Steggerde, een kleiner diel staot op et grondgebied van Peperge. Een sloot vormt hier de dörpsgreens. Jammer is dat in 1967 bi'j et ontstaon van de Ericaweg een tal historische benaemings vervallen binnen. Meerdere huzen/boerderi'jen die eerder anduded wodden mit Overburen, Kerklaan, Haenebos en Bremweg, hebben sund 1986 allemaole dezelfde straotnaeme, naemelik Ericaweg en kregen een ni'j huusnommer. De huusnummers bin twee keer deur de gemiente West-Stellingwarf veraanderd; in 1951 en in 1986.

Euverburen maekt vandaage-de-dag diel uut van een mooie kuierrou-te: et zonuimde 'ommetje', via de Haenebos en Peperge, van Staatsbosbeheer. Et geft een kerakteristiek beeld van de omgeving en maekt een ontspannen kennismaeking mit de rieke historie meugelik.

Kotomme de buurtschop Steggerde-Euverburen kent een lange en biezondere geschiedenis. Hier ligt de oorsprong van de rooms-kattelieke perochie Steggerde, en et was mar liefst 265 jaor (1657-1922) et centrum van de kattelijke gemienschop van West-Stellingwarf an de zunnekaante van De Lende. Tegenwoordig is et veural een romantische en idyllische buurtschop midden in et gruun, waor aj' nog van vredige rust genieten kunnen!

Veul perochianen begeleidden in 1957 heur ni'je huder 'Pastoor Tempel' naor de karke van Steggerde-karke. Daornao was d'r een Heilige Mis mit een welkomstviering. (Foto: kollektie Rikie ten Berge)

DE GRACHT, EEN BUURTSCHOP MIT MAR LIEFST 16 BROGGEN

Jelle Roorda

De buurtschop *De Gracht* ligt in de Westhoek van de gemeente West-Stellingwarf langs et waeter *De Gracht* en de weg *Gracht*. Typisch en hiel kenmerkend veur et beeld van disse buurtschop is et grote tal betonnen broggen over *De Gracht*. De buurtschop ligt in een groot leegvenegebied, dat bi'j de Grote Veenpoolder van West-Stellingwarf heurt.

Een beeld van *De Gracht* vandae-ge-de-dag vanof de Van Helomavaort 2020. (Foto: Anida de Vries)

Op 'e Gussefeldkaorte uut 1786 is et petroon van de lintdörpen an de Binnenweg mit de boerderi'jen en ok de doe al greven veenvaorten langs de Scheene te zien. (Kollektie Tresoor, Liwwadden)

Kelonisaasie van de Westhoek

Ieuwenlaank is dit leegvenegebied onbewoond west. De boeren op 'e hoger legen zaandgronden bruukten in de zoemer et moerassige laand om huj van te haelen. Van de 12^e ieuw of kwam de kelonisaasie van de Westhoek op gang. Op 'e van et noordoosten naor et suudwesten oflopende zaandroggen, die wat boven et leegvene uut stakken, ontstonden de eerste wegen die Binnenweg nuumd wodden. Ze leupen evenwiedig an de rivieren De Lende, De Kuunder en De Scheene. Vervolgens wodde et gebied in de vorm van opstreckende kavels vanuut zoe'n Binnenweg anmaekt.

De boerderi'jen wodden – anpast an de lekaole omstaandigheden – in een lange riegel naost mekeer bouwde. Zo ontstonden uutaendelik de lintdörpen. Op 'e iene zaandrogge weren dat Ooldelaemer, Munnikeburen, Scharpenzeel en Spange. Disse dörpen wo'n tegenwoordig ok wel anduded as de wegdörpen in de Grote Veenpolder. Op 'e aandere rogge gong et om Sunnege, Ooldetriene, Ni'jtriene en (opni') Spange.

Van Grift naor waeterweg, rechte Gracht en Oprachte

Een *gracht* is een anlegde waeterweg. Et woord komt van 'graff', waor et woord 'graven' dudelik in te herkennen is. De geschiedenis van et ontstaon van de waeterweg De Gracht in de Westhoek past in et petroon dat de kelonisaasie van et gebied deurlopen het. Bi'j de kelonisaasie langs de *Binnenweg* (et *Voetpad*, naost de *Padsloot*) langs Munnikeburen en Scharpenzeel kwam zo een riegel boerderi'jen. De percelen laand bin daor kotter en brieder as de waeterwieren vanuut de Binnenweg richting De Kuunder. Daor mossen ze bi'j de ontginning een scheidingszuken tussen de boerderi'jen langs De Kuunder en die langs de Binnenweg. Daoromme wodde vlakbi'j Munnikeburen en Scharpenzeel een scheidingsvaart greven, op et plak waor al een ziedstroompien van De Scheene leup, in de vorm van een oold veenstroompien. Disse scheidingsvaart staot in de Beneficiaolboeken van Friesland (1543) anduded as de 'Grift' en de 'Oude Grift'.

De Grift leup tot de *Bielemening* bi'j Scharpenzeel en lag dus mar diels in et dörpsgebied van Munnikeburen. In de tied van de vervening is de Grift de rechte Gracht wodden. Laeter zol et *De Oolde Gracht* nuumd wodden. In Spange maekt De Gracht een bocht in de richting van de *Spangehoekweg*, waor in de tied van de veenderi'jen een haven-tien was. Dat is now nauweliks meer in et laandschap te herkennen. Et stok Gracht nao de bocht nuumden ze de *Oprachte*. Et woorddiel 'op'

liekt hier dezelve betekenis te hebben as een opdiek en opvaart, d.w.z. d'r 'loodrecht op'.

De oprichting van de Groote Veenpolder

In de 18^e, 19^e en 20^e ieuw is et leegvene in de Westhoek ofgreven. Wat aachterbleef weren de petgatten in et laand, vuld mit waeter, en ofwisseld mit de zonuimde 'hegen' of 'ribben', de strook grond tussen twee petgatten.

De overlast van de overstromings wodde in Zuudwest-Friesland en Noordwest-Overiessel deur de vervening almar arger. In 1832 stuurde keuning Willem I jonkheer E. de la Costa as gezaant naor Friesland om repot op te maeken. De periode van de wilde vervenings was veurbi'. De la Costa stelde dattien veenpoolders in mit de bepaoling dat nao de vervening d'r weer bewarkber laand kommen zol. De Grote Veenpolder in West-Stellingwarf was daor iene van.

De polder, ongeveer 3600 bunder groot, wodde opricht in 1847. In dat jaor verliende keuning Willem II oktrooi (vergunning) tot: 'het bepodderen, vervenen en droogmaken' van de grond tussen De Kuun-

*De Grachtssluus naor de Van Helomavaort, 2012.
(Foto: Stichting Waterschapserfgoed)*

der, de Helomavaort, De Lende en de Staotendiek. In et oktrooi weren onder eren bepaolings opneumen over et bestuur van de veenpoolder. Dat zol bestaon moeten uut een grietman – de veurloper van de bor-gemeister – van West-Stellingwarf en vier ere personen, die benuumd wodden zollen deur Dippeteerde Staoten van Friesland. In et oktrooi wodde ok bepaold dat een ringdiek om et gebied henne anlegd wodden moest, mit daor drie sluzen in: een sluus bi’j Schoterziel, iene in De Scheene en iene in De Gracht. Veerder wodden een tal turfvaorten greven, en wodde de bouw van drie broggen en twaelf meulen – laeter verminderd tot zes – plaetst. Dit om de poolder dreuge te hollen. Om 1860 henne was de inpooldering veur et grootste pat klaor en weren de plannen realiseerd. Hiernao kon een diel van de poolder veur laand-bouwdoeleinden bruukt wodden, mar – ok al was dit et doel niet west – gong ok et vervenen nog jaorenlang deur. Uutaendelik wodde uut zoe’n 2100 bunder et vene baggeld om tot baggelturf verwarkt te wodden. De grondeigeners verkochten et vene van heur laand an de veenluden, zo numnden ze in die tied de veenbaozen.

De Gracht en Grachtsluus

Bi’j de anleg van de Grote Veenpoolder (1847–1860) wodde De Gracht veerder uutgreven, verbried en verlengd tot an de Helomavaort waar een schutsluus, de Grachtsluus, bouwd wodde. De Helomavaort – de verbiening tussen De Lende en De Kuunder – was al in de 18^e ieuw (1775) in opdracht van de vervenersfamilie Van Heloma greven.

Die eerste Grachtsluus wodde in 1851 deur annemer Kamman uut et plak De Kuunder bouwd veur f 10.000,-. De Grachtsluus diende, krek as de Scheenesluus op ‘e greens van Munnikeburen en Ni’jtriene, veur de waeterbeheersing en veur de ofvoer van de turf naor de Helomavaort en veerder. Bi’j de Grachtsluus laggen de schippers van de tjalken of skûtsjes te waachten op heur laeding, die mit turfbokken uut de veenderi’je anvoerd wodde. De turf gong naor de grote steden in Hollaand, veural naor Amsterdam.

Lombok an De Gracht

In et veurjaar, as et wark in de veenderi’je begon, kwammen de veenarbeiders overal weg, veural uut de Friese Woolden, Noordwest-Overiesel en uut Duutslaand. Veul veenbaozen weren uut Gieteren ofkomstig. Mesienen weren d’r doe nog niet en dus mos alles mit de haand gebeuren. Et wark was zwaor, de veenarbeiders warkten zes daegen in

de weke twaelf tot veertien uren op een dag. De arbeidsomstaandigheden en de beloning leuten nogal te weensken over. Onder de losse veenarbeiders ontstun op een gegeven mement de gewoonte om in et veurjaar te staeken om een hoger loon bi’j de veenbaozen te bedingen. Op 23 april 1888 staekten ze trouwens om een aandere reden, dat was vanwegens de gedwongen winkelnering. De arbeiders weren verplicht heur levensmiddels in de winkel van heur veenbaos te kopen, waar die veul duurder weren. As ze dat niet deden kregen ze ontslag. Bovendien wodden op et aende van de weke, naodat et loon uutbetaeld was, de neudige glaezen jenever en/of braandewien in de kafe’s van de veenbaozen dronken, waardoor d’r amper wat overbleef om van te leven.

As de veenarbeiders onder invloed van alkehol weren, ontstun onderling makkelik onienigheid, waarbi’j et konflikt meerstal letterlik uutvochten wodde. Om die reden gongen de bewoners in de omliggende dörpen een diel van et laand an weerszieden van De Gracht, waar veul losse arbeiders bivakkeerden, *Lombok* te numen. In de 19^e ieuw wodde d’r op et Indonesische Lombok ok vaeke vochten, vandaor de naeme. D’r bin uut die tied biezundere veldnaemen beweerd bleven, zoas *Kommer en Geklaag laand*, *Tenteperceel* en *De Lange Plaanken*.

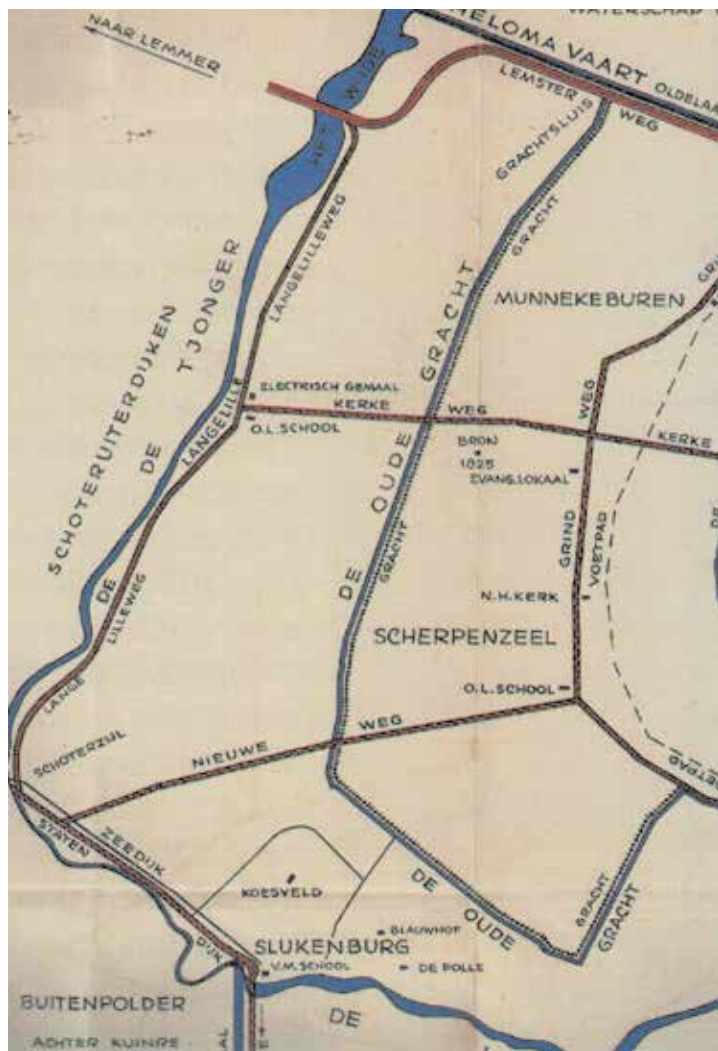
Nao ofloop van et seizoenswark in et vene gongen de meeste arbeiders nog een peer maonden mi’jen en huijen bi’j de boeren.

Ontstaon buurtschap De Gracht, van ongeveer 1850 of

De inpoolderings- en verveningwarkzaamheden brochten hiel wat drokte in et gebied tewege. Al gauw kwammen d’r turfschuren bi’j de Grachtsluus te staon en overal an De Gracht kreej’ tenten en keten veur de veenarbeiders. Die weren deurgaons vier bi’j vier meter, waar ze mit acht personen op ‘e grond sleupen. Et weren onhygiënische en ongezone omstaandigheden, mar veul meensken hadden deur de grote aarmoede gien ere keuze as om te perberen om zo veur een inkommen te zorgen. De meeste arbeiders gongen nao et seizoen weer weeromme naor heur thuus, mar aanderen bleven hier overwinteren. De veuruutgang gong traoge, mar in de daarop volgende jaoren wodden de hiel tied meer tenten en keten deur kleine veenarbeiderswonings vervongen. Uutaendelik kwam d’r langs De Gracht een lang lint van woninkies en zo ontstun de buurtschap De Gracht.

Deur de opkomst van stienkool as energiebron begon d’r rond 1900 de hiel tied minder vraoge naor turf te kommen. Et wark veur de veenarbeiders in de Westhoek verminderde hadde. De meesten keerden veurgoed weeromme naor heur geboortestreek, sommigen vunnen

wark in de textielindustrie in Twente en eren bleven in de Veenpolder wonen. Dit mit de vaaste wil om op een peer bunder eigen of huurde grond, mit wat bijverdiensten uut seizoenarbeid bijglike bij de boer, tot een ni'j bestaon – uutaendelik as kleine boer – rondkommen te kunnen.

Een beeld van De Gracht, Oolde Gracht en de Grachtssluis in 1947. (Uut: Een Veenpolderbevolking. Sociografie van de Grote Veenpolder van Weststellingwerf, B. Oosten, Wolvege, 1947)

Et dreugeleggen en opni'j anmaeken van de Grachtkavel

Om 1920 henne – doe de verveningsaktiviteiten zo'e'n betien veurbi'j weren – belemmerde et overtollige waeter in de Grote Veenpolder et laandbouwgebruuk nogal, en wodden d'r daaromme plannen maekt veur et dreugeleggen en opni'j anmaeken van de polder. In 1928 wodde in et westelik diel begonnen mit et dreugemaeken van een omtrint 2110 bunder groot gebied langs De Gracht. Bij De Langelille wodde in 1929 een elektrisch gemaal bouwd, dat is gemaal Jan Nijland dat d'r now nog altied is (Langelilleweg 51). De Gracht wodde inricht as heufdofvoerkenaol veur et waeter dat uut de polder in De Kuunder maelen wodde. Nao et dreugeleggen begon et opni'j anmaeken. Hierbi'j wodden de petgatten ontwaeterd, wodde de kragge deurspit en vervolgens et terrein vlakmaekt, waarbi'j een diel van de grond van de legakkers in de petgatten gooid wodde. Alliend al de ontginningsmaatschoppi'je 'De Drie provinciën' was goed veur de ontginningswarken van meer as 900 bunder. Hierbi'j ontston binnen de Grote Veenpolder de Grachtkavel.

De Grachtssluis vlakbi'j de Helomavaort wodde in 1928 verni'jd en ommebouwd tot een sluis mit een hoge kolkwaand van beton. Zo'e'n bouwkonstruktie is nargens eers in Nederland te vienen, en is daaromme uniek. Van de zes wiendmeulen wodden d'r viere buten warking steld en de schutsluis bi'j Schoterziel kwam te vervallen.

Et uutbaggeren van de Gracht in Scharpenzeel, zien vanof de brogge in de Ni'je Weg/Karkeweg in 1930. (Foto: kollektie Vereniging Historie Weststellingwerf)

D'r ontstun zo een nij weidegebiet veur de laandbouw, waar een tal zonuimde ontginningsboerderi'jen langs onder meer De Gracht bouwd binnen. In die boerderi'jen begonnen veural nijkommers as veehouder. De beroepsbevolking, die oorspronkelijk uut veenbaozen en turfmaekers beston, veraanderde in de loop van de tied in veural boeren en boerenarbeiders.

Ten behoeve van et ontsluten van et anliggende laand en de wonings en boerderi'jen is doe een zestiental broggen over De Gracht bouwd. Alle broggen hebben een betonnen konstruktie die bestaot uut kolommen mit een poddestoelvormige kop (veur et verdielen van et gewicht) en daarop een betonnen broggedek mit verhoogde ziedliggers. Et belang van et beveerber hopen van De Gracht speulde in die tied niet, vandaor de keuze veur vaaste broggen in de uutvoering van beton as een praktische en ok goedkope oplossing.

Aarmoedige wonings en vertrekkende bewoners

Veul inwoners van West-Stellingwarf hadden et in die tied finaal beslist niet roem en zij mossen heur mit weinige inkomsten mar zien te redden. Wietse Venema, in die tied volontair van de gemiente, kreeg begin 1942 de opdracht daar gegevens over te verzaemelen in de Westhoek. Over De Gracht onder Munnikburen schreef hij onder meer et volgende: 'Er stonden verspreid aan de Gracht een aantal, meestal armelijke woningen. In één van die huisjes moest ik zijn. In de huiskamer zat een vrouw bij de tafel naast de kachel. De ruiten aan de noordkant van de kamer waren bedekt mit een dikke laag ijsbloemen. Het leek wel matglas. Ik ging bij de tafel zitten en toen ik bezig was gegevens op te schrijven meende ik, dat de oostelijke wand van de kamer bewoog. Ik schrok enorm en keek nog eens en zag toen, dat er aan die kant een deken was gespannen, die soms opbolde door de harde en koude oostenwind. Het was een griezelige ervaring de wand van de kamer te zien bewegen. Ik huiverde en maakte vlug mijn wark af en fietste vervolgens naar het café de Veehandel in Spanga, waar ik totaal verkleumd aankwam en mij bij een goede kachel kon opwarmen.'

Nao de Twiede Wereldoorlog, in de jaoren vuufstig en zestig, trokken de hieltied meer bewoners uut de Westhoek naor grotere plakken as Emmeloord, De Lemmer, Wolvege en Et Vene, waar de industriële bedrievighied doe op gang kwam en et aanbod van wark groter wodde. Et gevolg was dat de hieltied meer veenarbeidershusies an De Gracht, De Scheene en op ere plakken in de Westhoek leeg kwammen te staon.

An De Gracht staot nog een oorspronkelijk veenarbeidershusien uut 1937. Et is een zonuimde twiekaemerwoning mit een woonoppervlakte van mar 43 m². Van dit type huus hebben hier vroeger inkelde tientallen staon. De husies wodden zo goedkoop meugelik bouwd, mit allien een stienen (halfstiens) gevel. De ziedkaanten en de achterkaante weren van plaanken maekt en de husies hadden een rieten kappe. (Foto: Anida de Vries)

Een beheurlik tal wonings wodde in et kader van de zonuimde krotsanering ofbreuken, en eren wodden deur rekreaanten opkocht en kregen de funktie van vekaansiewoning.

D'r bin indertied wel inkelde kleine winkelties (an huus) an De Gracht west, mar die bin in de loop van de tied allemaole verdwenen. Veur bosschoppen, schoelen en de dokter en zo mossen de bewoners naor de grotere dörpen zoas Munnikburen en Scharpenzeel, waarbi' Scharpenzeel lange et centraole dörp in de Grote Veenpoolder was.

Ontwikkelings nao de oorlog

Mit de anleg van de Pieter Stoefzaandweg (N351), de twiebaensweg van Wolvege naor De Kuunder en de Noordoostpoolder in et begin van de jaoren vuufstig verbeterde de beriekberhied van de Westhoek. Rond 1950 wodden d'r plannen ontwikkeld tot et dreugeleggen van et nog resterende zudelike diel van de Grote Veenpoolder, de Scheenekavel. Protesten kwammen d'r van veural de riettelers, die vreesden veur ver-

*De Gracht in 1933, mit een indrokwekkende betonbrogge en een veenarbeidershusien tussen Munnikeburen en Scharpenzeel.
(Foto: kollektie Vereniging Historie Weststellingwerf)*

lös an inkommen, leidden tot et niet deurgaon van de plannen. In feite wodde zo de basis veur et netuurgebied *De Rottige Miente* (1100 bunder) legd. Et is een netuurgebied mit een rieke flora en fauna. Butendat is et een gebied waor rekreaanten heerlijk kuieren kunnen, mar ok fietsen en veren. Op verschillende plakken bin rekreaosiesteunpunten ontstaan, in de vorm van kampeerplakken en jachthavenveurzienings, zoas bi'j Ni'jtriene, De Langelille en Schoterziel.

Nog niet zo lange leden, in de jaoren 1993–2011 tiedens de ruilverkaveling Echtener- en Grote Veenpoolder, weren d'r opni'j wat anpassings van de Grachtkavel. Hierbi'j is et laand an weerskaanten van De Gracht grootschaoliger verkaveld, om zo mederne laandbouw meugelik te maeken. Butendat wodde et waeterpeil anpast om zo et verbranen van de resterende veenlaoge tegen te gaon. Veerder bin ok hier de wegen verbeterd en inkelde ni'je fiets- en kuierpaeden anlegd.

De Gracht now

De buurtschop Gracht het gien plaknaemebod, zodat alliend an de straotnaemebodden te zien is waor et is. D'r staon zoe'n 75 huzen langs de zes kilemeter lange Gracht en et tal inwoners was in 2019 223.

Wat de adressering angaot vaalt de buurtschop onder drie dörpen. Et noordelike diel vaalt onder Munnikeburen, et middelste pat onder Scharpenzeel en et zudelike diel, mit ok de Ni'jeweg, onder Spange. Ondaanks disse splissing van de postkode vormt de buurtschop toch een ienhied. De meeste bewoners wonen d'r al lange, sommige families al meerdere generaosies. Zi'j treffen mekeer bi'j de verschillende sporten en kulturele aktiviteiten in de grotere dörpen in de buurt. Langs De Gracht bin d'r in 2022 nog een viertal grotere melkveebedrieven te vienen, veerder bin d'r gien bedrieven. De meeste inwoners warken in

de omliggende plakken zoas Wolvege, Emmeloord of De Lemmer, of nog veerder van huus.

Kenmarkend veur et beeld van disse buurtschop vandaage-de-dag bin de zestien betonnen broggen over De Gracht. Twie broggen van rond 1920 bin zo weerdevol dat die appat op 'e gemientelike mone-mentelieste van West-Stellingwarf staon. De Grachtsluus (1851) het al lange gien funktie meer, mar wodt now ok zien as kultureel historisch waeterbouwkundig arfgoed dat beholen blieden moet. In 2012 is d'r een rekonstruksje van de sluis west. D'r staon an De Gracht nog een tal kerakteristieke veenarbeiderswoningen, meerstal grondig verbouwd en vaeke mit een anbouw vergroot, waarbi'j liekewel de oorspronkelike heufdvorm nog wel herkenber is.

Om kot te gaon: in de buurtschop De Gracht is et rieke historiske verleden nog altied te zien, en wonen de meensken d'r laandelik: midden tussen de weilanen en veul netuur!

*Straotnaemebod.
(Foto: Anida de Vries)*

Disse brogge over de Gracht langs de Karkeweg is van 1920 en intied een gemientelik monement. (Foto: Philip Friskorn)

SCHOTERZIEL: EEN BUURTSCHOP OP 'E GREENS VAN LAAND EN WAETER

10

Jelle Roorda

In de uterste zuudwestpunte van de Westhoek van West-Stellingwarf ligt an de revier De Kuunder de buurtschop *Schoterziel*. Tot omtrint negentig jaor leden leefden de inwoners hier nog op 'e greens van et vaaste laand en et waeter van et Iesselmeer. Now kiek ie vanof de Zeediek in oostelike richting uut op et veenweidegebied van de Westhoek en in zuudwestelike richting op et ni'je, wiedse laand van de Noordoost-poolder.

Disse kleine buurtschop is al roem 900 jaor oold, want al uut et jaor 1073 is d'r een anduding van visrechten bekend. Veul generaosies viskers hebben hier woond, die mit goeie vangsten op veural de Zuderzee, mar ok op vaorten en poelen in de buurt van Schoterziel, heur broggien verdienden. Al ieuwenlaank is d'r spraoke van een diek, een sluus en een harbarge (1580) waar schippen anlegden

in ofwaachting van betere weersomstaandigheden om de Zuderzee op te kunnen. Mit van ongeveer 1660 of een jaegpad, de veurloper van de laetere weg langs De Kuunder van De Langelille via Schoterziel naor Sliekenborg en et plak De Kuunder. Pas op et aende van de 18^e ieuw kwam de *Ni'jeweg*, de verbiening mit Scharpenzeel en Spange tot staand. De harbarge hadde deurgaons an klaanten gien gebrek; de gaasten at-ten d'r vasse, vette bakte aol of ere vissoorten, zo is uut overleveringsverhaelen bekend. Schoterziel beschikt now vuufhonderd jaor laeter nog altied over een pleisterplak. Dat is kefé Bos dat "t Sluisje" nuumd wodt, en waar ok visgerechten besteld wodden kund.

Plaknaembod Skoattersyl / Schoterzyl. (Foto: Anida de Vries)

Veldslag bi'j Schoterziel 1396

Kroniekschriever Worp van Thabor tekende op dat d'r op 29 augustus 1396 een bloedige slag bi'j Schoter-

*De sluus van Schoterziel, juli 2022.
(Foto: Anida de Vries)*

ziel tussen de Friezen en Hollaanders west het, die deur de Friezen verloren wodde. Zoe'n duzend manluden kwammen doe omme, zoas ok Juw Juwinge, de elfde Potestaat van Friesland. De troepen van hertog Albrecht van Beieren nammen de versterking in, mar trokken heur al gauw weeromme, omdat et weer minder wodde. Et weren doe langs De Kuunder en De Lende beslist gien vredige tiden, mar de grootste v'jaand veur de bewoners was ieuwenlaank toch et waeter. Hier daolik meer over.

De Schotanuskaarte van 1718.

Oorsprong en betekenis naeme van de buurtschap

De buurtschap Schoterziel is vernuimd naor et plak daor een vroegere 'uutwaeteringssluus' in De Kuunder lag. Al 'in den jaare 1433' wodde de bouw van een sluis bi'j d' Oude Scoter Zyl nuumd. Et bi'jvoeglike naemwoord *Scoter*, *Schoter*-, het betrekking op 'e vroegere griet-ni'je *Schoterlaand* (now gemiente Et Vene). 'Schoot' betekent hier een veuruutstikkend stok laand. Ie zien 'schoot' ok in de plaknaemen Ooldeschoot en Ni'jeschoot, neffens Gildemacher (2007). 'Zijl' betekent sluis.

In de laete middelieuwen weren d'r in Friesland veul kloosters die et onderhoud van broggen en ere waeterstaatswarken veur heur rekening nammen. Vermoedelik herinnert de naeme Schoterziel an et klooster van et Convent van Scoten an de revier De Kuunder bi'j Et Vene. Dit klooster hadde in de omgeving van Schoterziel veul bezittings. In de

twiede helte van de 16^e ieuw koj' de naeme *Scoter zijel* tegen. De Schotanuskaarten van 1664 en 1718 vermelden de benaeming *Oude Schooterzyl*. In 1853 vermeldt Eekhoff *De Schoterziel*.

In de Volkstelling van 1840 staot Schoterziel nog niet as buurtschap vermeld. Wel de buurtschap *Schoter Uiterdijken* (mit acht huzen en dattig inwoners); et Schoterziel van doe lag in et uterste zuden daorvan. Die bebouwing van Schoterziel zal in dat jaor grif bi'j die van Schoter Uiterdijken heurd hebben.

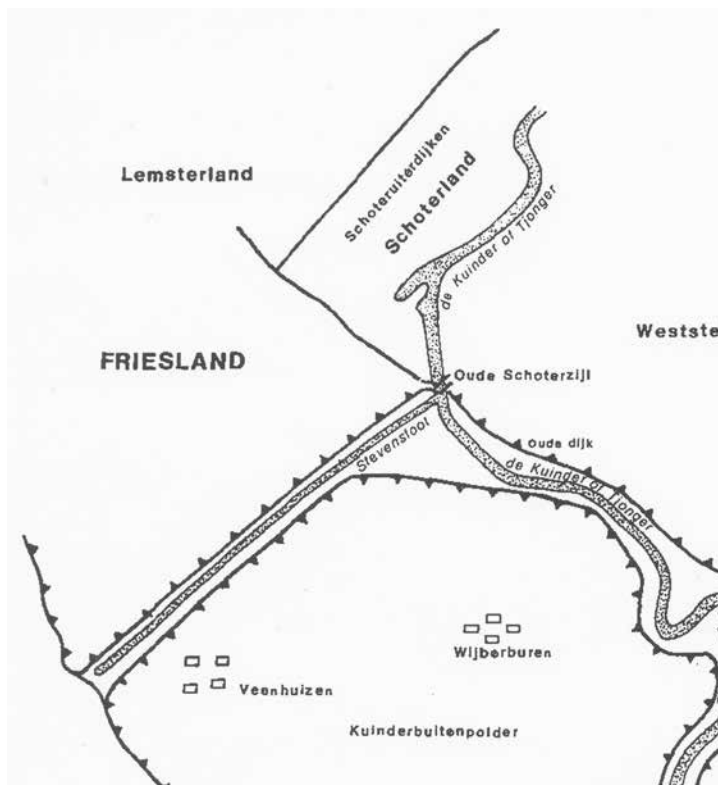
Waeterstaatsgeschiedenis

Uut de geschiedenis dot bliken dat Schoterziel en Slikenborg – dat dörp ligt vlak in de buurt – al ieuwenlaank nauw mit mekeer verbunnen binnen deur heur ligging an de revieren De Kuunder, De Lende en an de Zuderzee. Om de woonsteden en de laandbouwgronden tegen et waeter te bescharmen, wodden al in de 14^e ieuw an weerskaanten van De Lende ienvooldige dieken anlegd; iene an de zunnekaante op Overiessels grondgebied en iene langs de noordkaante op West-Stellingwarver grond. In tegenstelling tot De Lende laggen d'r langs De Kuunder gien zeedieken. Over de dieken leupen doedertieden vaeks (karre)paeden.

In de 15^e ieuw wodde d'r deur grotere boeren die zels laand hadden en ere grondeigeners uut tien dörpen (uut de Westhoek en uut et gebied ten noordwesten van De Kuunder) een pattekelier waeterschop 'Schoter- of Slikenborgerziel' (kotweg de 'Ziel' nuumd) opricht. Mit as taek: et verbeteren van de beheersing van et waeter van de beide revieren en et keren van et zilte waeter uut de Zuderzee. Ieder dörp zorgde veur twie volmachten, en d'r wodde een daegelijks bestuur ansteld. De volmachten bedochten een plan veur et verbeteren van de waeterkering, et versterken van de dieken en de bouw van een sluis bi'j Schoterziel. Niet iederiene was hier bliede mit; zo is d'r een brief van de doe machtige Haanzestad Kaampen uut 1474 beweerd bleven, waor et misnoegen in uterd wodt over et plan veur et waeterschop de Ziel angaonde et bouwen van de sluis. Kaampen was bange dat die een naodiël wodden zol veur de vri'je deurgang van heur vrachtschppen en daoromme een beparking veur heur rendabele haandelsmeugelikheden. De volmachten van de Ziel schrokken hier beheurlik van, en zi'j schikten: 'Wij willen u in geen geval hinderen,' zo schreven ze. Ze beloofden de Kaampeners ok om de sluis 'zo wijd en hoog' te maeken, zodat al heur schppen d'r deur konnen. De sluis en de waeterwarken bi'j Schoterziel kwammen d'r, en de tien dörpen, verenigd in de Ziel,

betaelden de bouw. De schippen die d'r gebruik van maeken gongen
mossen liekewel in et vervolg wel sluusgeld en ok tolrecht an heur
betaelen.

In het jaar 1579 kreeg de kust van de Westhoek van West-Stelling-warf te maeken mit een geweldige ‘tempeest’; een woeste storm, vergezeld gaonde van een hoge vloedgolf, waarbij de hoolten sluus en ok de brogge grote schae opleupen en niet meer bruukt wodden konnen. Men was et d’r mitien over iens dat de sluus weer opbouwd wodden mos, mar ok dat Schoterziel niet et meerst ideale plak hievrer was. De volmachten van de Ziel besleuten om op et plak waar de revieren De Kuunder en De Lende bi’j mekeer kwammen, dus bi’j Sliekenborg, een ni’je sluus te bouwen. De diek tussen Schoterziel en Sliekenborg zol in et vervolg as binnendiek fungeren kunnen, want de Kuunder-

Situaosie rond 1580 waar Oolde Schoterziel, Slikenborg en de Butenveldpoolder op te zien binnen. (Uut: Na Driemaal klokkeppinge, Fokke Middendorp, Stellingwarver Schrieversronte, Oosterwoolde, 1985)

butenpoolder (laeter de zoemerpoolder 'Butendieksveld' nuumd) die veur de kust van de Westhoek lag was omme al een netuurlike buffer bi' storm en hoog waeter, zeker as de kwelderdiek ok nog wat versterkt wodden zol, zo was de rissenaoisie. Butendat scheelde disse oplossing flink in de kosten, en dat paste de heren goed.

De Sliekenborgziel 1580-1702

In 1580 was de nijje sluus van Slikenborg, de ‘Slikenborgziel’ nuumd, klaar veur gebruik. Ondaanks dat de perveensie Friesland him hier mit bemuiide bleef de Ziel eigener en ok et zeggenschap over de sluus holen en mossen de passaanten ok hier sluus- en tolgeld betaelen. Behalven as waeterkering hadde de sluus een belangrieke funktie veur de schippen; zo koj’ hier vanuut Friesland de Zuderzee berieken en aandersonne. In die tied haj’ hier meerst tjalken en skûtsjes, die veural nuunders anvoerden veur de kalkovens. Mar ze vervoerden ok veul turf uut Schoterlaand, Opsterlaand en West-Stellingwarf naor de grote steden in Hollaand, veural naor Amsterdam. De Slikenborgziel zol 122 jaor dienst doen.

De Nieuwe Schooterzyl 1702-1842

Et jaor 1702 was een belangriek jaor veur et waeterschop de Ziel en ok veur de buurtschop Schoterziel, want in dat jaor wodde et zwaartepunt in de verdediging van Zuudwest-Frieslaand tegen de opdringende Zuderzee weer weermome naor Schoterziel verplaeft. Mit as heufdreden de zwakte van de diek rond de Kuunderbutenpoolder, die tussen 1590 en 1643 zes keer verlegd wodden mos. De storm van 1643 zorgde ok veur aorig wat schae an de sluus. Et opknappen d'r van kostte 6450 Carolus gulden, een groot bedrag destieds.

Et leek zo mooi in 1580, een sluis bouwen bij Slikenborg, sluisgeld en tolrecht innen en allieënd zo now en dan wat subsidie geven veur et onderhoud van de kwelderdiek an De Kuunder. Et pakte liekewel aandere uut. Et dee bliken dat de saemenwarking mit De Kuunder en de perveensie Overiessel muuzem verleup, en vanwegens gien goeie anpak brokkelde de Butenpoolder de hietied verder of. Op 20 meert 1662 spoelde tiedens een zwaore zuudwesterstorm een groot diel van de poolder vot. En in 1701, bij opni'j een hevige storm, verdwenen ok de in de poolder liggende gehuchten *Veenhuzen* en *Wiebenga* veurgoed in de kolkende zee.

Noordwest-Overiessel, Lemsterlaand en meer as de helte van West-Stellingwerf overstroomd. Et zeewaeter beriekte een hoogte tussen de twienenhalf en vier meter boven NAP. Disse waetervloed veroorzaekte ommeraeck veul ellende en schae. D'r raekten mit mekeer 380 inwoners uut de tied, waarvan 17 in Friesland. Honderden bewoners raekten alles kwiet, een groot tal huzen en boerderi'jen gong verleuren of wodden onbewoonber, en veul vee verdrunk. In Spange en Scharpenzeel gong et om mar liefst 400 koenen en eer vee.

Dippeteerde Staoten van Overiessel stelden vaaste dat d'r zo gauw as kon verbeterings en versterkings neudig weren, en gavven opdracht tot de anleg van een ni'je diek van de Blankenhammerdijk of in Overiessel tot an de Staotendiek in Friesland, et greven van een kenaol – langs de diek – naor De Kuunder (Ni'je Kenaol) en de bouw van een zonuum – de wi'jersluus mit (storm-)vloeddeuren ok bi'j De Kuunder (1836-1842). Hier kon, as d'r geveer driegde, de Zuderzee – en ok De Lende – buten-sleuten wodden. De perveensie Friesland verhoogde de Staotendiek tussen Schoterziel en Slikenborg opni'j. In 1842 was alles klaor en wodde de sluis bi'j De Kuunder in gebruik neumen.

Waetersnood bi'j Hooftwolde in 1825, foto van een schilderi'je van Dirk Piebes Sjollema (1760-1840). (Museum Heerenveen)

De Lende maekt sund die tied tussen Slikenborg en De Kuunder gebruik van de oolde stroom van De Kuunder, wiels De Kuunder gebruik maekt van et oostelik liggende Ni'je Kenaol. De Kuunder hul middels de Ni'je Sluis bi'j Schoterziel ok daor verbiening via de brieder maekte Wostsloot mit de Zuderzee.

Kenaolisaosie en ni'je sluzen

Laeter, in de 19^e en begin 20^e ieuw, wodden in et kader van de waeter-beheersing en ten behoefte van de schipveert De Kuunder en De Lende rechtekrokken, brieder maekt en uddiept. In et geval van De Kuunder gebeurde dat in de jaoren 1886 tot 1888. Van die tied bin ok de Kuunderwallen die nog altied tussen Makkinge en Oosterwoolde liggen. In de jaoren 1923-1927 wodde De Lende rechtekrokken. Hierbi'j wodde ten behoefte van de waeterbeheersing De Lende in twienen knipt op et plak dat wi'j vandaage-de-dag kennen as de Driewegsluis. De ni'je Driewegsluis (1928) kwam in de plak van een oolde sluis en sas (Heloma-sluis en Helomasas) uut 1775. Veerder wodde in 1927 bi'j Blesdieke de keersluis 't Sas en onder Ni'jhooltpae nog een schutsluis bouwd. Behalven de betekenis as schipveertverbiening, hadden disse sluzen die meer et laand in laggen toch ok een zeewerende funktie om et bi'j storm en hoogwaeter opstouwende waeter uut de Zuderzee te keren.

Ofsluutdijk en Noordoostpolder

De waeterstaotkundige situaosie veur de kust van de Westhoek, West-Stellingwarf en Noordwest-Overiessel veraanderde ingriepend deur de komst van de Ofsluutdijk in 1932, en dat was ok et geval doe de Noordoostpolder in 1942 klaor was. De diek om de Noordoostpolder en de Ofsluutdijk, in kombinaosie mit inkelde ni'je gemaelen, zorgen sund die tied veur de veilighied van et aachterliggende laand. Deur de anleg van de Noordoostpolder raekten de mondings van De Kuunder en De Lende blokkeerd. Et waeter van de Friese boezem stroomt sund die tied via et Ir. Woudagemael (1920) op 'e Lemmer, de Tsjerk Hiddessluzen (1951) bi'j Harlingen en et J.L. Hooglandgemael bi'j Staveren (1967).

De sluis bi'j De Kuunder verleur zien funktie en wodde daaromme in 1958 dempt. In 1991 is de sluis liekewel weer opgreven, opknapt en geschikt maekt veur plezierboten. De schutsluis en ophaelbrogge van Schoterziel bin in 1844 en 1901 verni'jd, en kwammen in 1876 in beheer bi'j et Riek, mar sund 1928 doen ze gien dienst meer. Alliend in et geval

Kefé 'Het Sluisje' in 2020. (Foto: Jelle Roorda)

van een driegende deurbraoke van de Ofsluutdiek en de dieken van de Noordoostpoolder, kun d'r deur Wetterskip Fryslân noodschotten in plaetst wodden om te perberen om de Westhoek van West-Stellingwarf dreuge te hollen.

De buurtschop Schoterziel in 2022

De buurtschop het vandaage-de-dag haost gien huzen meer. D'r bin nog twie diekhuzen, waarvan kefé 'Het Sluisje' d'r iene van is, en tegenover de sluus staot nog een kleine boerderi'je. Tot in de zeuventiger jaoren van de 20e ieuw hebben d'r nog twie kerakteristieke vissershuisjes tegen de diek staon, mit witkalkte muren en rieten daeken, en ok een sluuswaachterswoning, mar die bin doe sloopt. Ok de waetermeule, iene van de zesse die de Grote Veenpoolder eertieds dreuge hul, is al lange leden verdwenen.

De buurtschop telt mar zes permanente inwoners, mar in de zoemer kommen d'r ongeveer honderd tiedelike bewoners (campinggaasten) bi'. Zi'j zitten dan an de ere kaante van de Zeediek op camping 't Sluisje, die vuvnveertig plakken veur caravans het.

Schoterziel het een plaknaembod, mit de naeme in et Fries en in et Nederlaans. Et is topografisch zien een hiel biezunder punt, want bi'j Schoterziel kommen drie gemienten bi'j mekeer: West-Stellingwarf, Stienwiekerlaand en Fryske Marren. Een peer kilometer naor et zuudwesten toe gelt dat ok veur de drie perveencies Overiessel, Flevolaand en Friesland.

De kern van de buurtschop mit et kefé en de camping vaalt wat et post- en tillefoonadres angaot onder Bantege, en ligt in de gemiente Fryske Marren. Een diel van de camping ligt liekewel in de gemiente Stienwiekerlaand. De kleine boerderi'je, mit de haven veur plezierboten en de camperplakken an de oostkaante van De Kuunder, heuren bi'j De Langelille in West-Stellingwarf.

Lyda Bos, is vandaage-de-dag de keféhooldster van 'Het Sluisje' en zi'j is ok beheerder van de camping, de jachthaven en de ere rekreative veurzienings. Et kefé het een kleine mar sfeervolle gelagkaemer en is van ooldsher niet alliend et centraole ontmoetingspunt veur de bewoners, mar ok veur de gaasten. Lyda is intied de dadde generaosie Bos, heur heit Willem en beppe Klaasje gongen heur veur. In et verleden – in de tied van heur grootoolden, zoe'n vuuftig jaor leden – wodde d'r jaarliks nog een gezellig dörps/buurtfeest organiseerd, mar die tied is al lange veurbi'. De bewoners weten mekeer as et neudig is liekewel as goeie buurtgenoten vlot te berieken.

De bewoners van vandaage-de-dag weten dat ze bestuurlik op een biezunder topografisch punt wonen, mar ze vienen dat niet belangriek. Zi'j beschouwen heurzels – veural vanwegens de lange en biezondere geschiedenis van Schoterziel – as 'de trotse' bewoners van de kleine buurtschop, neffens Lyda.

De vroegere ophaelbrogge over De Kuunder in Schoterziel is zoe'n vuuftig jaor leden vervongen deur een vaaste brogge, mit een deurveerhoogte van 2.80 m. De oolde zeesluus van 5.30 m bried staot tegenwoordig altied eupen, zodat de plezierveerders d'r zonder oponthoold langes kunnen. D'r wodt rond Schoterziel veul viskt, op et waeter krek lieke goed as vanof de wal. Rekreaanten die heur op een ere wieze vermaeken willen, kun bi'jgliks fietsen of kuieren gaon in de Kuunderbos in de Noordoostpoolder die mar een peer kilometer veerderop ligt.

Van et parkeerterrein of op 'e Zeediek, tegenover kefé-resteraant Het Sluisje kuj' niet alliend genieten van een prachtig wieds uitzicht, mar et is mit behulp van dit heufdstok hopelik ok meugelik om je een beeld veur de geest te haelen van hoe et d'r hier indertied uitzien moeten het.

De haven van Schoterziel. (Foto: Jelle Roorda)

DE BUURTSCHOP DE BLAUWHOF AN DE LENDE

11

Geert Lantinga

Onder de rook van Slikenborg in de Westhoeke van West-Stellingwarf ligt an de Len(de)diek de buurtschop *De Blauwhof*. Ok al staot de buurtschop wel op topografische kaorten angeven, d'r is gien plaknaemebod en ok gien straotnaemebod. Disse buurtschop heurt bi'j et dörpsgebied van Spange.

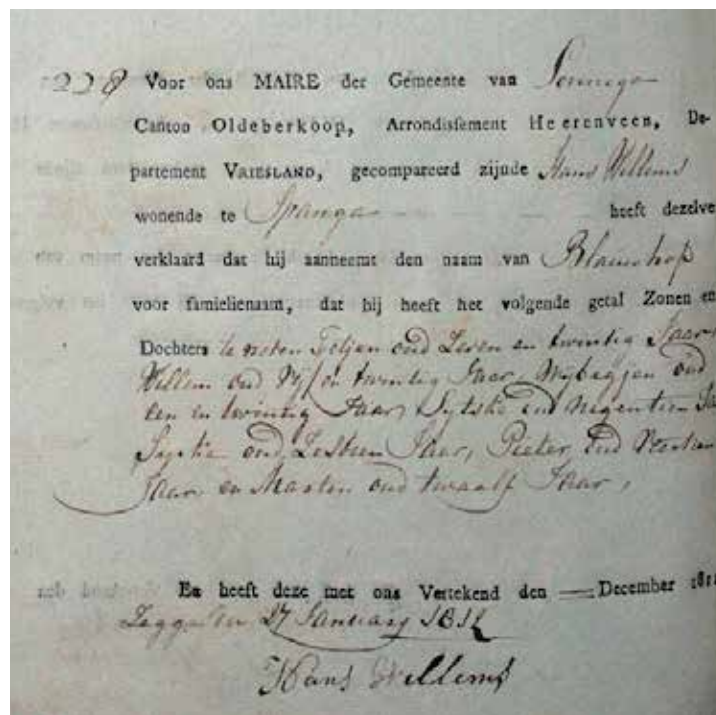
Waar de opvalende hoogspanningsleiding De Lende kruust staon hier een drietal boerderi'jen en een arbeidershusien. An iene daarvan is nog altied de naeme *De Blauwhof* verbunnen en op die wieze is de herinnering an de buurtschop overaende bleven.

Et is in 1740 as Andries Hanzen, die warschienlik doedertied in de poolder *Et Bediekte Rondebroek* woonde, eigener wodt van de zathe mit et bi'jheurende laand *De Blauwe Hof*.

In 1791 'testeert hij (Andries Hanzen) aan zijn kleinzoon Hans Willems de gerechte helft in en van het erve genaamd de Blauwe Hof met deselve quotele landerijen staande en gelegen in den dorpe Spanga in de grietenije van Weststellingwerf Westeinde en door dezelfde Hans Willems thans gebruikt en bewoond wordende'. Veur die tied een veurnaem boer mit zestien koenen op 'e stal.

Disse Andries Hanzen nemt

De buurtschop zien vanof de overkaante van De Lende. Achter de linker boerderi'je, tussen de bomen is in de veerte de boerderi'je 'De Blauwhof' te zien. (Foto: Geert Lantinga)

Akte van naemsanneming deur Hans Willems. (Webstee: Alle Friezen)

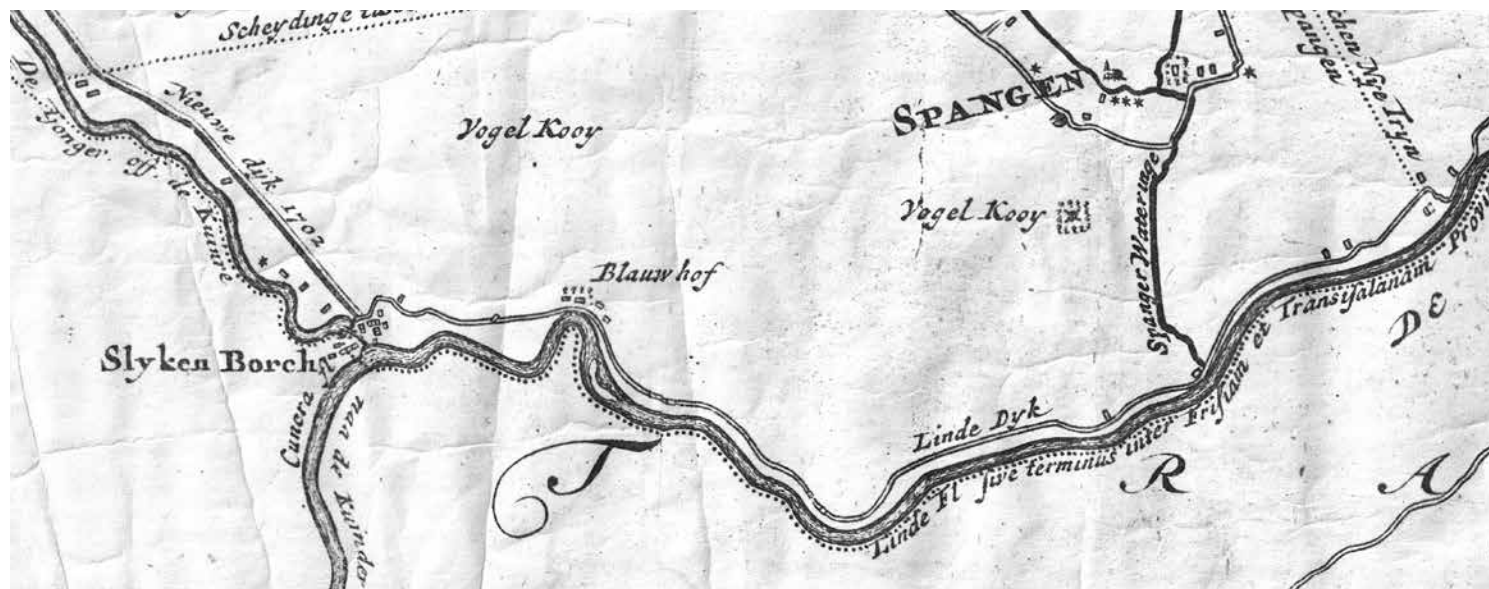
De Blauwhof mit aachter de liendebomen et veurhuus waar rond 1930 de schoelkarke te vienen was. (Kollektie Ooldhiedkaemer West-Stellingwarf).

op 27 jannewaori 1812 de familienaeme 'Blauwhof' an, een naeme die daorveur in familiekringen al bruukt wodde. In 1832 staot zien kleinzeune Pieter Hansen as eigener te boek.

Mit de verkope van de 'uitmuntende, vruchtbare zathe en landen' op 17 oktober 1889, nemt de familie Blauwhof, naodat vuuf generaosies daor boerkt hebben, ofscheid van *De Blauwhof*. Ofgaonde op een kraantebericht in et *Nieuwsblad van het Noorden* van 21 augustus 1898 is baron Van Pallandt van Eerde uut Ommen dan de eigener en wodt de boerderi'je verhuurd.

Weerommegaonde in de tied kommen we de naeme *Blauwhof* veur de eerste keer tegen op 'e kaorte van Halma die in 1714 uitgeven wodde naor een veldopnaeme die uutvoerd was deur Bernardus Schotanus à Sterringa in 1692.

Ienzem en verlaoten staon op die kaorte, vlakbi'j mekeer an de Lendiek, een viertal huzen intekend mit daorbi'j de naeme angeven. Behalven et gehucht Slikenborg, mit de restaanten van de, in de tied van de stried tegen Bommen Berend vernielde Slikenborgerschaans, valen d'r langs de Lendiek in gien velden of wegen veerder huzen te ontdekken. Deur gebruik te maeken van de, een peer ieuwen eerder

Kaorte, tekend deur Bernardus Schotanus à Sterringa in 1692 en uitgeven deur F. Halma in 1714.

Topografische kaart verkend in 1904. (Topografische Dienst / Kadaster)

anlegde, Len(de)diek zal d'r vanuut de buurtschap over laand gien ere verbiening mit de buterwereld west hebben. Veerder is De Lende d'r as veerweg veur een overtocht naor et al even natte Overiessel, waar de in 1433 anlegde dijk om de poolder *Et Bedijde Ronderbroek* henne veerder veur de ontsluting zorgt naor de Legeweg richting Ooldemark en naor De Kuunder. Gaonde over de Zuderzeediek vaalt van daoruut Blokziel te berieken en via de Zuderzee de hiele veerdere wereld.

Dit laeste zal beslist niet de reden west hebben om daor op dat ofleggen plak an de Lendiek wonen te gaon. Wat wel de driefvere west het, dat zal wel nooit boven taofel kommen. Et kan haost niet anders as dat et een biezunder doel diend het. Wat anders drift een meens om je middenin de moerassen te settelen. Hoe et ok wezen mag; in de kloosterlieste *Manasticon Batavum* uut de 17^e ieuw wodt melding maekt van een twietal missieposten van de Franciscanen in Spange en *Spangardijk*. Et zol zo mar es west hebben kund dat de laeste anduding oons voert naor de buurtschap *De Blauwhof*, dit omdat bekend is dat daor in de tied van de Refermaosie een schoelkarke bestaon het.

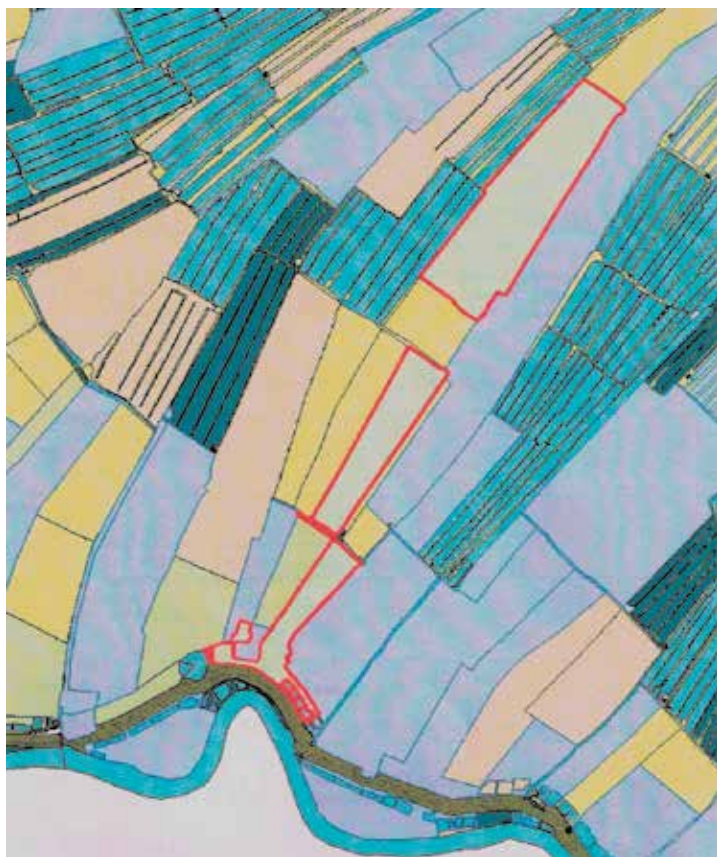
Dippeteerde Staoten van Friesland geven in 1580 een risselusie uut

waorin staot dat et holen van de kattelieke erediensten niet meer toestaon wodt. Alles wat katteliek was wodde verbeuden en/of verbeurd verklaord. De meeste karken wo'n in bezit neumen veur et holen van de geriffermeerde erediensten. Kloosters en begijnhoven wo'n sleuten en priesters en bisschoppen verbannen. Om 1650 henne het et protestantisme haost overal et katholicisme weten te verdringen. Allind in de steden en op een inkeld achterofleggen plak op et plattelaand wodde et kattelieke geleuf in et geheim, in zoonumde schoelkarken, beleden. De moederkarke in Rome leut et d'r niet bi'j zitten en begon weer van veuren of an mit et organiseren van de karkelike gemienschoppen in de vroegere bisdommen. In et biezunder wodde et gebied van de Noordelike Nederlanen daortoe zien as een heidens laand waar missie neudig was. Et zol tot de komst van de Fraansen an et aende van de 18^e ieuw duren eer d'r weer veraandering kommen zol in de veur de kattelieken beslist gien plezierige situaosie. De schoelkarken weren meestentieds niet meer as ienvooldige, somstieden alderdeegst bouwvallige optrekkies, waar de mis in et geniep opdreugen wodde.

Ofgaonde op 'e eerder nuumde kaorte uut 1692 (zie bladziede 98) waar as an De Lende mit de anduding *Blauwhof* vier huzen intekend staon, zo' haost mit stellighied annemen kunnen dawwe hier te maeken hebben mit een stee waar as, wanneer alles an mekeer koppeld wodt, in lang vervleugen tieden beslist wat gaonde west het. Et zollen pionerende turfmaekers of laandontginners west hebben kund, meugelik anstuurd vanuut et kloosterwezen, die daor wonen gaon binnen. Niet onmeugelik mit de kloosterplaetse 't *Clooster* in de poolder *Et Bedijde Ronderbroek* an de zunnekaante van De Lende d'r zoe'n betien schuin tegenover. En mit vlakbi'j et plak Munnikeburen mit veul kloosterbezittings in de wiede omtrek d'r omhenne. In beide gevallen vaalt d'r een link te leggen mit et kloosterwezen vanuut Friesland.

Lao'we d'r es van uutgaon dat dat zo west het. Et is dan niet zo vremd dat hier onderdak vunnen is veur een schoelkarke. Niet zo zeer veur de kattelieken van de Westhoeke, mar van die uut Overiessel. Daor bin twie redens veur an te wiezen. Zo wodde d'r in Friesland wat makkeliker ommeegaon mit et belieden van et verbeuden geleuf, en de overhied an de zunnekaante van De Lende hadde in de ere perveensie niks te zuken.

Mar d'r is nog wat interesaants an de haand. De boerkeri'je en schoelkarke *De Blauwhof* staot bekend as veurbeeld waar as spraake west het van ondersteuning deur zoonumde 'elitedames'. Dit weren

De eigendommen van de elitevrouwluden bin in rood angeven. (Nederge-rechten van Stellingwerf-Westeinde)

meerstentieds ongetrouwde vrouwluden van alle leeftieden (soms wedevrouwen mit of zonder kiender). Krek as op ere plakken in de perveensie zorgden zokke vrouwluden mit heur vermogen veur et bestaon van schoelkarken. Hierbiĳ moet docht wodden an huusvesting van de priester, et ofstaon van een kaemer veur de mis, et verschaffen van liturgische veurwarpen en gao zo mar deur.

Neffens de stem- en floereercohieren van Spange weren de elitevrouwluden ‘papist’ Geertjen Coops (Jacobus) Spanga en Elsjen Valcken tussen 1698 en 1728 eigener van de boerkeriĳe *De Blauwhof* mit de anliggende laanderiĳen. Geertjen was de dochter van Jacobus van Spanga en Tryncke Tietes Lieuwkema. Nao eerst trouwd west te hebben mit Franke Reinders Franckena was Geertjen wedevrouw van Bocke Seerps Scheltinga. Die raekte in 1692 uut de tied, doe ze in Arum biĳ Franeker woonde en amper een half jaor mit him trouwd was. Ze zal doe dus niet an de Lendiek woond hebben, want in 1695 geft ze et jawoord an Bauke Sjoerds in Makkum. Meugelik dat Geertje in 1658 wel in Spange geboren is.

Uut overlevering is bekend dat d’r in et oolde huus an de Lendiek een klein opkaemertien was dat mit de neudige eerbied et ‘pastoorskaemertien’ nuumd wodde. Dat kaemertien zat boven de kelder waor as in et geniep ooit de mis opdreugen wodde.

Van dat alles is vandaeg-de-dag deur niĳbouw niks meer weeromme te vienen. Allind et tabernakel staot warschienlik nog argens in De Jouwer te pronk, zoas dat in de tachtiger jaoren van de veurige ieuw et geval was.

Dat de buurtschop in de loop van de tied et neudige veur de koezen had het mag bliken uut de ronde poele waeter naost de boerkeriĳe Lindedijk 24. Et is een treffende herinnering an de grote waetersnoodramp die et gebied rond de Zuderzee en De Lende in de

Et niĳe veurhuus van De Blauwhof. (Foto: Geert Lantinga)

naacht van 4 op 5 feberwaori 1825 zwaor teisterd het. Een saemenspiel van een zwaore noordwesterstorm en springtj deden de dieken van de Zuderzee bezwieken waornao de Lendedieken etzelde overkwam. Op die plakken waor as d'r gatten in de diek sleugen wodden kolkte et waeter mit zoe'n meraokelse kracht naor binnen dat d'r in et laand langs de diek vielvormige, slim diepe, gatten uutsleten wodden. Ok naost *De Blauwhof* was dat et geval. In de volksmond bin zokke gatten bekend as 'wiel' of 'kolk'.

Over hoe et de buurtschop an De Lende tiedens de storm vergaon is, daor is nooit speciaol wat van naor buten kommen. Ongetwiefeld zal et d'r ommeraek mal om weg gaon wezen in de vroege morgen van de 5^e feberwaori. De noordwesterstorm was doe uutgruuid tot een orkaan en de regen kwam bi'j bakken vol uut de locht valen. Wat zullen de meensken daor reer keken hebben doe d'r vlak veur heur neuze een gat in de Lendiek sleugen wodde, waor even laeter raelings langs heur huzen et woeste waeter mit donder en geweld naor binnen kolken kwam. Et kan haost niet aandere zo west hebben as dat et verhoogde huusstee waor *De Blauwhof*, krek as dat bi'j de ere boerderi'jen en onderkommens in de buurtschop et geval was, zien vertuten daon het.

De kolk naost de boerderi'je De Blauwhof. (Foto: Geert Lantinga)

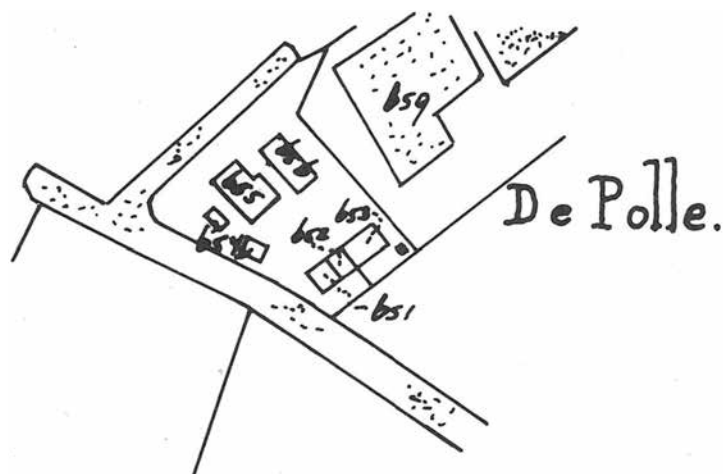

De Lendiek mit op de veurgrond et plak waor 'De Polle' west het. (Foto: Geert Lantinga)

Et moet zo west wezen dat d'r doe in Spange een vuuftigtal boerderi'jen en woonhuzen hielemaole vernield binnen, en turfmaekerstenten gewoon van heur plak dreven en verleuren gaon binnen.

Waor vandaage-de-dag ok niks meer van te zien is, is dat an de oostkaante van de boerderi'je *De Blauwhof*, zoe'n honderd meter verderop tegen de Lendiek an, een groepien zonuimde tenten staon het. Zo om 1832 henne weren die et eigendom van een tal veenbaazen. Ze weren daor an et begin van een turfvaort daelezet as onderkommen veur de veenarbeiders die warkten in de trek gatten van de familie Blauwhof. Ongetwiefeld wodde de turf doe langs disse vaort ofvoerd. Op et plak dat bekend ston as *De Polle* wodde zo rond 1940 et laeste optrekkien ofbreuken.

Veraandering in de buurtschop was d'r ok doe op 20 augustus 1898 deur hujbruui de schure van *De Blauwhof* an de grond toe ofbraande, Et veurhuus, dat in 1853 een grondige opknapbeurt ondergaon hadde, bleef beholen en daormit ok de herinnering an de schoelkarke. Goed veertig jaor laeter was et weer raek in de buurtschop. An et aende van

*De situaosie op 'De Polle' in 1832.
(Kadastrale Atlas Weststellingwerf 1989)*

meert 1931 gongen d'r toegeliektied twie naost mekaander staonde boerderi'jen in vlammen op. Et oolde anzien van de buurtschop verdween daordeur, mar een wat sarkastische troost is dat de restaanten van de boerderi'jen dumpt binnen in de kolk.

Aorig om te numen is nog dat d'r hier in et begin van de 19^e ieuw een peer kilometer laank voetpad west het. Dat pad leup vanof *De Blauwhof* dwas deur de moerassige laanderi'jen naor wat now de Spangehoekweg is.

Over wat de naemsanduding *De Blauwhof*, *De Blauwe Hof* of *Blauwhof* angoot, daor is an now toe, veur zoveer bekend, nog gien verklaoring veur geven. D'r wodt wel es docht an de veur disse streek zo kenmarkende kleur van de blauwgröslanen, mar ok wel dat *De Blauwhof* eertieds blauwe dakpannen had het.

*De Blauwhof rond 1965.
(Foto: Piet van der Lende)*

Uitzicht op De Lende en Overiessel vanaf De Blauwhof. (Foto: Geert Lantinga)

MUNNIKEZEEL: DE JONGSTE BUURTSCHOP VAN WEST-STELLINGWARF

12

Jelle Roorda

De buurtschop *Munnekezeel* ligt in de Westhoek van de gemeente West-Stellingwarf in et butengebied tussen de dörpen Munnekeburen en Scharpenzeel in. De naeme van de buurtschop is saemensteld uut disse beide dörpsnaemen. Munnekezeel bestaot sund 2007, is dus in 2022 nog mar vuuftien jaor oold, en is dan ok de jongste buurtschop van West-Stellingwarf.

Et gebied d'r van lopt van et zudelike diel van de Grindweg, over een ofstaand van zoe'n twiehonderd meter mit de huusnummers 150b t/m 174 en 115 t/m 117, tot an de bebouwde koeme van Scharpenzeel. Ok de woning mit as huusnummer nr. 60 en een vroegere boerderi'je (nr. 63), die beide an et Voetpad staon, heuren bi'j de buurtschop. Ok al erveren de bewoners mit mekeer al sund de twintiger jaoren van de veurige ieuw et hier as een eigen buurtien, et kreeg mar niet die erkenning en wodde deur sommigen – uut gekhied – wel es 'et vergeten strekien' van de Westhoek nuumd. De bewoners vunnen dat niet plezierig, mar maekten heur d'r ok niet echt drok omme, want vanuut et heufdplak Wolvege wodde de hiele Westhoek lange tied letterlik as een 'uuthoeke waar de tied stillestaon hadde' beschouwd en dan is 'gedeelde smart halve smart.' De situaosie en de beleving van de bewoners is intied nogal veraanderd. Hierover doukies meer.

Plaknaemebod. (Foto: Anida de Vries)

Et Voetpad bi'j Munnekezeel in meie 2021. (Foto: Anida de Vries)

Beknopte schets ontwikkelingsgeschiedenis van de Westhoek

Et gebied de Westhoek is ongeveer 3.600 bunder groot. Et heurde in de middelieuen bi'j et klooster van Sint-Odulf in Staveren, neffens een oorkonde uut 1245 van paus Innocentius IV. Et was ieuwenlaank een moerassig en amper toegankelijk gebied, omdat et in eupen verbiening ston mit de Zuderzee. Veur de ontwikkeling het et winnen van turf hier een belangrieke rolle speuld. De turf brocht deur de verkope d'r van een protte geld op. De eerste veenderi'jen hier bi'jomme bin warschienlik deur monniken op gang brocht. Et dörp Munnikeburen, dat vlakbi'j ligt, is d'r naor vernuumd neffens een oorkonde van 9 sept. 1320 over de perochiekarken mit as naemsvermelding 'Monckeburen'. We zien hier in de omkrieten nog meer veldnaemen die vermoedelik an et bezit van een klooster herinneren, zoas et *Kloosterlaand* en de *Kloosterplaets*.

De eerste bewoners gongen langs *De Padsloot* wonen, die ok wel *De Oolde Padsloot* nuumd wodde. De Padsloot is een greven veenvaort langs de oostkaante van et *Voetpad* dat vanof Spange in een boge deur de westelike hoeke lopt om de laetere dörpen Scharpenzeel, Munnikeburen en een diel van Ooldelaemer te ontsluten.

Et Voetpad langs *De Padsloot* – et Voetpad was ooit et eerste diekien in de Westhoek – is iene van de ooldste en langste (karke-)paeden

in de gemiente West-Stellingwarf, en was lange leden onderdiel van de haandelsroute tussen Spange en Oosterwoolde. Vroeger was *De Padsloot* brieder, ie konnen d'r mit punters en turfbokken op veren. Vandaage-de-dag is hi'j allierend nog te herkennen as een sloot.

Op 'e grieteni'jekaorte in de atlas van Schotanus uut 1716 is wel wat bebouwing bi'j *De Padsloot* te zien en ok langs de hier parallel an lopende *De Scheene* (ok een greven sloot). Vermoedelik woonden d'r doe allierend meensken in et seizoen dat d'r turf wunnen wodden kon, en ok omdat grote dielen van de poolder winters altied overstromden. Et gong bi'j de bewoning doe veural om hoolten tenten en keten veur de veenarbeiders. Pas laeter gongen d'r meensken blievend wonen. De 'Te-genwoordige Staat van Friesland' nuumde in 1788 dat an de *Binnenweg* al wat meer bebouwing ontstaon was: 'zynde de huizen gebouwd aan den zelfden rydweg, waar aan ook de twee voorgaande Dorpen liggen, als mede aan de vaart *De Padsloot* genaamd'.

Doe d'r meer behoefte kwam an meer en betere vervoersmeugelikheden, wodden ok 'Buitenwegen' anlegd. Die weren brieder, en waegens mit peerden d'r veur konnen d'r gebruik van maeken. Zo ontston ok de *Grindweg*, now de heufdweg deur Munnikeburen, Munnikezeel en Scharpenzeel. Disse weg wodde anlegd op een oolde zaandrogge die mitien ok as diek diende achter de wallen langs de revier *De Kuunder*. In 1854 is disse weg bestraot mit een stienlaoge waor puun op kwam, mit daor weer een grindlaoge op. Om die reden het de weg de naeme *Grindweg* te kregen.

In de 17^e, 18^e en 19^e ieuw wodde d'r in et gebied veul baggelturf wunnen. Uut 2.000 bunder wodde et vene votbaggeld. Zo ontstonnen d'r her en der petgatten en zethaegen, mar een ni'je generaosie bewoners ston klaor om daor, veur zoveer meugelik, bruukber laand van te maeken. Dit ontginningswark verleup muuizem mit de neudige tegenslaegen deur veul overstromings die de hieltied mar arger wodden, totdat vanof 1847 de *Grote Veenpoolder* realiseerd wodde. In dat jaor verliende keuning Willem II vergunning tot: 'het bepolderen, verveen en droogmaken' van de stokken grond die tussen *De Kuunder*, *De Helomavaort*, *De Lende* en *De Staatendiek* laggen. D'r kwammen stevige dieken en een betere bemaeling mit zes grote windmeulen. Een groot diel van de petgatten wodde ontwaeterd en de kragge deurspit waarbi'j een diel van de grond van de legakkers in de petgatten stot wodde. Vervolgens wodden die slicht maekt en as gröslaand in kultuur brocht. Op ere plakken in de *Grote Veenpoolder* gong de vervening nog jaorenlang deur.

De meerste inwoners van et gebied en veul seizoenarbeiders van ere

De Grindweg in 1925 ter hoogte van Munnikezeel, mit op 'e achtergrond de Hervormde Karke van Scharpenzeel. (Foto: kollektie Wouter Hofstee)

plakken vunnen een bestaon in de turfwinning. Veur al de ondernemende grondbezitters en boeren die et laand in eigendom hadden waor veul vene zat, grepen heur kaans. As turf brocht et laand meer op as dat ze ooit mit et hollen van vee verdienen konnen. Ze gruuden uut tot veenbaozen die et an niks ontbrak. De arbeiders, de turfmaekers en de baggelders hadden et aorig minder. Et wark was zwaor, ongezond en de beloning lege.

Deur de opkomst van stienkool as braninge, zo om 1900 henne, wodde de vraoge naor turf de hietied minder. Butendat was et meerste vene deur de turfwinning intied vergreven. Et aende van de turfgreveri'je kwam in zicht. Veul seizoenarbeiders gongen veurgoed naor huus weeromme, mar eren bleven in de Westhoek. Zi'j huurden of bouwden een (kleine) turfmaekerswoning en begonnen mit et hollen van vee. En zo ontston d'r op 'e zonuumde *Grachtkavel*, behalven et tal grote boeren die daor heur bedrief al hadden, een ni'je boerestaand van zonuumde keuterboerties. Ze begonnen vaeks mit et hollen van een peer geiten, die as et kon vervongen wodden deur een pinke of een koe, zodat staorigan de veestaepel de hietied wat gruuide. In die tied lokte et al om mit ien tot vier bunder laand en vier tot acht koenen een

bestaon te hebben, mar de meersten warkten d'r wel in loondienst bi'j om an de kost te kommen.

Om 1920 henne belemmerde et overtollige waeter deur et inklinken van de grond et laandbouwgebruuk van de Grote Veenpoolder opni'j, en daaromme wodden d'r ni'je plannen veur et veerdere dreugemaeken en de verbetering van de waeterbeheersing ontwikkeld. In et kader hiervan wodde in 1929 op 'e Langelille, as vervanging van de wiendmeulen, een ni'j elektrisch gemaal, et Jan Nijlandgemaal, in gebruik neumen. Ok de zonuumde *Scheenekavel*, waor ok turf wunnen was, wollen de grondeigeners dreugeleggen en anmaeken gaon, mar de inzichten hierover veraanderden al rap.

Rond 1950 was de Scheenekavel een 'woest gebied van nat onlaand' wodden, dat uut petgatten, ribben, rietvelden en wilgebossies beston. Intied hadden meerdere inwoners uut de streek d'r heur wark vunnen; veural as visker of rietsnieder. De plannen om ok disse kavel dreuge te leggen en an te maeken veur laandbouw, kon onder invloed van de bezwaoren van riettelers – die bange weren veur verlös van inkommens – keerd wodden.

De Scheenekavel wodde vervolgens de basis van et netuurrisservaot dat wi'j now kennen as de *Rottige Miente*.

Tot et midden van 20^e eeuw was de Westhoek lange tied een ofgeleeg gebied mit slechte wegen naor et heufdplak Wolvege. De anleg van de perveensiaole Pieter Stoefsaantweg (N351) in 1955, dat is de tweebaensweg van Wolvege naor De Kuunder en de Noordoostpoolder, het de beriekberhied van et gebied beheurlik verbeterd en zo ok et neudige an de ekenomische ontwikkeling bi'jdreugen. D'r brak een betere tied an veur de bewoners, en de grote aarmoede waor de vroegere gezinnen van de turfmaekers in de Westhoek lange in leefden was al gauwachtig verleden tied.

Zie veur veerdere infermaosie over de ontwikkelingsgeschiedenis van de Westhoek ok heufdstok 9 *De Gracht, een buurtschap mit mar liefst zestien broggen*.

Bebouwing mit kerakteristieke historische paanden

Vandaege-de-dag telt de buurtschap Munnikezeel vuuftien paanden; dattien vri'jstaonde wonings en twee boerderi'jen waarvan iene an et Voetpad staot, allemaole mit – naor verholing – grote arven. De huzen van de buurtschap staon an weerskaanten langs de Grindweg. Over de sloden langs de weg weren eerder loopbroggies, mar die bin in de

Een idyllisch beeld uut 1956 van De Scheene, die ok wel 'Scheenesloot' nuumd wodt. (Foto: kollektie Herman Deems)

jaoren zeuventig mit de anleg van de riolering en et dempen van de sloden ofbreuken. De verscheidenhied in de bebouwing is groot. Et grootste diel bestaot uit huzen mit iene bouwlaoge mit kappe uut de jaoren 1900–1940 van de 20^e ieuw, de eren bin van nao de Twiede Wereldoorlog. Dat bin twie ni'je en mederene iengezinswonings, waarvan d'r iene een peer jaor leden in de plak kommen is van een ofbreuken boere-arbeidershuus.

Vuuf oolde, mar ok kerakteristieke, paanden bin van et begin van de veurige ieuw, zoas de volgende drieje:

1. Op et eerste plak is dat de fraaie en monementaole 'boeren Huizinge' Grindweg 170. Disse is van 1899 en indertied in opdracht van Simon Evert Schreur in Scharpenzeel bouwd. Et woonhuus zit an de veurkaante, mit an de rechterkaante de oorspronkelijke melkkelder waar vroeger de botter kaarnd wodde. In de schure weren de koestallen en de hujvakken. Biezunder is dat disse boerderi'je al honderdtwintig jaor deur de familie Schaap bewoond wodt. Intied bin dat al vier generao-sies deur de gezinnen van respektievelik: Machiel, Gerrit, Machiel en Jelmer Schaap, veur et fokken en holen van melkvee.

2. Et paand d'r naost, Grindweg 174, is een in neoklassicismistieke stijl bouwde pasteri'jewoning, die jaorenlaank as Grune Kruusgebouw (gruun as kleur van de hoop!) dienst dee. De Grune Kruusvereniging Grote Veenpoolder wodde in 1904 opricht, en op 1 jannewaori 1905 telde de vereniging al hondertien leden. 'De eerste steen van het gebouw

Et vroegere Grune Kruusgebouw an de Grindweg 174 in omdebij 1955. Op 'e gevel bin nog twie kruusschilties te zien. (Foto: kollektie Jan Visser)

werd gelegd door Albert W. Schaap, jr., den 21-11-1911', neffens de tekst op een in de gevel inmetselfe gedaenkstien. In de midden van de veur-gevel zat de veurdeure (now een raem) mit an weerskaanten dubbele raemen. An de linkerkaante woonde de maggezienmeester en an de rechterkaante de wickverpleegster. Et achterste diel van et paand was veur et Grune Kruus, dat te berieken was via een zieddeure. Et beston uut de ruimte veur et uut- en andoen van de kleren, de behandel-ruimte en et maggezien veur de verpleegartikels t.b.v. et uutlienen. In 1951 kwam d'r achter de woning een bi'jgebouwgien veur et Grune Kruus bi'j. Jaorenlaank hadde de vereniging et Grune Kruus – van hier- uut – een belangrieke funktie mit betrekking tot de volksgezondhied veur de bewoners van de hiele Grote Veenpoolder. Dit deur onder meer et geven van veurlochting over hygiëne, et bestrieden van volksziekten (veural t.b.c.), et verplegen van zieken thuus en de zorg veur mem en kiend (et konsultaosieburo). In 1997 is disse post van et Grune Kruus opheven en sund die tied is et paand in gebruik as woning en bedrijfs-ruimte bi'j et bouw- en klusbedrijf van Sjoerd en Coby van Veen. Et bi'jgebouw dee nog tot 1 jannewaori 2006 dienst as konsultaosieburo.

3. Een aander kerakteristiek paand is de grote vroegere stölpoerde-ri'je mit rieten dak die an et Voetpad staot (huusnummer 63), zoe'n driehonderd meter ten zuudoosten van de Grindweg, mit as bouwjaar 1921. De familie Tamminga het hier eertieds jaorenlaank boer west. Sund 1970 het disse boerderi'je liekewel gien agrarische funktie meer. Et laand wodde verkocht en kreeg een netuurbestemming. De boerde-ri'je wodde ok verkocht en verbouwd tot woning mit ruimte veur een veurziening veur groepsakkemedaosie. Tegenwoordig het die veurzie-ning ok een zwembad mit as naeme 'Buitenhuis Zonneroos'. Et het now veural een rekreatieve funktie veur groepen en gezinnen, en wodt ok bruukt veur alderhaande trenings, vergeederings en bi'jienkomsten, neffens eigeneresse Petra Kempkes.

Twie verschillende laandschoppen

Munnikezeel ligt op een plak mit twie verschillende laandschoppen, die toch alles mit mekeer te maeken hebben. An de iene kaante is et een leegveneweidegebied: de Grachtkavel mit gröslanen omgeven deur sloden, en an de aandere kaante een nat gebied mit petgatten en zethaegen, de zonuunde Scheenekavel: et netuurrisservaot de Rottige Miente (ongeveer 1.100 bunder groot).

De ruilverkaveling en herinrichting van et gebied in de jaoren

1993–2011 het et laandschoppelik beeld in de Westhoek – en ok om Munnikezeel henne – opni’j veraanderd, veural deur et verbeteren van de waeterhuusholing en om d’r mederne laandbouw meugelik te maeken. Daornaost ok om percelen gröslaand vri’j te maeken veur uitbreiding van et netuurrisservaot. D’r is in Munnikezeel in 2022 nog mar iene boerderi’je mit een agrarische funktie overbleven, dat is et al nuumde melkveebedrief van de familie Schaap.

De Rottige Miente staot bekend as een risservaot mit een rieke flora en fauna. Et trekt veural grote kloften waetervoegels an, mar d’r leven hier sund ongeveer 2005 ok weer otters. Dit gebied is in beheer bi’j Staatsbosbeheer, is onderdiel van et Natura 2000-gebied en ok onderdiel van de Ekologische Heufdstruktuur. Bovendat is et een gebied waar meensken kuieren kunnen, fietsen, veren en kanonen. Niet allind de eigen inwoners, mar veural ok de toeristen maeken hier mit naeme zoemers graeg gebruik van. Vanuut et Live & Nature Centrum ‘de Rietnymf’ in Munnikeburen wo’n riegelmaotig netuurexkursies organi-seerd. Op verschillende plakken bin rekreaosiesteunpunten ontstaon in de vorm van campings en jachthavenveurzienings, zoas bi’j Ni’jtriene, De Langelille en Schoterziel.

Buurtschop Munnikezeel as een ludieke aktie ontstaon

In augustus 2007 deden de bewoners van et zudelike diel van de Grindweg – dat buten de dörrskoemen van Munnikeburen en Scharpenzeel vaalt –, onder de teamnaeme Munnikezeel mit an de Zeskaamp en de Bonte Aovend van et Poolderfeest in de Westhoek. Dit team wus op de Bonte Aovend mit een optreden van ‘De Toppers’ mitien een eerste pries te winnen. Dit sukses zorgde veur veul enthousiasme bi’j de bewoners, et wodde feestelik vierd, en zo ontston spontaon et idee om as buurtschop ‘Munnikezeel’ veerder te gaon, neffens Tryntsje Schaap en Wolter Hof, beide een peer van de initiatiefnemers. Tryntsje Schaap: ‘Vroeger leup de (vaaste) buurt in een lang lint van zeuvenhonderd meter van Grindweg 132 tot en mit Grindweg 192, mar wat doe’j mit zoe’n grote buurt, as de iene helte van de bewoners ambitieuzer is as de ere en meer animo zien lat veur et mitdoen an aktiviteiten?! Splissen!’ Nog in datzelde weekaende wodden d’r zelsschilderde bodden mit de benaeming ‘Buurtschop Munnikezeel’ langs de Grindweg plaetst. Et begon in 2007 as een ludieke aktie, mar was aenlik ok een stil protest. De bewoners hadden et idee niet allind niet echt bi’j Scharpenzeel of Munnikeburen te heuren, mar ok in Wolvege bi’j et gementebestuur

De ‘Radio Veronica-waegen’ van Munnikezeel tiedens de Poolderfeestoptocht in juni 2015. (Foto: Hans Brandsma)

aorig ‘onbekend en onbemind’ te wezen. ‘Kotomme, een mooie kaans om je as buurt naor buten toe zien te laoten,’ zo geven de initiatiefnemers an.

In de jaoren die volgden stelden de bewoners van de buurtschop heur aktief en ambitieus op, onder eren deur et mitdoen an alderhaande streekaktiviteiten, zoas et bouwen van eigen versierde waegens t.b.v. van de optocht tiedens et Poolderfeest deur de dörrpen van de Westhoek, al mos de organisaosie de eerste keer in 2010 wel even ofwegen of dit neffens de regels wel verantwoord was. Munnikezeel was/is ommes nog gien ‘dörrp’, mar ‘mar’ een buurtschop. ‘Nao wat beraod besleut de organisaosie gelokkig positief,’ neffens Wolter Hof.

In 2010 wodde mit de ‘Teletiedmesiene’, een versierde waegen mit as thema een reize deur de tied van ‘Pieter Stoefsaant tot Suske & Wiske’ an de Poolderfeest-optocht mitdaon. In 2015 volgd deur de ‘Radio Veronica-waegen’, en die was tiedens de optocht niet allind te zien, mar ok dudelik te heuren. Butendat wodde de gaastvri’ghied van de buurtschop benaodrokt mit de slogan: ‘Kom naor Munnikezeel toe van ’t zoemer’. Mit de versierde waegens wodden liekewel gien priesen wunnen, mar et plezier van et mit mekeer bouwen was d’r niet minder omme!

Al gauwachtig kwam ok et mitdaenken over de leefberhied van de hiele streek via de Verieninge van Plaetselik Belang Scharpenzeel-Munnikeburen-Spange (PB-SMS) mit de gemiente op gang. Zo is onder meer over de dörpsvisie in een warkgroep van de PB-SMS mitdocht, wiels iene van de bewoners van Munnikezeel mitien ok bestuurslid van de PB-SMS wodde.

In 2010 bin de provisorische bodden deur echte plaknaemebodden vervongen. Al gauw volgde ok de naemsvermelding van de buurtschap op et grote blauwe ANWB-richtingbod an de Pieter Stoefsaantweg (N351), de weg van Wolvege naor De Kuunder en de Noordoostpoolder. Laeter volgd deur vermeldings op: Google Maps, in de 'Plaatsengids', Wikipedia en op 'e webstee van de gemiente West-Stellingwarf.

Om kot te gaon: de benaeming van de ni'je buurtschap raekte vlot inburgerd!

Een ondernemende gemienschop

De buurtschap beschikt zels niet over een schoele, sporthal, dörpshuus, kärke en-zo-henne, mar de inwoners kun daarveur terechte in Scharpenzeel of Munnikeburen. Veur de jongeren is d'r et jeugdhonk 't Honk in Munnikeburen. Ok et verieningsleven van de buurtschap speelt

Munnikezeel in 2021, zien vanuut et zuudwesten. (Foto: Anida de Vries)

him veur et grootste pat of in die beide dörpen. Nog tot in de zeuven-tiger jaoren van de veurige ieuw telde de streek die wi'j now kennen as Munnikezeel vuuf kleine middenstaanders, die heur bedrief an huus hadden: een grunteboer, een krudenier, een winkel mit gelanterienen, een drogist en een kapper. De bewoners konnen dus jaorenlaank veur heur krudeniersweren in de buurtschap zels terechte. Alle winkelties en ok et postkantoor bin liekewel intied verdwenen. De kapper was de laeste, die is 2019 'emigreerd' naor Scharpenzeel. Vandaag-de-dag moe'n de bewoners veur heur bosschoppen naor De Kuunder, Echterbrogge of Wolvege toe.

Munnikezeel is nog altied een ondernemende gemienschop, mit toch nog mar liefst zeuven bedrieven. De ere bewoners warken in de omliggende plakken zoas Wolvege, Emmeloord of De Lemmer.

De buurtschap gaot mit de tied mit, ok op et gebied van de kommekaosie. Zo infermeren de bewoners mekeer tegenwoordig via een buurt-app over et dörpsni'js en ere wetenswaardigheden. Ok et sociaole gebeuren wodt niet vergeten en krigt ok et neudige ommedaenken. Een peer keer in et jaor wo'n d'r aktiviteiten organiseerd. Zo is bi'jglieks ok et tienjaorige bestaon van de buurtschap in 2017 mit een groot feest vierd. De Grindweg was doe hielemaole oranje van kleur deur alderhaande versierings!

Munnikezeel intied een bekend begrip

Wat adressering en postkodegebied angaot vaalt de buurtschap veur et grootste pat onder Munnikeburen en veur een klein diel onder Scharpenzeel. Mit mekeer wonen d'r tegen de veertig meensken in Munnikezeel. Et wonen is d'r popelair, omdat de meensken d'r roem en laandelik wonen, midden tussen de lanen en veul netuur. Huzen die vri'jkommen staon d'r dan ok niet lange te koop.

De huzen staon veural langs de Grindweg, dat is de deurgaonde weg tussen Munnikeburen en Scharpenzeel. De bewoners hebben uitzicht op twee verschillende laandschoppen, dat van et veenweidegebied en et netuurgebied de Rottige Miente. Beide bin onderdiel van de Grote Veenpoolder en geven een beeld van de ontginningsgeschiedenis van de streek van tiedens de periode dat d'r turf wunnen wodde en daarna. De sporen daarvan bin nog goed te zien in o.m. de perceelverkaveling en in de vorm van hoogteverschillen tussen de historische petronen (zoas wegen en arven) en et mi'jveld.

Om de rekreaosie te bevodderen bin d'r meerdere kuier-, fiets-,

veer- en kanoroutes ontwikkeld. Ok et langs de buurtschop lopende ieuwenoolde, kultuurhistorische Voetpad, ooit onderdeel van de haandelsroute tussen Spange en Oosterwoolde, heurt daor bi'j.

Ok al bestaot de buurtschop Munnikezeel nog mar kot, de situaosie en de beleving van de bewoners is, vergeleken mit de omstaandigheden in et jaor van ontstaon 2007, zonder meer in positieve zin veraanderd.

Munnikezeel is een ondernemende gemienschop, mit meerdere kleine bedrieven en d'r heerst een sterke onderlinge verbunnenhied. Men is altied bereid om mekeer behulpzem te wezen. De bewoners bin d'r trots op om 'Munnikezeelster' te wezen en hebben vertrouwen in de toekomst!

Een mysterieus beeld van et netuurrisservaat de Rottige Miente in de winter. (Foto: Philip Friskorn)

LITERETUUR

- Aa, A. J. van der,
Aardrijkskundig woordenboek, Tresoar, Liwwadden (1840)
- Bakker, Gerrit J.,
Rondom de Zevenroeden, uitgifte in eigen beheer, Vianen (2014)
- Beijk, Emiel en Jan van Gelder,
Van Wad tot Woud, Natuurgebieden in Fryslân, Staatsbosbeheer (2002)
- Berkel, G. van en K. Samplonius,
Nederlandse plaatsnamen, herkomst en historie, Het Spectrum, Utrecht (2006)
- Berkenbosch, Karst A.,
Wat West is, de cultuurhistorische achtergrond van natuurgebieden in Weststellingwerf, Staatsbosbeheer (2010)
- Bloemhoff, Henk,
Stellingwarf in de Middelieuwen. Blaederboek, Intergementelijke Begeleidingsgroep Hiemkunde in Oost- en West-Stellingwarf, Wolvege (1989)
- Bloemhoff, Henk,
Stellingwarfs Woordeboek, Stichting Stellingwarver Schrieversronte, Berkoop (1997)
- Bloemhoff, Sietske,
Saksische boerderi'jen op De Riesen en Riesberkaampe, in: *De Ovend* nr. 2: 18–21, Stichting Stellingwarver Schrieversronte, Berkoop (2004)
- Bloemhoff, Sietske,
De Zunnehoeve in Boekelte, in: *De Ovend* nr. 1: 28–30, Stichting Stellingwarver Schrieversronte, Berkoop (1996)
- Bouwer, K.,
Brink en streek. Cultuurlandschapsvormen aan de westzijde van het Drents plateau Proefschrift R.U. Gronningen, Krips Repro, Meppel (1970), Stichting Stellingwarver Schrieversronte, Oosterwoolde (1989)
- BügelHajema
Cultuurhistorisch basisonderzoek buitengebied gemeente Weststellingwerf, repot, uitgifte in eigen beheer, Liwwadden (2012)
- Deems, H.,
De Boijlinger meente – de Riesermerkamper miente, in: *De Stelling*, nr. 129: 22–27, Vereniging Historie Weststellingwerf, Wolvege (2014)
- Deems, H.,
Maatschappij Boekelte: exploitatie onroerend goed, in: *Stellingwerf*, Oosterwoolde (april 2019)
- Diggelen, L. van,
District van Ontvangst of Kadastrale gemeente Noordwolde, de dorpen Finkinga en Steggerden, kadaster, Liwwadden (1828)
- Formsma, W.J.,
Friesche kolonisatie te Kuinre in de 12e eeuw, Saxo-Frisia 2/6, (1940), oorspronkelijke uitgever onbekend, Dorpsbelang Kuinre (2020)
- Gildemacher, Karel F.,
Friese plaatsnamen. Alle steden, dorpen en gehuchten, Friese Pers Boekerij, Liwwadden (2007)
- Heerma van Voss, A.L.,
Inleiding, in: Kits Nieuwenkamp (1928): 3–5
- Heineken, W.,
De Rechtstoestand der kerkelijke goederen bij de Hervormden 1873, uitgever onbekend, Amsterdam (1910)
- Hofman, Jan,
Een boerderi'je in Boekelte, in: *De Ovend*, nr. 4: 17–21, Stichting Stellingwarver Schrieversronte, Berkoop (2005)
- Hofstee, Sytske,
Geestelijke maagden ofwel klopes in Friesland, in: *It Beaken*, Fryske Akedemy, Liwwadden (2014)
- Jager, S. en E. van Ginkel,
Archeologie van de Stellingwerven, Stichting Stellingwarver Schrieversronte, Berkoop (2005)
- Kamminga, L.,
Geschiedenis van Noordwolde en de Rotanmeubel-industrie, Laverman N.V., Drachten (1964)
- Karstkarel, Peter,
100 jaar Woningstichting Weststellingwerf, gemeente Weststellingwerf, Wolvege (2012)
- Kits Nieuwenkamp, H.W.M.J.,
De geschiedenis van een oude Friesche sate en hare bewoners "De Rijsen" genaamd, thans 'De Riesen' geheeten, [typoskript; in Tresoar], Den Briel (1928)
- Kits Nieuwenkamp, H.,
Nederlandsche familiewapens met nadere genealogische aantekeningen, stamreeksen, enz. Uitgeverij Eigen Volk (dl. IV, blz. 84–87), Haarlem (1936–1939)

- Klaver, J.,
Over molens, waterschappen en veenpolders in de Stellingwerven,
 Stichting Stellingwarver Schrieversronte, Oosterwoolde (1990)
- Leeuwen, J.A. van,
Kleine Kerkhistorie van Steggerda, Vinkega en De Hoeve, Hervormde
 Gemeente Steggerda, Steggerde (1977)
- Lende, Piet van der,
Veldnaemen van Stellingwarf, diel V: De Langelille, Munnikeburen,
Ni'jtriene, Scharpenzeel, Slikenborg, Spange, Stichting Stellingwar-
 ver Schrieversronte, Berkoop (2003)
- Lende, Piet van der,
De buurtschap Blauwhof, op webstee: Geschiedenis van de Stel-
 lingwerven en Noord-West Overijssel, <https://www.stellingwerven.dds.nl/> (2011)
- Lier, Joop van,
 Antekens veldnaeme-onderzoek De Miente en omgeving, archief
 Sietske Bloemhoff, Ni'jberkoop
- Looijenga, Lourens,
In de schaduw van de Friesche Brug, uitgifte in eigen beheer,
 Noordwoolde (2019)
- Menger, J.,
 Blik op Boijl De Riesemerkamper Miente,
[http://boijl.com/2015%20%20010%20De%20Riesemerkamper%20](http://boijl.com/2015%20%20010%20De%20Riesemerkamper%20Miente.pdf)
 Miente.pdf (z.d.)
- Middendorp, Fokke,
Huus op 'e Miente, et levensverhael van Barteld Nijholt, Stichting
 Stellingwarver Schrieversronte, Oosterwoolde, 1992
- Middendorp, Fokke,
De Van Harens en Wolvega, Stichting Stellingwarver Schrievers-
 ronte, Oosterwoolde (1989)
- Middendorp, Fokke,
Fokke van Lute vertelt. Verhalen over de geschiedenis van Weststel-
lingwerf, Vereniging Historie Weststellingwerf, Wolvege (2006)
- Middendorp, Fokke,
Na driemaal klokkleppinge, Stichting Stellingwarver Schrievers-
 ronte, Oosterwoolde (1985)
- Moerman, H.J.,
Nederlandse plaatsnamen. Een overzicht. Onomastica Neerlandica.
 Naaml. Venn. Standaard-boekhandel Brussel, (1956)
- Mol, H. en P. Noomen,
Prekadastrale Atlas fan Fryslân [enz.] Deel 3 Weststellingwerf ten
zuiden van de Linde
 [enz.], Fryske Akademy, Liwwadden (1989)
- Naafs-Loman, Ike en Geert Lantinga,
Weststellingwerf, doorkijk naar een boeiend verleden, Vereniging
 Historie Weststellingwerf, Wolvege (2011)
- Naarding, J.,
Stellingwerfse toponiemen, in: *Fryske Plaknammen X*: 39-48, Liw-
 wadden (1957)
- Oosterhof, Gert Jan,
Verleden tijd voor het Consultatiebureau Scherpenzeel, artikel in:
Veenletters, Ni'jtriene (z.d.)
- Rienks, K.A. en G.L. Walther,
Binnendijken en Slieperdijken, Bolsward (1954,1984)
- Roorda, Jelle,
Van Steggerdervene tot Blesdiekigerheide, JERO, Akkrum (2018)
- Roorda, Jelle,
Buurtschap Zevenroeden te Steggerda, in: *De Stelling*, nr. 1 en 2,
 Vereniging Historie Weststellingwerf, Wolvege (2014)
- Roorda, Jelle,
Steggerda, et paedtien weeromme, JERO, Akkrum (2012, 2013)
- Schaap, Tryntsje,
Buurtschap Munnikezeel bestaat 10 jaar, in: *Veenletters*, Ni'jtriene
 (okt. 2017)
- Schönfeld, M.,
Veldnamen in Nederland etc., Gysbers Van Loon, Arnhem (1980)
- Spek, Th.,
Het Drentse esdorpenlandschap. Een historisch-geografische studie
 2., Matijns, Utrecht (2004)
- Tresoar,
Beneficiaalboeken 1511-1564, Tresoar, Liwwadden (1850)
- Tresoar,
De Tegenwoordige Staat van Friesland, Tresoar, Liwwadden (1788)
- Veldhuizen, Peter,
Uut het oolde kabbenet, in: *ZuidExpres*, Noordwoolde (sept. 2015)
- Venema, Wietse,
Gracht bij Munnekeburen, de bewegende wand, in: *De Stelling*, Ver-
 eniging Historie Weststellingwerf, Wolvege (2010)

- Vonk, Rika,
Toen Overburen nog het centrum was, uutigfte in eigen beheer,
 Steggerde (2001)
- Vries, Jan de,
De bewoners van de Meenthe en omgeving, herinneringen van Sjouke Stuurman, in: *De Twiegsnieder*, D.A.N., Noordwoolde (november 2019 en maart 2020)
- Vries, M.H. de,
De historie van Weststellingwerf, Service-Club Weststellingwerf, Wolvege (1979)
- Vries, M.H. de,
Bijdrage tot de geschiedenis van het dorp Steggerda door de eeuwen heen, Vereniging Historie Weststellingwerf, Wolvege (2002)
- Vries, M.H. de, en G. Yedema,
Geschiedenis van de Parochie van de H. Fredericus te Steggerda in vogelvlucht, Nijkerk (1981)
- Vries, O.,
De perochies van et vrije Stellingwarf, in et biezunder West-Niĳberkoop, in: *De Ovend* nr. 6: 3-7, Stichting Stellingwarver Schrieversronte, Berkoop (2012)
- West-Stellingwarf, gemeente,
Het landinrichtingsproject Echtener – en Groote Veenpolder, Wolvege (2012)
- West-Stellingwarf, gemeente,
Inventarisatie krotwoningen 1953 en omnummeringslijst 1949/1951 Weststellingwerf, Wolvege (1953)
- West-Stellingwarf, gemeente,
Kadastrale en Pre kadastrale atlas fan Fryslan 1640–1832, diel 3 Weststellingwerf ten zuiden van De Lende, Fryske Akademy, Liwwadden (1989)
- Wiersma, Jeroen,
Open akkercomplexen in Friesland. Een interdisciplinair onderzoek naar verspreiding, genese en gebruik (1640–1830), met een detailstudie van de ikkers van Westergeest, masterscriptie RUG, Gronningen (2013)
- Wielick, Han, e.a.,
Weststellingwerf kijken naar en lezen over toen en nu, Wolvege (1986)
- Woningstichting Weststellingwerf,
Gedenkschrift “25 jaar Woningstichting”, Wolvege (1937)

- Worst, Dennis,
Agrarische Veenontginningen in Oostelijk Opsterland, masterscriptie RUG, Gronningen (2012)

Ere bronnen

- Archief Fan Fryske Groun
 Archief R.K. Friesland, Bolsward
 Archief Van Nieuwenhoven, Noordwoolde
 Bisschoppelijk archief, Utrecht
 Delpher: verschillende historische kraanten
 Dörpsarchief Buil
 Dörpsarchief Noordwoolde (DAN)
 Dörpsarchief Steggerde (DAS)
 Drents Archief, Assen
 Fries Fotoarchief, Liwwadden
 Friesch Dagblad – Mediahuis Noord
 Fryske Akademy, Liwwadden
 Gemeentearchief Weststellingwerf, Wolvege
 Historisch Centrum Overijssel (HCO), Zwolle
 Leeuwarder Courant – Mediahuis Noord
 Museum Heerenveen, Et Vene
 Museum De Proefkolonie van de Maatschappij van Weldadigheid, Frederiksoord
 Nationaal Vlechtmuseum, Noordwoolde
 Ooldhiedkaemer West-Stellingwerf, Wolvege
 Perveensie Frieslaand
 Protestantse Gemeente Lindestreek, Steggerde
 Staatsbosbeheer
 Stichting Nobilis, De Fochtel
 Stichting Stellingwarver Schrieversronte, Berkoop
 Stichting Waterschapserfgoed, Liwwadden
 Stellingwerf – Mediahuis Noord
 Topografische Dienst/Kadaster, Liwwadden
 Tresoar, Liwwadden
 Vereniging Historie Weststellingwerf, Wolvege

Websteden

<https://allefriezen.nl>
<https://www.google.nl>
<https://hisgis.nl>
<https://www.molendatabase.org/>
<https://www.stellingia.nl>
<http://www.stellingwerven.dds.nl>
<https://www.stellingwerven.info>

Mit dank an

Veur et beskikber stellen van bronnemateriaol (inklusief foto's), mondelinge infermaosie en de hulpe en/of mitwarking op wat veur meniere dan ok bin auteurs en uitgevers de volgende personen veul daank verschuldigd: Gerrit Bakker, Maaïke Bakker, Rikie ten Berge, Hendrik Betten, Sietske Blom-Roorda, Lyda Bos, Nico Bollen, Marten Brak, Hans Brandsma, Henk Bron, Herman Deems, Jan en Annie Dijkstra, Hans Elzinga, Philip Friskorn, Pier van der Heide, Wolter Hof, Sierd Hornstra, Wouter Hofstee, Petra Kempkes, Iris Koppert, Egbert Lantinga, Piet van der Lende, Lourens Looijenga, Dirk Menger, Jellie Menger, Jan Mulder, Pim Mulder, Ike Naafs-Loman, Iwan van Nieuwenhoven, Martin van Nieuwenhoven, Mien Ondowafo-Kbarek, Gert Jan Oosterhof, Bartje Roorda-de Vries, Niek Roorda, Tryntsje Schaap, Harry Veldhuizen, Peter Veldhuizen, Jaap Visser, Jan Visser, Anida de Vries, Reinold de Vries, Manon van Wesel en veul bewoners van de verschillende buurtschoppen.

INHOOLD

Inleiding		5
1 <i>Riesberkaampen: echt een buurtschap, wakker een dörp</i>	Henk Bloemhoff en Dennis Worst	13
2 <i>De buurtschap Boekelte ligt op een oolde zaandhoogte</i>	Jelle Roorda	21
3 <i>Buurtschap Noordwoolde-Zuud is uut et beruchte Lombok ontstaon</i>	Jelle Roorda	29
4 <i>De Miente: ooit een 'desperado kolonie', now een oase van rust!</i>	Jelle Roorda	37
5 <i>Honderd jaor buurtschap et Rooie Dörp</i>	Jelle Roorda	47
6 <i>De buurtschap Keuningsbargen: 'een zeer aangenaam verblyf'!</i>	Geert Lantinga	55
7 <i>De buurtschap Zeuvenroeden is vandaege-de-dag een begrip</i>	Jelle Roorda	65
8 <i>De buurtschap Euverburen 265 jaor et kattelijke centrum van Steggerde</i>	Jelle Roorda	73
9 <i>De Gracht, een buurtschap mit mar liefst 16 broggen</i>	Jelle Roorda	81
10 <i>Schoterziel: een buurtschap op 'e greens van laand en waeter</i>	Jelle Roorda	89
11 <i>De buurtschap De Blauwhof an De Lende</i>	Geert Lantinga	97
12 <i>Munnikezeel: de jongste buurtschap van West-Stellingwarf</i>	Jelle Roorda	105
Literetuur en ere bronnen		113

De gemiente West-Stellingwarf telt vandaage-de-dag behalven 26 kleine en grote dörpen ok 12 bewoonde buurtschoppen. Dat bin *Riesberkaampen*, *Boekelte*, *Noordwoolde-Zuud*, *De Miente*, et *Rooie Dörp*, *Keuningsbargen*, *Zeuwenroeden*, *Euverburen*, *De Gracht*, *Schoterziel*, *De Blauwhof* en *Munnikezeel*. De meeste buurtschoppen kennen een lange geschiedenis, die soms hiel wat ieuwen weeromme in de tied gaot. Zo is bijglike de benaeming Boekelte al zoe'n 500 jaor oold en ontston de buurtschop *Euverburen* in et jaor 1657.

Al een schoffien leden begon et Stellingwarfs tiedschrift *De Ovend*, op initiatief van doe nog Schrieversronte-direkteur Sietske Bloemhoff, mit een serie verhaelen over de buurtschoppen van Oost- en West-Stellingwarf. D'r kwammen tal van bijdregen binnen, zoas van Jelle Roorda, die van oorsprong ofkomstig is van Steggerde en zels in een buurtschop opgruude. Uutaendelik ontston et idee om now eerst de verhaelen over de buurtschoppen van West-Stellingwarf, anvuld mit ni'je en biezundere wetensweerdigheden, te bundelen in een boek. In et boek bin ok flink wat extra, veural oolde, foto's opneumen.

Disse twaelf unieke verhaelen leveren een slim interessaant kultuur-historisch tiedsbeeld op. Veur de bewoners van de buurtschoppen zels is et mitien een vorm van erkenning van et bestaon d'r van. Dit eerste boek over de Stellingwarver buurtschoppen dreegt bi' an et veerder 'op 'e kaorte zetten' van de unieke geschiedenis van Stellingwarf. Et lat ok et mooie van de streek en et laandschap zien, dat bliest wel aj' de verschillende buurtschoppen es bezuken en daor om je henne kieken. Op die wieze kuj' genieten van al die mooie buurtschoppen van West-Stellingwarf, mar mit dit boek kuj' ok nog es even wegdromen naor eertieds.

JERO / Beeldige Tael

ISBN 9789082800920